

Respons - Norsk utenrikspolitikk for en ny tid

Sluttrapport

Kristin M. Haugevik, Øyvind Svendsen, Åsmund Weltzien

Norsk
Utenrikspolitisk
Institutt

Norsk Utenrikspolitisk Institutt [NUPI] ble etablert i 1959, og er et ledende, uavhengig Forskningsinstitutt på internasjonal politikk og områder av relevans for norsk utenrikspolitikk. Formelt er NUPI underlagt Kunnskapsdepartementet, men opererer likevel som en uavhengig, ikke-politisk virksomhet i alle sine faglige aktiviteter. Forskning utført ved NUPI spenner fra kortsiktig anvendt forskning til mer langsiktig, grunnforskning.

Foto: Therese Leine/NUPI

Utgiver: Norsk Utenrikspolitisk Institutt
Copyright: © Norsk Utenrikspolitisk Institutt 2024
Publisert med lisensen CC-BY-NC-SA

Alle synspunkter står for forfatterens regning. De må ikke tolkes som uttrykk for oppfatninger som kan tillegges Norsk Utenrikspolitisk Institutt. Artiklene kan ikke reproduseres – helt eller delvis – uten tillatelse fra forfatterne.

Besøksadresse: C.J. Hambros plass 2d
Adresse: PB 7024 St. Olavs Plass
0130 Oslo, Norway

Internett: www.nupi.no
E-post: post@nupi.no
Tel: [+ 47] 22 99 40 00

Bidragsyttere

Kristin Haugevik
Forsker 1 og forskningssjef

Kristin Haugevik jobber særlig med internasjonalt diplomati, mellomstatlig samarbeid, europeiske og transatlantiske relasjoner og norsk, nordisk og britisk utenriks- og sikkerhetspolitikk.

Øyvind Svendsen
Seniorforsker

Øyvind Svendsen er seniorforsker i Forskningsgruppen for global orden og diplomati ved NUPI. Hovedtema i forskningen hans er utenrikspolitikk, diplomati og forsvars- og sikkerhetspolitikk. Svendsen forsker særlig på disse temaene i en europeisk kontekst.

Åsmund Weltzien
Kommunikasjonssjef

Åsmund Weltzien er kommunikasjonssjef på NUPI. Han har hovedfag i sosialantropologi fra Universitetet i Oslo, og har tidligere jobbet som forsker og forskningsleder i Telenor R&D og som diplomat og saksbehandler i Utenriksdepartementet.

Innhold

<i>Innledning</i>	6
<i>Forslag til politikk og svakheter ved eksisterende politikk</i>	8
Åpningskonferanse i Oslo	8
NATO-møte i Oslo.....	10
Responsarrangement i Arendal	12
Responsarrangement på Lillehammer	14
Responsarrangement i Trondheim	16
Responsarrangement i Bergen.....	18
Responsarrangement i Stavanger.....	20
Responsarrangement i Tromsø.....	22
<i>Appendiks 1</i>	24
<i>Appendiks 2</i>	33
<i>Appendiks 3</i>	37
<i>Appendiks 4</i>	42
<i>Appendiks 5</i>	49
<i>Appendiks 6</i>	62
<i>Appendiks 7</i>	70
<i>Appendiks 8</i>	80

Innledning

I desember 2022 igangsatte daværende utenriksminister Anniken Huitfeldt en ny konferanse- og seminarserie, for å bidra til debatt og nytenkning rundt norsk utenrikspolitikk. Det nye prosjektet, RESPONS, fulgte i fotsporene til prosjektene REFLEKS (2006-2008) og VEIVALG (2015-2017), som hadde lignende formål. Konferansene skulle arrangeres i hele landet, og en viktig målsetning var å sette UD i dialog med norske forsknings-, næringslivs-, kultur- og teknologimiljøer. NUPI – Norsk Utenrikspolitisk Institutt – fikk i oppdrag å være sekretariat for prosjektet.

I 2023 og 2024 arrangerte UD, i samarbeid med lokale aktører, til sammen sju konferanser i RESPONS-serien. Åpningskonferansen fant sted i Oslo i mars 2023, med NUPI som arrangør. Deretter fulgte et møte med NATOs generalsekretær, også i Oslo, og arrangementer i Arendal, Lillehammer, Trondheim, Bergen, Stavanger og Tromsø. Den tematiske innretningen på arrangementene har variert fra det brede til det smale, fra sikkerhetspolitikk og utvikling, via teknologi til handelspolitikk og grønn omstilling. En rekke fagfolk fra hele landet og fra ulike profesjoner og fagdisipliner, har innledet og deltatt i paneler. Utenriksministrene Anniken Huitfeldt (2022-2023) og Espen Barth Eide (2023-) har deltatt på alle arrangementene med unntak av ett – under Arendalsuka – hvor utviklingsminister Anne Beathe Tvinnereim (2021-) representerte departementet.

RESPONS-prosjektet ble initiert mot bakteppet av Russlands invasjon av Ukraina våren 2022, økende stormaktsrivalisering og geopolitisk spenning, Kinas raske fremvekst, store endringer i Europas sikkerhetspolitiske orden og de internasjonale klimaendringene. Disse omveltningene har preget diskusjonene under samtlige arrangementer, og tjent som utgangspunkt for diskusjoner om norske utenrikspolitiske interesser, verdier, dilemmaer og veivalg.

Under åpningskonferansen i Oslo, påpekte statsminister Jonas Gahr Støre at det at norsk utenrikspolitikk “ligger fast”, ikke må oppfattes som at den er fastlåst. Flere innledere har under RESPONS-konferansene understreket at det hele tiden er behov for nytenkning og innovasjon også i utenrikspolitikken: Norge kan tåle mer debatt om utenrikspolitiske veivalg.

RESPONS-prosjektet har diskutert og reflektert rundt utenrikspolitikken bredt definert, med innlegg og debatter knyttet til norske veivalg og prioriteringer innenfor feltene sikkerhet, forsvar, utvikling, klima, nærings- og handelspolitikk og olje- og energipolitikk.

Konferanseserien har vist at verden står overfor omfattende omveltninger, som igjen reiser helt konkrete dilemmaer for norsk utenrikspolitikk fremover. Russlands krigføring i Ukraina har ringvirkninger for Norges relasjon til Russland, så vel som forholdet til USA og til allierte i NATO og EU. Krigen påvirker også dynamikken i Arktis og i Norden, og reiser igjen spørsmålet om Norges tilknytning til EU – selv om innledere synes enige om at et norsk EU-medlemskap av innenrikspolitiske årsaker ikke er nært forestående.

Uansett utfall i presidentvalget i USA høsten 2024, må Norge og Europa være beredt på å ta større ansvar for egen sikkerhet. På norsk side er denne tilpasningen i gang. NATO er fremdeles bærebjelken i norsk forsvarspolitikk, men gjenoppbygningen av nasjonalt forsvar og samarbeid med andre part-

nerer – inkludert i Norden – har fått en mer fremtredende plass i debatten. Norsk forsvarspolitik må tilpasses et endret internasjonalt og europeisk sikkerhetspolitisk landskap. Norge må finne balansegangen mellom sterk alliansetilhørighet og samarbeid på den ene siden og det å føre en selvstendig utenrikspolitikk på den andre.

Kina vokser frem som stormakt, og spiller en sentral rolle på alle saksområdene som er behandlet og debattert under RESPONS-konferansene. Kina er en nøkkelspiller i energipolitikken, klimapolitikken, sikkerhetspolitikken, næringspolitikken og utviklingspolitikken. Norges forhold til Kina må derfor defineres og forvaltes. Hva skal være balansegangen mellom marked og sikkerhet, mellom utvikling, risiko og sårbarhet? Hvordan Norge kan forholde seg til Kina og samtidig opprettholde sitt tette forhold til USA

Utviklingspolitikken er også ved et veiskille. Nye aktører er kommet til, og klima er en *gamechanger*. Det er i byene at de største utfordringene er, men også mange av løsningene. Energiomstillingen vil dessuten skape nye vinnere og tapere fremover. Både Det globale sør, og verdens byer vil bli avgjørende fremover.

Venner og allierte blir også viktigere. Skal Norge satse mer på det hjemlige og på gamle allierte, eller skal man fortsette å søke samarbeid også med stater og aktører som er mindre like? Er det fortsatt en verdi i å snakke med stater og grupperinger man ikke er enig med, eller kan det bidra til klarhet om norske prinsipper? Har beroligelsespolitikken utspilt sin rolle? Og hva med Norges rolle som fredsmekler – har den en fremtid?

Forslag til politikk og svakheter ved eksisterende politikk

Åpningskonferanse i Oslo:

Forslag til politikk og tiltak

- **Ulf Sverdrup (NUPI): Innovasjon i norsk utenrikspolitikk:**

Fremhever behovet for innovasjon i norsk utenrikspolitikk på grunn av de mange raske endringene i internasjonal politikk, inkludert økt risiko og volatilitet i det internasjonale markedet.

- **Eirik Wærness (Equinor): Økt fokus på Norge som energinasjon:**

Anbefaler at Norge utnytter sin rolle som en betydelig energinasjon i lys av krigen i Ukraina, spesielt gjennom utvikling av hydrogen og fornybar energi. Oppfordrer Stortinget til å ta stilling til videre leting etter olje og gass.

- **Amitav Acharya (American University): Bygging av internasjonale partnerskap utover Vesten:**

Foreslår at Norge bør bygge partnerskap med land utenfor Vesten, som Indonesia og India, samt land i Afrika og Latin-Amerika. Dette vil styrke Norges posisjon i en desentralisert verdensorden der ingen enkeltstat har hegemonisk makt.

- **Marie Byskov Lindberg (FNI): Samarbeid med EU på energiområdet:**

Vektlegger behovet for at Norge bør være proaktiv i sin tilnærming til EUs Grønne Giv og ikke ha en "vente og se"-tilnærming. Norge må rigge seg for fremtiden ved å styrke sin rolle i Europas energitransisjon.

- **Kadri Liik: Økt sikkerhet i Nordområdene:**

Anbefaler en forsiktig tilnærming til Russland, der man unngår eskalering og samtidig formulerer et realistisk budskap om fremtidige relasjoner med Russland.

Utfordringer og svakheter ved eksisterende politikk

- **Øyvind Østerud (UiO): Svakheter i norsk engasjement i internasjonale institusjoner:**

Påpeker at relasjoner og maktgrupperinger i verden er i endring, og at Vestlige forbindelser er blitt mer troløse. Dette utfordrer Norges evne til å navigere i internasjonale institusjoner og allianser, særlig med en mulig fremtidig republikansk president i USA.

- **Indra Øverland (NUPI): Utfordringer knyttet til Norge som energinasjon:**

Kritiserer Norges ”innadvendte og egoistiske tilnærming” til energipolitikk, og mener Norge har kommet for sent i gang med nødvendige tiltak som bygging av utenlandsforbindelser og vindkraftutbygging.

- **Asle Toje: Mangel på en sammenhengende utenrikspolitisk doktrine:**

Fremhever at norsk utenrikspolitikk ofte har vært preget av kontinuitet snarere enn reell nytenkning. Argumenterer for at Norge trenger en ny utenrikspolitisk doktrine som bedre reflekterer de endrede internasjonale forholdene.

- **Rana Mitter (University of Oxford): Norsk politikk overfor Kina:**

Advarer mot en polariserende tilnærming til Kina og påpeker at Norge må opprettholde dialogen med Kina, verdens nest største økonomi, for å sikre sine nasjonale interesser.

- **Cecilie Hellestveit (Folkerettsinstituttet): Økende press på norsk utenrikspolitisk handlingsrom:**

Påpeker at Norges evne til å opptre som en nøytral tredjepart i internasjonale konflikter blir stadig mer utfordret, særlig i lys av Kinas og Russlands økte innflytelse i områder hvor Norge har hatt en aktiv rolle.

NATO-møte i Oslo:

Forslag til politikk og tiltak

- **Anniken Huitfeldt (Utenriksminister): Uforutsigbarhet i Russlands atomvåpenpolitikk:**

Uttrykker bekymring for Russlands uforutsigbare atomvåpenretorikk og understreker behovet for at Norges nordområder forblir et fokus for nasjonal og alliert sikkerhetspolitikk.

- **Jens Stoltenberg (NATOs generalsekretær):**

Styrking av kollektivt forsvar:

Foreslår å videreføre og styrke NATO-landenes forpliktelser til kollektivt forsvar. Dette inkluderer detaljerte forsvarsplaner og krav til medlemslandenes kapasiteter, samt en forsterkning av forsvarsbudsjettene. NATOs 2%-mål på forsvarsutgifter anses ikke lenger som et mål, men som et absolutt minimum.

- **Forbedring av Ukrainas forsvarsevne:**

Anbefaler et flerårig program for å styrke Ukrainas forsvarsevne og sikre at landet overgår fra et sovjetisk system til NATO-kompatible standarder. Dette inkluderer også å sikre interoperabilitet og forberede Ukraina for fremtidig NATO-medlemskap.

- **Håndtering av Kinas økende makt:**

Foreslår at NATO i større grad må håndtere de sikkerhetspolitiske konsekvensene av Kinas økende økonomiske, politiske og militære makt. Dette innebærer tettere samarbeid med NATO-partnere i Stillehavsregionen og en styrket beredskap for å håndtere mulig kinesisk aggresjon.

- **Bevaring av NATO-EU samarbeid uten overlapping:**

Vektlegger viktigheten av å sikre at EUs økte rolle innen forsvar ikke skaper overlappende kapasiteter med NATO. Advarer mot at EUs forsvarsinitiativer, som egne innsatsstyrker og kommandostrukturer, kan svekke den samlede effektiviteten.

Utfordringer og svakheter ved eksisterende politikk

- **Anniken Huitfeldt (Utenriksminister): Uforutsigbarhet i Russlands atomvåpenpolitikk:**

Uttrykker bekymring for Russlands uforutsigbare atomvåpenretorikk og understreker behovet for at Norges nordområder forblir et fokus for nasjonal og alliert sikkerhetspolitikk.

- **Jens Stoltenberg: Utfordringer med å balansere avskrekking og beroligelse:**

Påpeker at det er utfordrende å opprettholde en balanse mellom avskrekking og beroligelse i forholdet til Russland. Dette inkluderer utfordringer med å opprettholde dialog samtidig som man sikrer at Russland forstår NATO-alliansens styrke og beredskap.

- **Jens Stoltenberg: Manglende samordning mellom NATO og EU:**

Fremhever at det er en utfordring å unngå overlapp mellom NATO og EU i forsvarsinnsatser, noe som kan svekke den samlede forsvarsevnen. Dette gjelder særlig EUs planer om å etablere egne innsatsstyrker som kan skape kapasitetsproblemer for NATO-medlemmer.

- **Jens Stoltenberg: Lavt nivå på rustningskontroll-dialogen:**

Uttrykker bekymring over det lave nivået på dialog om rustningskontroll, spesielt mellom NATO og Russland, men også med Kina. Dette kan føre til økt risiko for misforståelser og militære feilvurderinger.

Responsarrangement i Arendal:

Forslag til politikk og tiltak

- **Anne Beathe Tvinnereim (Utviklingsminister): Langsiktig, mottakerstyrt bistand:**

Foreslår at bistandsarbeid bør være langsiktig, mottakerstyrt og fri fra geopolitiske mål. Dette innebærer å unngå kondisjonalitet, bortsett fra betingelser knyttet til bruken av bistandsmidler som er avtalt mellom giver og mottaker.

- **Dagfinn Høybråten (Kirkens Nødhjelp): Inkludering av private investorer:**

Anbefaler å få private investorer mer involvert i utviklingspolitikk, spesielt i lav- og mellominntekt-land. Dette kan bidra til å øke investeringene i bærekraftige prosjekter og redusere avhengigheten av bistand.

- **Hedda Bryn Langemyr (UTSYN): Strategisk bruk av bistand i geopolitisk kontekst:**

Foreslår at Norge bør bruke bistand strategisk for å sikre tilstedeværelse og innflytelse i globale verdikjeder, særlig i lys av konkurransen med Kina og Russland i Afrika og andre regioner.

- **Ole Jacob Sending (NUPI): Modernisering av internasjonal bistand:**

Anbefaler modernisering av prinsippene for internasjonal bistand for å sikre bedre resultater. Dette inkluderer et investeringsrammeverk som fokuserer på partnerskap og kontinuerlig tilpasning til lokale forhold.

Utfordringer og svakheter ved eksisterende politikk

- **Anne Beathe Tvinnereim: Press på global tillit og økonomisk bærekraft:**

Uttrykker bekymring for at global tillit er under press, og at mange land sliter med ikke-bærekraftige gjeldsnivåer. Påpeker at mye av Norges bistand nå går til Ukraina, noe som skaper frustrasjon i Sør over at bistandsmidler vris bort fra andre prioriterte områder.

- **Ole Jacob Sending: Kopling av bistand til geopolitikk:**

Fremhever at koplingen av bistand til geopolitikk er en utfordring, spesielt i lys av krigen i Ukraina. Dette har ført til at bistandsmidler blir brukt som et verktøy i stormaktsspill, noe som kan gå på bekostning av langsiktige utviklingsmål.

- **Ole Jacob Sending: Risiko for at bistand blir politisk verktøy:**

Advarer mot faren for at utviklingspolitikk kan bli brukt politisk på en uhensiktsmessig måte, noe som kan svekke effekten av bistanden på lang sikt. Dette er spesielt relevant i konfliktområder hvor politiske mål kan komme i konflikt med humanitære behov.

- **Hedda Bryn Langemyr: Sårbarhet i utviklingsland grunnet global konkurranse:**

Påpeker at den strategiske konkurransen mellom stormaktene USA og Kina har store konsekvenser for utviklingsland. Norge må tenke helhetlig på matsikkerhet, energi, og verdikjeder, og være tydelig i prioriteringene for å gjøre en reell forskjell.

Responsarrangement på Lillehammer:

Forslag til politikk og tiltak

- **Knut Storberget (Forsvarskommisjonen): Styrking av norsk forsvars- og sikkerhetspolitikk:**

Foreslår en nesten dobling av forsvarsbudsjettet for å møte endrede sikkerhetstrusler og økt geopolitisk rivalisering, særlig med tanke på Russland og Kina. Understreker også behovet for et tettere samarbeid med allierte og integrering av sivil og militær krisehåndtering.

- **Anniken Huitfeldt (Utenriksminister): Fortsatt fokus på internasjonalt fredsarbeid:**

Vektlegger Norges rolle i internasjonalt freds- og forsoningsarbeid, spesielt i konfliktområder som Ukraina, Colombia, og Myanmar. Understreker viktigheten av å opprettholde dialog, selv med land og aktører Norge er uenige med.

- **Marianne Riddervold (Høgskolen i Innlandet): Økt engasjement i internasjonale organisasjoner:**

Anbefaler at Norge fortsetter å spille en brobyggerrolle mellom Nord og Sør, spesielt i lys av økt global rivalisering og EUs voksende rolle i sikkerhetspolitikk utenfor rene militære oppgaver.

- **Kristian Berg Harpviken (PRIO): Utvikling av en helhetlig tilnærming til sikkerhet:**

Foreslår en mer helhetlig tilnærming til sikkerhet, som kombinerer militære og diplomatiske midler. Peker på nødvendigheten av å balansere mellom prinsipper og pragmatisme i norsk freds- og forsoningsarbeid.

Utfordringer og svakheter ved eksisterende politikk

- **Kristian Berg Harpviken (PRIO): Økt kompleksitet i globale sikkerhetsutfordringer:**

Påpeker at den økte kompleksiteten i internasjonale konflikter og framveksten av nye trusler, som terrorisme og hybride krigføringsformer, utfordrer Norges tradisjonelle tilnærminger til fredsarbeid.

- **Knut Storberget (Forsvarskommisjonen): Manglende tilpasning til nye sikkerhetspolitiske realiteter:**

Uttrykker bekymring for at norsk forsvarspolitik ikke er tilstrekkelig tilpasset den nye sikkerhetspolitiske situasjonen, inkludert utfordringene i Nordområdene og det endrede forholdet til NATO etter Sveriges og Finlands medlemskap.

- **Knut Storberget (Forsvarskommisjonen): Ubalanse mellom militære og sivile kapabiliteter:**

Advarer om at dagens trusler ikke samsvarer med eksisterende internasjonale regler, noe som krever en revurdering av skillet mellom militære og sivile ressurser, spesielt i konteksten av totalforsvaret.

- **Marianne Riddervold (Høgskolen i Innlandet): utfordringer med internasjonalt samarbeid:** Påpeker at økte globale spenninger og endringer i internasjonale organisasjoner, som NATO og EU, skaper utfordringer for Norges evne til å opprettholde en uavhengig utenrikspolitikk.

Responsarrangement i Trondheim:

Forslag til politikk og tiltak

- **Espen Barth Eide (Utenriksminister): Fremme internasjonalt samarbeid på klima og energi:**
Anbefaler kollektiv innsats for å møte globale utfordringer som klima og naturkriser. Fremhever viktigheten av Norges deltakelse i EUs grønne giv for å omstille økonomiene i felleskap
- **Ragnhold Sjoner Syrstad (Statssekretær i KMD): Styrking av klimapolitikken:**
Foreslår tre mål for Norge frem mot 2030: 55 % utslippskutt globalt og nasjonalt innen 2030 og klimanøytralitet fra 2030. Dette skal oppnås gjennom regjeringens klimastatus og -plan (Grønn bok), samt internasjonale samarbeidsfora.
- **Karoline Andaur (Generalsekretær i WWF): Utvikling av helhetlige klimaløsninger:**
Foreslår at Norge må konkret følge opp sine klimapolitiske ambisjoner med en overordnet plan som sikrer at målene nås. Understreker også behovet for å se klima og natur i sammenheng, for eksempel gjennom en helhetlig tilnærming til vindkraftutbygging.
- **Espen Moe (Professor i statsvitenskap, NTNU): Industriell omstilling og grønn energi:**
Foreslår å fokusere på de politiske aspektene ved omstillingen fra et karbonbasert til et fornybart energisystem. Fremhever at omstillingen krever legitimitet gjennom et språk og tiltak som folk flest forstår og støtter.
- **Nils Klippenberg (Siemens): Grønt industriløft og nye energikilder:**
Anbefaler å styrke Norges posisjon i det grønne skiftet ved å satse på prosjekter som havvind, batterier og hydrogen. Norge bør også styrke sine leverandørkjeder for å bli en viktig aktør i det globale markedet for grønn energi.
- **Rolee Aranya (Professor, NTNU): Partnerskap med det globale sør:**
Foreslår økt satsing på byutvikling og teknologiske partnerskap med byer i det globale sør for å takle klimaendringer og urbanisering. Understreker viktigheten av sterke og gjensidige partnerskap som inkluderer lokal kontekst og lavkostnadsinnovasjon.

Utfordringer og svakheter ved eksisterende politikk

- **Karoline Andaur (WWF): Manglende helhetlig klimaplan:**
Kritiserer at Norge mangler en god overordnet klimaplan som sikrer gjennomføring av de ambisiøse målene. Selv om Norge har mange gode enkeltprosjekter, er troverdigheten i fare dersom ambisjonene ikke følges opp.

- **Ragnhold Sjoner Syrstad (KMD): Treg energiomstilling:**

Påpeker at selv om Norge har gjort fremskritt i energiomstillingen, går det raskere i flere andre land. Understreker behovet for mer kraft, bedre infrastruktur og energieffektivisering for å møte klimamålene.

- **Alexandra Bech Gjørsv (SINTEF): Manglende sammenheng mellom politikk og forskning:**

Fremhever at det er et gap mellom forskning og allokering av ressurser til grønn industriutvikling. Dette fører til at Norge ikke utnytter sitt fulle potensial i det grønne skiftet, særlig i konkurranse med andre land som USA og Tyskland.

- **Espen Moe (NTNU): Kompleksitet i global energiforsyning:**

Påpeker at det finnes en «suverenitetsimpuls» i energipolitikken, der land ønsker kontroll over sine energikilder. Dette skaper utfordringer for globalt samarbeid, særlig i en tid med geopolitiske konflikter.

- **Nils Korpås (NTNU): Utilstrekkelig samarbeid med Europa:**

Kritiserer at Norge ikke utnytter potensialet i samarbeid med EU på energifeltet. Påpeker at det er et gap mellom norske politiske prioriteringer og de bærekraftige løsningene som kreves for å oppnå felles energimål.

Responsarrangement i Bergen:

Forslag til politikk og tiltak

- **Espen Barth Eide (Utenriksminister): Styrking av demokratiet globalt:**

Foreslår at Norge bør fokusere på å fremme demokrati i andre land, da det er viktig for å opprettholde den internasjonale orden. Dette innebærer også å støtte opp under frie medier og akademisk frihet som viktige verktøy i demokratibyggning.

- **Lilliia Oprysk: Økt innsats mot russisk desinformasjon:**

Anbefaler at Norge intensiverer arbeidet mot russisk desinformasjon, særlig ved å ta i bruk lover og sanksjoner lik de EU har innført. Dette er nødvendig for å beskytte demokratiet både nasjonalt og i samarbeid med europeiske land.

- **Marry-Anne Karlsen: Humanitær tilnærming til migrasjon:**

Foreslår at Norge bør utvikle en mer menneskerettighetsbasert og humanitær tilnærming til migrasjon. Dette inkluderer å unngå tiltak som hindrer asylsøkere fra å komme til Europa, og i stedet fremme løsninger som respekterer internasjonale forpliktelser.

- **Eirik Holmøyvik: Bruk av EØS-midler for å styrke demokrati:**

Anbefaler at Norge i større grad bruker EØS-midlene til å støtte sivilsamfunn og demokratiske institusjoner i mottakerland, i stedet for å fokusere på næringslivet.

- **Carlo Koos: Utdanning for studenter fra autoritære stater:**

Foreslår at Norge bør satse på å utdanne mennesker fra autoritære stater ved norske universiteter som et tiltak for å fremme demokrati og menneskerettigheter globalt.

Utfordringer og svakheter ved eksisterende politikk

- **Lilliia Oprysk: Manglende samordning i respons på russisk aggresjon:**

Kritiserer at Norge henger etter EU i å respondere på russisk desinformasjon og aggresjon. Dette svekker landets evne til å motvirke trusler mot demokratiet både nasjonalt og internasjonalt.

- **Marry-Anne Karlsen: Uheldige konsekvenser av asyl- og migrasjonspolitik:**

Påpeker at Norges strenge asyl- og migrasjonspolitik, inkludert indirekte avskrekkingstiltak, kan undergrave respekten for menneskerettigheter og skape nye flyktningstrømmer. Dette er i strid med Norges internasjonale forpliktelser.

- **Rune Jansen-Hagen: Sammenblanding av bistand og utenrikspolitik:**

Kritiserer den økende sammenblanding av bistand og utenrikspolitik, noe som har gjort bistanden mindre effektiv. Mener at norske bistandsprioriteringer ofte endres ut fra politiske hensyn snarere

enn mottakerlandenes faktiske behov.

- **Berkay Alica: Demokratisk tilbakegang i viktige allierte:**

Påpeker utfordringen Norge står overfor i å balansere forholdet til Tyrkia, som er en viktig NATO-alliert, samtidig som landet opplever demokratisk tilbakegang under Erdogans regime.

Responsarrangement Stavanger:

Forslag til politikk og tiltak

- **Ole Andreas Engen (UiS): Samfunnssikkerhet:**

Vil utvikle lovverk og risikovurderinger knyttet til samfunnssikkerhet, og forbedre kompetansen på risikometodikk og forståelse av hybride truster. Foreslår å øke samspeillet mellom akademia og næringslivet for å sikre bedre samfunnssikkerhet.

- **Karoline Myklebust Linde (Laerdal Global Health): Bistand:**

Ønsker tydeligere mål for bistand for å oppnå langsiktig samfunnsmessig avkastning. Foreslår å mobilisere 0,7 % av BNI i private investeringer i utviklingsland, spesielt i Afrika.

- **Fride Solbakken (Maritimt Forum): Maritim næring:**

Vil sikre gode rammebetingelser for skipsfarten og den maritime næringen, bl.a. ved å utvikle en nasjonal maritim sikkerhetsstrategi. Vil også øke trening og øvelser i fredstid for å utnytte potensialet i den maritime næringen, og fokusere på grønne løsninger og globale avtaler for å fremme det grønne skiftet.

- **Tore Onshuus Sandvik (Nærings- og fiskeridepartementet): handel og verdikjeder:**

Etterlyser grep for å kontrollere verdikjeder for råvarer, spesielt innen energi og mineraler. Understreker behovet for å øke antallet praktikere for å drive det grønne skiftet, og utvikle nye frihandelsavtaler og posisjonere Norge i internasjonale markeder.

- **Marianne Olsnes (Norske Shell): EU:**

Vil øke Norges deltakelse i EU-prosjekter, spesielt innen CCS (karbonfangst og -lagring), samt forbedre Norges evne til å påvirke EU-regelverk tidlig i prosessene.

- **Kristin Skoftedal (Beyond): Teknologiutvikling og fornybar:**

Vil styrke rammevilkårene for batteriproduksjon og fornybar energi i Norge. Behov for å utvikle teknologi som kan konkurrere på pris og egenskaper internasjonalt.

Utfordringer og svakheter ved eksisterende politikk

- **Espen Barth Eide (Utenriksminister): Avtaler**

Den globale handelsordenen, inkludert WTO, er i krise, noe som er spesielt alvorlig for Norge. EØS-avtalen fungerer, men Norges forhold til EU krever en dyptgående debatt og mer oppmerksomhet.

- **Fride Solbakken (Maritimt Forum): Maritim sektor**

Manglende nasjonal maritim sikkerhetsstrategi og utilstrekkelig trening og øvelser. Dette er en om-

dømmerisiko for skipsfarten, spesielt i internasjonale konflikter.

- **Karoline Myklebust Linde (Laerdal Global Health): Rammevilkår:**

Uklare juridiske retningslinjer og utfordringer knyttet til internasjonale sanksjoner. Økt tilstedeværelse av Kina og Russland i prosjekter i utviklingsland skaper politisk kompleksitet.

- **Tore Onshuus Sandvik (Nærings- og fiskeridepartementet): Grønt skifte:**

Norge mangler overskuddselektrisitet og må erstatte eller rense energiforbruket. Rekordlav arbeidsløshet skaper mangel på arbeidskraft til det grønne skiftet.

- **Lars Rotseth (Kverneland Group): Rammevilkår:**

Manglende fokus på å fremheve Norges komparative fortrinn, spesielt innen eksport og innovasjon. Valutautsvingninger og politiske retningskifter skaper utfordringer for norsk næringsliv.

- **Andreas Kvame (Grieg Seafood): Avtaler:**

EØS-avtalen er viktig, men ikke tilstrekkelig; Norge må forbedre sin posisjon i EU-prosesser.

- **Ingvild Meland (Nysnø): Finansiering:**

Manglende tilgang til utenlandsk kapital og behov for bedre miljøreguleringer i Norge.

Responsarrangement i Tromsø:

Forslag til politikk og tiltak

- **Dag Rune Olsen UiT): Styrking av situasjonsforståelse i nordområdene:**

Foreslår at Norge, spesielt gjennom UiT, må ha en svært god situasjonsforståelse når det gjelder Russland, ikke bare militært, men også med hensyn til klimaendringer og deres konsekvenser for bosetting og næringsliv i Nord-Norge. Anbefaler at Svalbardmeldingen legger til rette for økt forskning og tilstedeværelse i og rundt Svalbard.

- **Espen Barth Eide (Utenriksminister): Økt samarbeid med nordiske land:**

Anbefaler å styrke samarbeidet med de nordiske landene, spesielt med hensyn til sikkerhetspolitikk i nordområdene. Med Sverige og Finland i NATO, er det et behov for å bygge institusjoner som støtter opp under det nordiske samarbeidet, med fokus på logistikk og samfunnsmessige sidevirkninger.

- **Gøril Johansen: Utvikling av grønne løsninger og lokal tilpasning:**

Oppfordrer til å løse kraftspørsmålene i Nord-Norge, samtidig som det grønne skiftet må inkludere samisk kultur og næringer. Understreker viktigheten av å styrke Arctic Frontiers-konferansen for å sikre nordnorsk lederskap i internasjonale debatter.

- **Sigrun Wiggen Prestbakmo (Statssekretær): Styrking av samarbeid i nord innen forsvar og samfunnsberedskap:**

Anbefaler økt samarbeid på tvers av utenrikspolitiske og innenrikspolitiske spørsmål, særlig overrensene med Finland og Sverige. Fremhever behovet for å involvere lokalsamfunn i sikkerhetspolitikken, samt sikre bosetting og næringsutvikling i Nord-Norge.

- **Lars S. Lervik (Sjef Hæren): Fokus på robusthet i nordisk infrastruktur:**

Foreslår å fokusere på å styrke den militære og sivile infrastrukturen i Nord-Norge, i samarbeid med Sverige og Finland, for å sikre forsyningslinjer og forberede seg på økt militær aktivitet i regionen.

Utfordringer og svakheter ved eksisterende politikk

- **Hans-Jacob Bønå: Manglende infrastruktur i nord:**

Uttrykker bekymring for mangel på store infrastrukturprosjekter i Finnmark, til tross for økende geopolitiske spenninger og behov for robuste forsyningslinjer i Nord-Norge.

- **Carina Sammeli: Svakheter i det sivile beredskapssystemet:**

Påpeker at det svenske sivilforsvaret er i en svak tilstand og at det er behov for å styrke det, spesielt i lys av Sveriges nye rolle som NATO-medlem.

- **Kari Aga Myklebost: Utfordringer med å tilpasse seg nye sikkerhetspolitiske realiteter:**
Fremhever at Russland aktivt prøver å splitte Arktis gjennom blokkdannelse, og at det er viktig for Norge å opprettholde diplomatiske kontakter, men samtidig tilpasse seg de nye sikkerhetspolitiske realitetene.
- **Gunn-Britt Retter: Behov for økt lokal involvering og samordning:**
Påpeker at det er viktig å inkludere samiske interesser i det grønne skiftet og i utviklingen av Nord-Norge. Advarer mot å overse lokalsamfunn og deres unike behov i nasjonal politikk.

Appendiks 1:

Rapport fra RESPONS-prosjektets åpningskonferanse, Oslo, 21.03.2023

Kristin Haugevik og Øyvind Svendsen, NUPI

Åpningskonferansen for RESPONS-prosjektet fant sted på Sentralen i Oslo 21. mars 2023, med NUPI – Norsk Utenrikspolitisk Institutt – som arrangør.

Programmet besto av seks sekvenser, med til sammen 28 innledere og ordstyrere på scenen. Åpningssekvensen risset opp det overordnede bildet, etterfulgt av egne bolker om sikkerhetspolitikk, utviklingen i nord-sør dynamikken og forholdet mellom Kina og Vesten. Konferansens to siste sekvenser tok for seg norsk utenrikspolitikk i møte med en internasjonal kontekst i rask endring. Statsminister Jonas Gahr Støre (Ap) holdt åpningstalen i den første bolken, mens utenriksminister Anniken Huitfeldt (Ap) deltok i panelsamtale i den siste bolken. Mesteparten av programmet foregikk på norsk, men enkelte innlegg og utvekslinger ble holdt på engelsk. Under følger en kort oppsummering av noen hovedtema og problemstillinger som ble drøftet i hver bolke.

Del 1: Åpning av konferansen og overblikk

09.00 Velkommen ved NUPI-direktør Ulf Sverdrup

NUPI-direktør **Ulf Sverdrup** pekte i sitt velkomstinnlegg på de mange, raske endringene som nå skjer i internasjonal politikk. Sverdrup uttrykte bekymring for økt risiko og volatilitet i det internasjonale markedet, parallelt med at tilliten til politikere og institusjoner er sviktende og kampen om ideer tiltar. Ukraina-krigen har endret Nordens politiske geografi for alltid, herunder det sikkerhetspolitiske bildet i Nordområdene. Mot dette bakteppet pekte NUPI-direktøren på **behovet for innovasjon i norsk utenrikspolitikk**.

09.05 Åpningstale ved statsminister Jonas Gahr Støre og samtale mellom Støre og Sverdrup.

Statsminister **Jonas Gahr Støre** (Ap) startet sin åpningstale med å plassere det nye RESPONS-prosjektet i historisk kontekst. Støre påpekte at Norge har hatt en tradisjon for å diskutere utenrikspolitikk i de lukkede rom, men at vi i **Norge kan tåle større debatter om utenrikspolitiske veivalg**. At utenrikspolitikken «ligger fast» betyr ikke at den er fastlåst. REFLEKS-prosjektet, som ble initiert da Støre var utenriksminister, hadde som mål «å utfordre våre instinkter og reflekser i en tid med forandring». Prosjektet hadde to spørsmål som utgangspunkt: (1) Hvor har Norge interesser? og (2) Kan Norge gjøre en forskjell? Der svaret er ja på begge spørsmål, bør Norge engasjere seg, sa Støre.

I talen fremhevet statsministeren **behovet for å benytte seg av og bygge videre på norsk Rus-**

slandskompetanse. Han understreket at det å «forstå» Russland ikke må forveksles med å ha sympati for eller være enig i Russlands opptreden. Han advarte mot å bli løpende kommentatorer i Ukraina-krigen, eller tro at Russland kan «klippes ut av kartet». En gang i fremtiden vil det igjen bli mulig å ha et annet forhold til Russland, sa han. Det reiser også spørsmål omkring etablerte diplomatiske fora. Norge overtar nå presidentskapet i Arktisk Råd. Hva er arbeidssituasjonen og forutsetningene for samarbeid i Nordområdene fremover? Hva gjør vi med Barentssamarbeidet uten Russland?

Støre sa videre at **energirelasjonen er en hovednøkkel for å forstå Norges forhold til Europa og EU fremover.** Norge er nå den viktigste leverandøren av gass til Europa. På forsvarssiden var Støre opptatt av at EU ikke skal bli en erstatter til NATO. 80 % av NATOs forsvarskapasitet ligger i land utenfor EU, påpekte han.

Støre brukte også tid i talen på **Norden.** Drømmen om nordisk forsvarssamarbeid etter andre verdenskrig varte i enkelte hovedsteder for lenge, påpekte han. Nå, i vår tid, er det imidlertid nye muligheter – for å se Norden som et helhetlig geografisk område, så vel som for allianse, interoperabilitet og samordning. Samtidig må vi være bevisste at dette bildet ser annerledes ut fra Russland.

0930 Samtale mellom Jonas Gahr Støre, Kristin Ven Bruusgaard, Hanne Skartveit, Iver B. Neumann og Ulf Sverdrup

Panelet var innom en rekke temaer og deltakerne kom raskt inn på tema knyttet til krigen i Ukraina, Norges forhold til EU og de globale maktforholdene knyttet til et stadig sterkere Kina. Støre startet med et bredt sveip over utfordringene Norge står overfor i dag, men panelet kom raskt inn på spørsmålet om EU-medlemskap etter en direkte utfordring fra Ulf Sverdrup.

På spørsmål fra Sverdrup om det sikkerhetspolitiske klimaet burde føre til debatt om EU-medlemskap svarte Støre at en slik debatt vil være svært polariserende og at vi ikke bør bruke energi på det nå fordi det ikke svarer på det vi står i nå. Kristin Ven Bruusgaard videre gikk inn i komplementariteten mellom NATO og EU i sikkerhetspolitikken og trakk frem at **NATO og EU er to forskjellige størrelser.** NATO er rustet til å håndtere tradisjonelle, militære trusler mens Norge kunne gjøre seg nytte av EUs sikkerhetspolitikk langs andre dimensjoner. Der Bruusgaard trakk frem at diskusjonen ikke bør reduseres til et spørsmål om EU-medlemskap eller ikke, mente Iver B. Neumann at heller enn å kommentere på løpende EU-holdninger i befolkningen bør en spørre seg hva som kan føre til endring i disse holdningene. Neumann var klar på at EU er eneste reelle alliansealternativ for Norge dersom NATO svikter.

Panelet kom også inn på Kinas økende makt og utfordringer knyttet til den resulterende maktforskyvningen mot øst. På tross av økende spenning, særlig knyttet til Taiwan og det svekkede forholdet mellom USA og Kina formant Støre om at det er uklokt å putte Kina og Russland i samme sekk. På tross av dette, «kommer vi i en situasjon der vi må velge mellom USA og Kina så går Norges bånd over Atlanteren», sa statsministeren. Bruusgaard la vekt på at **en kommende deling av verden vil sette Norge på prøve og presse frem vanskelige valg for et Norge og Europa som må ta større ansvar for sin egen sikkerhet.** Neumann stemte i og la til et retorisk spørsmål knyttet til hvorvidt utviklingen vil **sette Norges selvpålagte restriksjoner i spill.** Sverdrup la til at det er krevende for Norge å forvalte forholdet til Kina alene og det er viktig med europeisk samarbeid. Støre var enig og vektla at den nordiske dimensjonen er viktig i forholdet til Kina.

Del 2: Krig i Europa og sikkerhet på agendaen

1020 Åpningstale ved Kadri Liik

Liik startet med å problematisere årsakene til Russlands invasjon av Ukraina og pekte til slutt på at dette er Putins krig og ikke noe som var nødt til å skje fordi Russland er en grunnleggende imperialistisk stat. Videre reflekterte hun over hvordan vi kan imøtekomme den fastlåste situasjonen som ikke har noen åpenbare veier til løsning:

Holde orden i våre egne samfunn gjennom siviliserte debatter selv om mange naturligvis er opprørte over Russlands atferd.

Være forsiktige og unngå eskalering.

Tenke nytt om vårt forhold til resten av verden, det globale sør og særlig demokratiske stater.

Forsøke å formulere et budskap til Russland som er realistisk med hensyn til hva vi kan oppnå, og som også indikerer hvordan fremtidige relasjoner med Russland kan se ut.

1030 Samtale mellom Kadri Liik, Karen-Anna Eggen, Julie Wilhelmsen, Flemming Splidsboel Hansen og Øyvind Svendsen

Panelsamtalen startet med at Wilhelmsen reflekterte rundt spørsmålet om å forstå, forklare og fordømme Russlands framferd. Hun advarte mot svart-hvitt-bilder fordi de ikke er særlig egnet til å formulere gode håndteringsstrategier. Hun vektla videre at endring i Russland må komme innenfra og **Vesten må ta inn over seg at det vil komme en tid der det blir mulig å kunne påvirke den russiske befolkningen gjennom å vinne «hearts and minds»**. Splidsboel var enig i dette og la til at radikaliserings av befolkningen er en av Putins strategier. I så måte kan vi, ifølge Splidsboel, spørre oss om vi kunne gjort noe annet de siste 30 årene. Et viktig poeng her var at den **begrensede inkluderingen av Russland i Vestens fold siden 1990-tallet har skapt en status-forvirring i den russiske befolkningen**.

Eggen påpekte at diplomater har forsøkt å utnytte et handlingsrom, for eksempel knyttet til atompolitikken, men dette har blitt blankt avvist av Russland som ønsker en ny europeisk sikkerhetsorden. Hun sa videre at **beroligelsespolitikken er vanskeligere enn tidligere fordi det er mindre dialog enn før og Russland har sagt klart at de ønsker seg en annen verdensorden gjennom å endre de verdiene som den eksisterende ordenen er bygget på**.

Panelet kom også inn på konsekvenser for sikkerhet i Nord-Europa. Splidsboel påpekte at Danmark er klare for mer spenning i Østersjøen og at området blir mer spent som følge av Sverige og Finlands NATO-medlemskap. Her ble også Norges rolle som NATOs øyne og ører i nord diskutert. Eggen påpekte at selv om norske myndigheter vektlegger at slik skal det fortsette å være, så har Finland ingen selvplågte restriksjoner og landet har indikert at allierte skal få trene så langt nord de ønsker. Til sist kommenterte Wilhelmsen på hvorvidt tenkningen rundt sikkerhet har smalnet som følge av krigen i Ukraina. Her påpekte hun at militær opprustning virker å være det dominerende svaret fra Vestens side og hun **uttrykte bekymring for at dersom det militære aspektet i det utenrikspolitiske verk-**

tøykassen blir for dominerende kan det gå på bekostning av rommet for diplomati og kompromisser.

1055 Samtale mellom Kåre Dahl Martinsen, Kari Due-Andresen, Morten Skumsrud Andersen og Øyvind Svendsen

Dette panelet så nærmere på de økonomiske konsekvensene av krigen i Ukraina og den globale maktforskyvningen mot Kina. Martinsen innledet med å reflektere rundt det han kaller for en tiltagende økonomisk krigføring. Økonomisk handelskrig går ut på strategiske planer om å svekke motstanderen og Martinsen påpekte at **EU og USA nå er samstemte om at de befinner seg i en slik økonomisk krig med Kina og Russland**. Videre har dette store implikasjoner for Norge, noe salget av Bergen Engines viste. Han påpekte videre, og formanet om, at Norge bør ha en større grad av bevissthet rundt hva slags situasjon Norge befinner seg i og at det er uheldig at det er en idé om at dette påvirker Norge i mindre grad enn andre land. Martinsen var også opptatt av utfordringer knyttet til at verdenshandelen er i ferd med å regionaliseres. Når land velger å finne løsninger i sine regioner tvinger det også frem valg som regjeringen er nødt til å ta. Det vil bli kostbart, men det er ifølge Martinsen viktig for å forsvare den liberale verdensordenen.

Due-Andresen trakk også frem at Norge kommer i en stadig større skvis mellom USA og Kina. Videre påpekte hun at krig skaper store utfordringer i verdenspolitikken som viser seg i form av høyere renter, lavere økonomisk vekst og større sosiale forskjeller. På tross av at Norge tjener store penger på salg av olje og gass til det europeiske kontinentet trakk hun frem at **norsk økonomi svekkes når europeisk økonomi går dårligere**. Hun vektla videre at Norge må investere i Europa, et kontinent med venner som deler Norges verdier, for å ha flere bein å stå på. Due-Andresen reflekterte også over forholdet mellom innenriks- og utenrikspolitikken. Hun mente at økt nasjonalisering er uklokt, samtidig som det er viktig å investere i lokal velferd for å muliggjøre utenrikspolitikken: når ressursene blir knappere, må en være påpasselig med at de økonomiske forskjellene ikke får vokse seg for store.

Andersen vektla hvordan internasjonale investeringer tradisjonelt har vært uregulerte og at strømmene stort sett har gått mellom rike land eller fra rike land til fattige land. Nå vrir dette seg og det er vanskeligere å skille mellom hva som er private og offentlige interesser i disse investeringskjedene. Andersen fremhevet at Norge har screeningmekanismer på dette området, og brukte en analogi fra sikkerhetskontrollen på flyplasser for å forklare hvordan stater må finne en balanse i dette: Det piper på noe som passerer kontrollen, men blir den for følsom piper det på alt, noe som kan gå utover ønskede investeringer. **Dette utgjør et dilemma for liberale stater: hvor åpne vil en være og hvor mye skal sikkerhetshensyn begrense mulighetene for fri kapitalflyt?**

1115 Samtale mellom Eirik Werness, Indra Øverland, Marie Byskov Lindberg og Øyvind Svendsen
Det siste panelet i del 2 av konferansen så på sammenhengen mellom sikkerhet, energi og klimahensyn. Werness startet med å påpeke at krigen i Ukraina har vist hvor viktig Norge er som energinasjon. Han trakk frem et stort potensial knyttet til utvikling av hydrogen og fornybar energiproduksjon og presenterte to utfordringer til Stortinget: vil de akseptere videre leting etter olje og gass og vil det være ressurser å finne? Her påpekte Werness også at det må gjøres en avveining mellom eksport og innenriks bruk. Werness trakk også frem at **selv om Norge er ekstremt viktige akkurat nå, så kan utenrikspolitiske hendelser i fremtiden gjøre innenrikspolitikken vanskeligere**.

I forlengelse av dette trakk Byskov Lindberg frem den økte oppmerksomheten rundt energieffektivisering, både gjennom faktiske tiltak og innføring av tiltak som kan få ned energiforbruket. Det er bred enighet om at Norge og Europa har behov for mer kraft, men utfordringen ligger i å bygge den ut raskt nok. Byskov Lindberg vektla også EUs Grønne Giv og unionens store ambisjoner innenfor utbygging av fornybar energi. Her kritiserte hun også Norge. **Mye av reguleringen som følger av EUs Grønne Giv er EØS-relevant og vil gjelde for Norge, men hun mente at holdningen bærer preg av en «vente og se»-mentalitet.** Hun slo fast at Norges eksport av fossil energi kommer til å gå ned på sikt og at Norge må rigge seg for det.

Øverland fulgte opp med å påpeke at Norge er ekstremt rikt på fornybare energiresurser, inkludert vindkraft. Allikevel bærer europeiske land en større byrde knyttet til utfasingen av russisk energi enn Norge i dag, og Øverland mente at Norge ligger bakpå med hensyn til bygging av utenlandsforbindelser og vindkraft. I stedet mente Øverland at Norge har kommet for sent i gang grunnet en innadvendt og egoistisk tilnærming. Derfor argumenterte han tydelig for at **Norge må bidra til Europas energitransisjon gjennom å bygge ut vindkraft og flere utenlandsforbindelser for eksport av elektrisitet.**

Del 3: Den globale orden og forholdet mellom nord og sør

1215 Åpningstale ved Amitav Acharya

Acharya tok i sin innledning utgangspunkt i sin bok fra 2013 med navnet *The End of American World Order*. Her gjorde han et poeng av at selv ikke Donald Trump så for seg de endringene som har fulgt siden boken kom ut. Allikevel står poenget fra boken seg i dag: argumentet er ikke at USA svekkes, men at **systemet som USA har bygget opp står for fall gjennom at andre stater vokser seg sterkere.** I følge Acharya vil den fremtidige verdensordenen i en ny retning som er desentralisert og der det ikke er noen enkeltstater som har hegemonisk makt. Dette er ikke et normativt onde slik Acharya ser det, fordi den liberale verdensordenen aldri var så åpen og inkluderende som den har blitt fremstilt: Den var en vestlig klubb. Videre problematiserte Acharya bildet av Norge i verden som en av de sterke pådriverne for fredsinitiativer. Ifølge Acharya skiller dessverre ikke Norge seg lenger ut, men har blitt til det han kaller et «normalt» land på denne fronten.

1230 Samtale mellom Amitav Acharya og Ole Jacob Sending

I samtalen mellom Sending og Acharya ble hovedpunktene fra sistnevntes innledning utdypet videre. Sending utfordret Acharya til å reflektere over hvorvidt investering i internasjonale institusjoner er nok for å opprettholde den liberale verdensordenen. Til dette påpekte Acharya at FN ikke er det eneste relevante organet, men at det er en rekke regionale organisasjoner som gjør en god jobb på mange områder. Her brukte Acharya Norge som et eksempel på et land som oppfattes som Vestlig, men som har mulighet til å bygge partnerskap utover Vesten, for eksempel med Indonesia og India i tillegg til mange land i Afrika og Latin-Amerika. Likevel er det en trend at stater søker partnerskap med likesinnede land, men Acharya påpekte et stort mulighetsrom i å investere – politisk og økonomisk – med nye partnere i det globale systemet.

Del 4: Maktforskyvning østover, Kina og forholdet til Vesten

1215 Åpningstale ved Rana Mitter

Rana Mitter benyttet sin innledning til å tegne et bilde av dagens Kina. Et hovedpoeng for Mitter var at knapt noe tema i dag ikke delvis handler om Kinas innenrikspolitiske forhold. I denne sammenhengen trakk Mitter frem innenrikshandelen og særlig varehandel, boligmarkedet som lider under fall i den kinesiske økonomien og hvordan teknologi og digitalisering kan bidra til å omstrukturere det kinesiske arbeidsmarkedet. Med bakgrunn i den nasjonale situasjonen trakk Mitter til sist frem tre punkter å se til i diskusjonen om Kinas utenrikspolitikk:

Veksten i kinesisk makt i Kinas egne nærområder knyttet til organisasjoner som ASEAN og APEC, samt hvordan Kinesiske normer spres med basis i økonomi og teknologiutvikling. Hvordan Kinas vurdering av sin egen rolle i Arktis utvikler seg i samspill med klimaendringene. Kinas hovedfokus på økonomisk vekst i samspill med Taiwan-spørsmålet som kan komme til å endre denne strategien fundamentalt.

1230 Samtale mellom Rana Mitter, Jo Inge Bekkevold Ilaria Carrozza og Wrenn Yennie Lindgren
Samtalen ble innledet ved at Lindgren utfordret Mitter om hva som vil være hovedfokus for Kinas utenrikspolitikk i årene som kommer. Her trakk Mitter frem at Kina ønsker å bygge en verdensorden som er avhengig av Kina. Derfor er det også i Kinas interesse å ha en relativt stabil orden rundt seg. Med dette kom samtalen inn på Russlands krigføring i Ukraina og Mitter antydte at Kina neppe vil sette seg i en lignende posisjon overfor Taiwan, nettopp fordi det ikke passer inn i det overordnede kinesiske prosjektet. Mitter mente at Kina hadde regnet med at krigen i Russland ville bli kortvarig og at landet nå må vise seg som fredsmekler.

Carrozza snakket om hvordan Kina regelrett mobber andre asiatiske stater og flere europeiske stater. Hun vektla hvordan det er en bredere konsensus om at Kina utgjør et problem som må hankses med blant asiatiske land som Sør-Korea og Japan enn i Vesten der en potensiell konflikt mellom Kina og Taiwan delvis ses på som et regionalt problem for regionale aktører. Disse landene, derimot, ser en krig også som et vestlig problem og Carrozza formantet om at Norge og andre vestlige land i større grad må ta inn over seg posisjonen til ulike land i regionen.

Bekkevold tok i bruk historisk analogi for å beskrive samtiden og argumenterte for at vi verken «befinner» oss i 1914 eller 1939, men i 1951. Nå er vi et år inn i krigen i Ukraina, i 1951 var man et år inn i krigen i Korea og det at det var stormaktspolitikk mellom to poler begrenset handlingsrommet for alle. Videre vektla han at det vil bli vanskeligere for Norge å se FN som hovedarena for å sikre en stabil verdensorden og at Norge og Europa må ta inn over seg at for USA er Kina den fremste sikkerhetstutfordringen. Europa kommer i andre rekke. Han trakk særlig frem tre momenter ved Kinas utvikling som er verdt å følge med på i tiden fremover:

1. Kinas fredsinitiativ i krigen i Ukraina og hvordan Kina posisjonerer seg som en viktigere fredsmekler i internasjonal politikk.
2. Kinas forhold til Europa og hvilken rolle Kina vil ønske i gjenoppbyggingen av Ukraina.
3. Hvorvidt Kina vil komme til å støtte Russland militært i krigen mot Ukraina.

Til sist diskuterte panelet hva Norge burde prioritere i sitt forhold til Kina. Bekkevold vendte tilbake til den mer polariserte verden og hvordan Norge kan forholde seg til Kina og samtidig opprettholde sitt tette forhold til USA. Carrozza sluttet seg til dette og pekte på at ting kan se veldig annerledes ut etter neste valg i USA. Mitter avsluttet med å formane om at en er nødt til å åpne opp samtalen med og om Kina – Kina er verdens nest største økonomi og viktig i så måte.

Del 5: Norges rolle og muligheter i en verden i endring

1355 Samtale mellom Øyvind Østerud, Lise Rakner, Asle Toje, Cecilie Hellestveit og Sun Heidi Sæbø

Toje åpnet med en refleksjon rundt begrepsparet kontinuitet og endring, og vekselvirkningen mellom de to som praktiske kategorier i norsk utenrikspolitisk debatt. «Nå er det endring, da snakker vi om kontinuitet,» observerte han. Han mente videre å observere en generell trend i retning av at **USAs geopolitiske vurderinger former Norges valg mer og mer**. På den annen side viste han til at Norge lenge har vært «the go-to-country» i NATO. Nå må denne rollen deles med finner og svensker. Toje sammenlignet Norge med lille Morten Skogmus i Torbjørn Egners Hakkebakkeskogen-univers. Morten Skogmus ville at de store dyrene skulle slutte å spise kjøtt; Norge ønsker seg en bedre organisert verden. Nå har dette rommet åpnet seg opp. «USA er den store allianseveveren, men **Norge trenger en ny utenrikspolitisk planke, en ny utenrikspolitisk doktrine**. Vi trenger å tenke om utenrikspolitikk igjen nå», sa Toje. Han understreket at norskutenrikspolitikk ikke kan være som på 1990-tallet. **«Ikke alle bindinger vi har til venner og allierte, er til vår fordel**. En del ting – inkludert basepolitikken – har glippet de siste årene,» observerte han. Senere i samtalen, pekte han på at Norge har hatt en tendens til å overvurdere eget handlingsrom i utenrikspolitikken, og burde være bedre forberedt. Vi burde oftere stille oss spørsmålet: «hva gjør vi dersom denne problemstillingen dukker opp?».

Rakner var opptatt av at Norge er på vei inn i en multipolær orden. Ideen om å presse verden inn i ny kald krig, har lite for seg, sa hun. Videre fremhevet hun betydningen av det grønne skiftet for norsk utenrikspolitikk. **«Vi må ikke stå igjen på plattformen som en petrostat,»** advarte hun. Gjenoppbygningen av Ukraina er en mulighet for Norge til å lage grønn infrastruktur, mente hun. Rakner oppfordret Norge til å **bygge relasjoner utenfor USA og Europa**. «Vi har overlatt Afrika til Kina,» mente hun. Mye innovasjon vil komme fra det afrikanske kontinentet i årene fremover, påpekte hun, og oppfordret norske beslutningstakere til å slutte å tenke på Afrika som en bistandsmottaker. «Vi er ikke en kolonimakt. Vi er ikke i EU. Vi har ganske mye penger. Her er mulighetsrommet vårt!» mente hun. Hun mente at **en fare ved RESPONS-prosjektet er at debatten om utenrikspolitikk «blir mer innadventd, at vi blir mer opptatt av oss selv»**. Hun understreket behovet for internasjonal dialog og kunnskapsutveksling «Vi trenger at våre studenter reiser ut, og at internasjonale studenter kommer til Norge. Dette er feil tidspunkt for å stenge dørene med å kreve inn skolepenger. «Vi må ta inn globale perspektiver,» fastslo hun.

Østerud tok tak i det større poenget om at relasjoner og maktgrupperinger er i endring. «Den vestlige verden har en utfordring, fordi **forbindelsene er blitt mer troløse,»** fastslo han. Han viste til at NATO-landet Tyrkia ikke har fordømt Russlands handlinger i Ukraina, og heller ikke vært med på sanksjonene. Generelt synes felles verdissett eller styreform å bety mindre enn før. «Kina har ingen faste militære allianser, og de bryr seg ikke om regimet i de landene de samarbeider seg med,» sa Østerud.

Han pekte videre at USA kan få en republikansk president ved neste valg, det kan bli Donald Trump eller noen som ligner ham. Da får vi i Norge en ustabil forbindelse nær oss, og det burde vi ha større bevissthet rundt, sa han. Han viste til at USA står for 90 % av våpenhjelpen til Ukraina, og over 70 % av budsjettet i NATO. Europa og Norge er ikke i stand til å forsvare seg uten USA, påpekte han.

Hellestveit sa seg enig med Østerud i at allianser og samarbeidsmønstre er blitt mer *ad hoc* og mangefasettete. **Hun satte videre søkelys på Norges engasjement i valg og prosesser utenfor NATO og Europa.** «Norge har hatt tretti år i verden som fredsnasjon. Norge gir støtte for å bistå i valg og prosesser som skal lage bedre samfunn i ulike deler av verden. Disse aktivitetene er med på å styrke visse strukturer på bekostning av andre. **Men hva gjør vi nå når Russland og Kina blir tyngre til stede i områder hvor vi har engasjert oss?** Kina og Russland binder bistand opp til økonomiske og sikkerhetspolitiske interesser. Hva skal Norge gjøre? Skal vi være objektive tredjeparter uten egne interesser? Velger vi side kan norske representanter bli mer eksponert. Men om vi *ikke* gjør det, kan allierte og partnere bli sure på oss. «Vi kommer fra en æra hvor det har vært lettere å skille sikkerhetspolitikk fra andre typer politikk. Store allierte ønsker nå å kople dette sammen, de ønsker å ha mer kontroll over sine små allierte», advarte Hellestveit.

Del 6: Utenriksministerens refleksjoner

1430 Samtale mellom Anniken Huitfeldt og Ulf Sverdrup

Konferansen ble rundet av med en samtale mellom utenriksminister Anniken Huitfeldt og NUPI-direktør Ulf Sverdrup.

Sverdrup åpnet samtalen med å vise til utenriksministerens redegjørelse i Stortinget samme dag, og spurte om formålet med RESPONS-prosjektet er å utvikle en ny utenrikspolitisk «doktrine».

Huitfeldt forklarte at RESPONS-prosjektet først og fremst handler om å kaste opp baller, og reflektere over ulike veier videre for norsk utenrikspolitikk. Prosjektet skal organisere en serie med møter, og det er enda ikke bestemt om det skal ende i for eksempel en stortingsmelding eller strategi. Utenriksministeren understreket at mange elementer i norsk utenrikspolitikk stadig ligger fast – herunder geografien og Norges forhold til NATO. Hun oppfattet heller ikke at Norge har et «innskrenket handlingsrom overfor USA», eller «sitter mer på USAs nåde enn før». Hun ga uttrykk for at det er viktig å ikke låse seg i «gamle tankemønstre», og ikke bare tenke ut fra tidligere erfaringer. Særlig understreket hun betydningen av oppdatert kunnskap – at hun som utenriksminister har behov for tilførsel av mer kunnskap og kompetanse enn tidligere «fordi virkeligheten er blitt så kompleks». Norge må bevare russlandsmiljøene, men trenger også kompetanse på Afrika og Asia. Hun fremhevet Afrikastrategien som er under arbeid, og understreket at Norge må ha andre typer partnerskap med Det Globale Sør enn kun partnerskap bygget rundt bistand. Videre påpekte hun at det er viktig å ha kommunikasjonskanaler. «Samtaleboikott bidrar ikke til bedre ytringsklima, eller menneskerettigheter,» sa hun.

Sverdrup lurte på om en ny EU-debatt var på trappene. **Huitfeldt** fremhevet forskjellen mellom NATO- og EU-medlemskap i den nåværende sikkerhetspolitiske situasjonen. Hun påpekte at Norge allerede har søkt tre ganger, med blitt værende utenfor – først fordi Frankrike sa nei, dernest etter folkeavstemninger. «Det er ikke i Norges interesse å sette i gang et forhandlingsløp dersom det ikke er stor oppslutning om EU-medlemskap i den norske befolkningen,» fastslo hun. Samtidig viste hun til betydningen av EU «som bolverk mot en mer autoritær verden», og til samarbeid med EU på klimaområdet.

Appendiks 2:

Møte med NATOs generalsekretær Jens Stoltenberg og utenriksminister Anniken Huitfeldt

Rapport fra RESPONS-prosjektets arrangement, Oslo, 30.05.2023

Øyvind Svendsen og Kristin Haugevik, NUPI

Den norske Atlanterhavskomiteé og Utenriksdepartementet inviterte til foredrag og samtale med NATOs generalsekretær Jens Stoltenberg og utenriksminister Anniken Huitfeldt i Gamle Logen. Anledningen var NATOs uformelle utenriksministermøte, som fant sted i Oslo samme uke.

Invitasjonsteksten reiste følgende overordnede spørsmål: **Hva står på spill for transatlantisk og norsk sikkerhet i en verden preget av stormaktsrivalisering og krig?** Hvilken virkning vil Finlands og Sveriges NATO-medlemskap ha for Norges nærområder og for NATO som helhet? Hvordan skal vi verne om vestlige, demokratiske verdier i møte med stadig flere autoritære krefter som finner sammen i et tettere og mer forpliktende samarbeid?

Arrangementet startet med korte innledninger fra Huitfeldt og Stoltenberg, etterfulgt av panelsamtale ledet av Kate Hansen Bundt. Til sist fikk Halvor Tjønn (frilansjournalist), Robin Allers (IFS) og Karsten Friis (NUPI) stille forberedte spørsmål fra salen.

Huitfeldt gikk historisk til verks i sitt innlegg og snakket om hvordan Norge defineres som nasjon gjennom tilslutningen til Atlanterhavspakten. Hun trakk videre frem at «vi har en farlig og uforutsigbar nabo i nord» og at vi har sett store endringer i Russland over tid. Under Putin har Russland beveget seg i en mer autoritær retning, noe som var utgangspunktet for nærområdeinitiativet i 2008 og anskaffelsen av F35. Samtidig vektla Huitfeldt at Russland «vet hvor de har oss og at vi er med i en defensiv forsvarsallianse».

Huitfeldt sa at den styrkede russiske retorikken knyttet til bruk av atomvåpen har vært uansvarlig, og at den har kommet som følge av at deres konvensjonelle evner har blitt svekket av landets krigføring i Ukraina. Hovedtyngden av Russlands atomvåpenarsenal er posisjonert i nordområdene og Huitfeldt uttrykte at nordområdene ville være Norges hovedfokus på det uformelle utenriksministermøte i Oslo: «Norges beliggenhet og vår sikkerhetspolitiske betydning har blitt tydeligere, og alliert forsterkning er avgjørende for kollektivt forsvar».

Huitfeldt avsluttet med å trekke frem Norges hovedfokus i det uformelle utenriksministermøtet: Norges og NATOs rolle i å ta ansvar for sikkerheten i nord inkludert kritisk infrastruktur, at Sverige må

inn i NATO snarest mulig, og Norges rolle i støtten til Ukraina gjennom Nansenprogrammet.

Stoltenberg startet med å poengtere at

...vi møtes i en tid som er farligere og mer uforutsigbar enn vi har opplevd på mange tiår. Stormaktsrivalisering er på fremmarsj, våre verdier er under press, og det er full krig i Europa. Putins invasjon av Ukraina er slutten på den verden vi prøvde å bygge etter den kalde krigens slutt. Det vi gjør og ikke gjør nå kommer til å forme verden i flere tiår. Vi lever i en skjebnetid.

Stoltenberg trakk videre frem at hensikten med møtet i Oslo var å forberede toppmøtet som skulle finne sted i Vilnius i juli og vektla tre viktige saker som skulle diskuteres under møtet:

Ukraina: Stoltenberg regnet med at NATO-landene ville bekrefte og forsterke sin politiske og militære støtte til Ukraina. Han trakk videre frem at Putin ved sin invasjon undervurderte både Ukrainas evne til å stå imot og NATO-landenes evne og vilje til å støtte Ukraina. Et sentralt spørsmål var hvordan en kan formulere Ukrainas fremtidige rolle som medlemsland i NATO. Det er det ulike syn på blant NATOs medlemsland, noe Stoltenberg ikke la skjul på. Likevel påpekte Stoltenberg at landene er enige om at NATOs dør er åpen for nye medlemmer, at Ukraina kommer til å bli medlem på et tidspunkt, og at 31 land og Ukraina bestemmer når det skal skje – ikke Moskva. I tillegg er medlemmene i alliansen enige om viktigheten av at Ukraina overlever som selvstendig land i Europa.

Stoltenberg trakk videre frem at kriger er uforutsigbare og når krigen slutter må en bidra til å sørge for at det ikke skjer igjen, at historien ikke gjentar seg. Når krigen på et tidspunkt er over, må det være en definitiv slutt for krigen – ikke en pause. Stoltenberg påpekte videre at når krigen er over må NATO og Ukraina diskutere rammeverk, herunder medlemskap og sikkerhetsgaranti, men også hvordan styrke Ukrainas militære kampkraft. Stoltenberg forventet videre at NATO-landene ville bli enige om et flerårig program med sikte på å få Ukraina over fra et Sovjet-system til NATO-planer som sikrer full interoperabilitet.

Kollektivt forsvar: Annekteringen av Krim i 2014 utløste den sterkeste omstillingen av NATO siden den kalde krigens slutt. NATO har gått fra de store operasjonene ute til kollektivt forsvar hjemme. Dette inkluderer også økende forsvarsbudsjetter. Stoltenberg forskutterte at NATO-landene vil bli enige om nye skritt, mer detaljerte forsvarsplaner med konkrete krav til hvilke kapasiteter den enkelte allierte skal bidra med.

Stoltenberg understreket at dette vil koste penger, og at det vil være en fullbyrdelse av den omstillingen som startet på NATO-toppmøtet i Wales i 2014. NATOs 2%-mål er ikke lenger noe vi strekker oss mot, la Stoltenberg til, men et absolutt minimum. Stoltenberg uttrykte også takknemlighet for at Norge har sluttet seg til dette målet, samtidig som han erkjente at dette er kostbart fordi det betyr å bruke mindre penger på andre ting.

De sikkerhetspolitiske konsekvensene av Kinas framvekst: Stoltenberg sa at «Kina ikke deler våre verdier, boikotter land som ikke er enig med dem, og samarbeider tettere og tettere med Russland». Kinas økende økonomiske, politiske og militære makt har betydning for NATO og for nesten alt det

NATO gjør. Dette har også betydning for NATOs samarbeid med partnere i Stillehavsregionen, ifølge Stoltenberg. Stoltenberg mente videre at jo mer Beijing ser at Putin lykkes i Ukraina, jo mer vil Kina være villig til å bruke militær makt for å nå sine mål.

Til sist trakk Stoltenberg frem at NATO ville markere at alliansen har gått fra å være 30 til 31 land med Finlands inntreden. NATOs generalsekretær var også helt sikker på at Sverige i praksis var beskyttet av NATO gitt alle sikkerhetsgarantier som har blitt gitt til landet selv om de enda ikke er medlem.

Bundt innledet panelsamtalen med å spørre om Norges økte geopolitiske betydning gjenspeiles i NATOs strategi. Stoltenberg svarte at ting var annerledes i tiden før NATOs omstilling i 2014, men at NATO er en nordatlantisk organisasjon der også klimaendringene, verdien av Norge som energileverandør og sårbarheter knyttet til kritisk infrastruktur har gitt Norge ny betydning. Her snakket panelet også om norsk-tysk samarbeid knyttet til det sistnevnte. Stoltenberg påpekte også at betydningen av offshore kritisk infrastruktur vil bli større dersom man lykkes med den grønne omstillingen.

Bundt og Huitfeldt trakk Arktisk råd inn i diskusjonen og påpekte at rådet ikke skal ha sikkerhetspolitikk på agendaen, og at det vanskelig å finne en vei fremover fordi Norge ikke kan ha politisk kontakt med Russland slik som tidligere. For Norge er det en hovedprioritering å bidra til at organisasjonen består.

Bundt spurte Stoltenberg om hvordan Ukraina kan nærme seg NATO i fremtiden. Stoltenberg understreket at NATO har sagt at Ukraina vil bli medlem av NATO og det neste skrittet er en Membership Action Plan (MAP). Stoltenberg påpekte at det er ulike meninger om veien videre, men at det handler om å gjøre de rette tingene for å få Ukraina nærmere NATO, uavhengig av hva en kaller det. Knapt noen mener, påpekte Stoltenberg, at de kan bli medlem slik situasjonen er i dag. Uansett er diskusjonene viktige fordi mer konkrete diskusjoner vil komme når krigen er over.

Huitfeldt sluttet seg til Stoltenbergs analyse og påpekte at den tverrpolitiske støtten i Norge er viktig og noe ikke alle land får til på samme måte. På denne måten vil støtten være der over tid, også når landet skal bygges opp.

Bundt fulgte opp med å spørre om norske bidrag med F-16 jagerfly er hensiktsmessig. **Huitfeldt** svarte kort med at det er et viktig initiativ for å sikre interoperabilitet og trene ukrainerne for fremtiden. **Stoltenberg** la til at det å ha et avansert flyvåpen vil kunne bidra til avskrekking i fremtiden for å unngå en ny konflikt.

Bundt spurte Stoltenberg om hvordan NATO skal sørge for at NATOs vending mot kollektivt forsvar skal materialisere seg. Generalsekretæren fortalte om konkret arbeid i NATO for å implementere dette, inkludert det å komme med spesifikke krav til de ulike medlemslandene. Videre vektla han at dette ikke kun handler om å ha kampgrupper i øst. De er skalert opp og det øves mye. Det er vel så viktig å ha høy beredskap og kunne komme til unnsetning der ting skjer, i øst og andre steder.

Huitfeldt la til at det er et samlet budskap fra de nordisk-baltiske utenriksministerne at det er viktig å følge opp de forpliktelsene vi har påtatt oss. Huitfeldt la videre til at Norge bidrar med kampstyrker i Litauen.

Bundt spurte Stoltenberg om hva han tenker om den norske kriseforståelsen i møte med krigen i Ukraina. **Stoltenberg** var tydelig på at han føler at også i Norge er det en dypere forståelse for situasjonen nå. Russlands invasjon gir ikke grunn til å være overrasket gitt utviklingstrekkene de siste årene og etterretningen som forelå utover høsten 2021. Etter fullskalainvasjonen har alvorret sunket inn og nå gir også politiske partier som før har vært mot støtte til Ukraina sin støtte til at Norge bidrar.

Første spørsmål fra salen kom fra **Halvor Tjønn**. Han spurte om overgrep mot sivilbefolkningen i Ukraina og om hvorvidt vi utsetter egen sivilbefolkning for samme risiko ettersom NATO ikke har full kontroll langs hele sin grense. **Robin Allers** spurte om hva som er igjen av muligheter for dialog i balansen mellom avskrekking og beroligelse, også knyttet til Kina. **Karsten Friis** spurte til sist om EU og NATOs mer avklarte rolle og muligheten for samarbeid, i tillegg til Norges utenforskap.

Huitfeldt tok tak i Allers' spørsmål og påpekte at vi må avklare hva avskrekking og beroligelse er. Hun påpekte at beroligelse ikke utelukkende handler om dialog, men også at russerne skal vite hvor de har oss for å unngå misforståelser. Her trakk hun frem at Russland stadig blir invitert som observatører ved våre øvelser, uten at de vil komme. Det er mindre dialog nå enn før, men det er politisk kontakt på et minimum nå. Til spørsmålet om EU understreket Huitfeldt at Norge ikke ønsker parallelle strukturer og at hovedtyngden i norsk forsvars og sikkerhetspolitikk ligger i NATO.

Stoltenberg startet med å understreke at avskrekking er vårt førstelinjeforsvar, også uten at vi har styrker stående langs hele grensen. Men vi har tilstedeværelse og øvelser, og vi kommuniserer til Russland at vi har styrker til å forsvare hver kvadratmeter. Slik var det også i Berlin under den kalde krigen. Vår tilstedeværelse med kampgrupper i øst er dels for å øke troverdigheten av avskrekking, men vi kommer aldri til å ha alle våre styrker stasjonert der. Det er heller ikke nødvendig for å ha tilstrekkelig avskrekking. Vi har også hemmelige planer for hvordan NATO kan forsvare hele alliansen, også ved å raskt kunne komme til unnsetning. Stoltenberg understreket også ønsket og behovet for militær-teknisk kontakt for å unngå misforståelser som en viktig del av beroligelsen. Stoltenberg uttrykte også bekymring for at kontakten knyttet til rustningskontroll er på et lavmål, og problematiserte også at dette ikke lenger handler kun om vesten og Russland, men også Kina.

Stoltenberg tok også for seg spørsmålet om EU-samarbeid. Vi møtes nå ofte. Det er nytt og det er bra, understreket Stoltenberg. Det er også bra at EU gjør mer i forhold til forsvar og i forhold til Ukraina. Enhver meningsfull innsats fra EU krever mer penger, og det har NATO bedt om. Men det er et men her: EUs forsvar gjort på feil måte er en utfordring for NATO. Overlappende kapasiteter vil være en politisk og faktisk svekkelse, for eksempel EUs forslag om en innsatsstyrke og kommandostruktur. To halve kommandostrukturer er ikke én kommandostruktur, påpekte Stoltenberg. Problemet er at EUs NATO-medlemmer vil få to kapasitetsmål, noe som ikke er riktig. Stoltenberg påpekte at han er for EU, men ikke som definerende for rammen av norsk sikkerhet. Her trakk han også frem at 80% av NATOs bidrag kommer fra land som ikke er med i EU.

Appendiks 3:

Utviklingspolitikk ved et veiskille

Rapport fra RESPONS-prosjektets arrangement i Arendal, 17.08.2023

Kristin Haugevik og Øyvind Svendsen, NUPI

RESPONS-prosjektets tredje arrangement var en del av hovedprogrammet i Arendalsuka, med Utenriksdepartementet og Arendalsuka som arrangører. Seminaret ble også streamet.

Invitasjonsteksten reiste tre overordnede spørsmål: Hvordan brukes utviklingspolitikken i det geopolitiske spillet? Hva skjer på utviklingsfeltet når den globale tilliten er under press? Og kan Norge holde fast ved et langsiktig perspektiv – i en tid preget av stor endring?

Utviklingsminister Anne Beathe Tvinnereim (Sp) innledet, etterfulgt av debatt mellom Tvinnerheim, Dagfinn Høybråten (generalsekretær, Kirkens Nødhjelp), Ole Jacob Sending (forskningsjef, NUPI), Hedda Bryn Langemyr (daglig leder, UTSYN) og Christian Tybring-Gjedde (stortingsrepresentant, FrP). Ordstyrer var utenriksjournalist Tove Gravdal.

Tvinnereim slo i åpningsinnlegget fast at seminaroverskriften ikke trenger et spørsmålstegn – det er reelt at **utviklingspolitikken står ved et veiskille**. Etter ti år med optimisme og fremgang i arbeidet med bærekraftmålene, øker usikkerheten. Kriser er blitt en del av normalsituasjonen. Samtidig ligger mye av utviklingspolitikken fast. Statsråden viste til at bistandsarbeidet er mer treffsikkert når det er langsiktig, mottakerstyrt, og ikke koplet til geopolitikk:

Vi vet at det ikke hjelper å stille betingelser for å gjøre bistanden effektiv, altså såkalt kondisjonalitet, utover det som gjelder selve bruken av bistandsmidlene i tråd med de planene man har vært enige om. Vi vet at etter den kalde krigen ble bistanden mer effektiv, nettopp fordi den i mindre grad ble brukt som et geopolitisk verktøy og virkemiddel.

Tvinnereim sa at den globale tilliten er under press, og uttrykte bekymring for utviklingen i verdensøkonomien og ikke-bærekraftige gjeldsnivå i mange land. Ukraina er nå det største mottakerlandet av norsk bistand, gjennom det femårige Nansen-programmet. Samtidig uttrykker land i Sør, frustrasjon over at allerede knappe bistandsmidler vris mot Ukraina.

Avslutningsvis reiste statsråden spørsmål om Kinas rolle i utviklingspolitikken fremover. Er Kina bare en konkurrent, eller kan Kina bidra med utfyllende perspektiver? Russlands tilstedeværelse i Afrika reiser også dilemmaer. Skal Norge innstille bistanden til land som ikke fordømmer Russlands krig i Ukraina? Tvinnereim uttrykte bekymring for at mange av Norges «likesinnede» i disse spørsmålene er strukket på ressurser: Norge har «færre å gjenge oss med».

Sending minnet om at Ukraina-krigen er noe annet for Norge og Vesten, enn for land i Sør. Det at

Ukraina-krigen foregår i vårt nabolag er stort i vår del av verden, mens det at krigen involverer stormakter, er den store saken globalt. Sending påpekte også at det ikke er nytt med Ukraina-krigen, at bistandsmidler koples til geopolitikk og interesser. Før Ukraina-krigen var for eksempel Syria, Afghanistan og Colombia blant de største mottakerne av norsk bistand. Dette er land hvor Norge også har hjulpet med fredsmegling.

Sending slo også fast at **klima er en «gamechanger» for utviklingspolitikken**. Man må jobbe med fattigdomsreduksjon og fred, samtidig som man adresserer klimautfordringen. Dette endrer hvordan vi har tenkt om utviklingspolitikk. Men veiskillet vi står overfor er ikke bare negativt. Et nytt paradigme er i ferd med å vokse frem – hvordan vi tenker om utviklingspolitikk; hvordan vi bruker belegg og fakta for å vurdere hva som er mest effektivt. Sending vurderte det også som positivt at private investorer er mer interesserte i å investere i lav- og mellominntektsland enn tidligere.

Tybring-Gjedde understreket at selv om FrP tradisjonelt har vært kritisk til både et høyt bistandsnivå og innretningen på selve bistanden, så er det «en helt annen situasjon» i Ukraina, fordi vi der «forsvarer et demokrati i våre nærområder». Mer generelt mente han likevel at statsråden og Frp er på «helt ulike planeter når det gjelder hva bistanden faktisk kan gjøre». Tybring-Gjedde stilte spørsmål ved om «norske interesser» er en gitt kategori, og etterlyste klarere betingelser knyttet til norsk bistand. Han nevnte Norges sikkerhetsråds kandidatur og avstemning i Sikkerhetsrådet om Russlands krigføring i Ukraina, som eksempler på hvordan bistand og utviklingshjelp allerede er koplet til geopolitikk.

På spørsmål fra **Gravdal** om utviklingspolitikken kan (eller bør) brukes som verktøy i sikkerhetspolitikken, fastslo **Langemyr** at utviklingspolitikk og sikkerhetspolitikk helt klart «henger mye tettere sammen enn før». Hun trakk linjene tilbake til Respons-prosjektets forløper, Refleks, og viste til konklusjoner derfra om at «deler av utviklingspolitikken skulle tjene norske interesser». Hun mente Norges nærområdeinitiativ i NATO på 2010-tallet, og engasjementene i Afghanistan og Libya, viser denne sammenkoplingen i praksis. Langemyr minnet også om at **Ukraina-krigen foregår på andre arenaer enn slagmarken – digitale flater, handel og verdikjeder**. Mot dette bakteppet spådde hun at det fremover vil bli vanskeligere «å dikotomisk skille sivil og militær innsats eller bistand og sikkerhetspolitiske interesser». Den økte interessen for totalforsvaret – i Norge og Europa ellers – reflekterer dette.

Høybråten mente det aldri er feil at et land tar utgangspunkt i egne interesser, men gjorde samtidig et poeng av at land som Norge har en klar egeninteresse i å bidra til å forebygge og håndtere globale kriser. Norge har dessuten et unikt økonomisk handlingsrom. Høybråten mente «samrøret» av humanitært, sikkerhetspolitisk og antiterror-arbeid i Afghanistan «har vært en ulykke for humanitær innsats i verden» og bidratt til å gjøre hjelpearbeidere til militære mål. Han var glad for at den norske regjeringen og Stortinget har holdt militær og sivil virksomhet fra hverandre i arbeidet med Nansen-pakken. «Vi er avhengig av at ukrainske myndigheter – i den grad de kan – garanterer for sikkerheten til hjelpearbeidere,» sa han. Høybråten understreket også at hjelpearbeidet i Afghanistan langt fra er avsluttet. Han uttrykte bekymring over at man har overlatt til FN og organisasjoner som Kirkens Nødhjelp å hjelpe en befolkning i stadig større nød. Bare en svært liten andel av hjelpen som trengs, er på plass.

Tybring-Gjedde mente den største feilen Vesten har gjort i Afghanistan, var å bli værende i landet etter at Taliban og al-Qaida-lederen var bekjempet. «Vi skulle gjort det oppdraget var, og så skulle vi

gått ut derfra igjen.»

Høybråten understreket på sin side at «der det er mulig å nå fram til folk, der det er tilgang, der vi har ressursene og mulighetene, så er det en humanitær plikt» å hjelpe sivilbefolkningen, uansett hva slags regime som sitter med makten.

Sending mente det viktige spørsmålet ikke er hvorvidt, men hvordan man skal operere i konfliktområder. «Vurderingen bør heller være hva kan vi få til i disse områdene, med hvilke aktører, man kan jobbe multilateralt eller bilateralt, snarere enn å si at fordi Mali støtter Russland, så er vi ute».

Tvinnerheim observerte at det ofte blir unyanserte diskusjoner om disse spørsmålene. Direkte samarbeid med et illegitimt regime er en sak. Spørsmålet er hva slags bistand vi snakker om. Er det humanitær innsats som skal styres etter humanitære prinsipper, eller er det langsiktig bistand? Spørsmålet nummer to er hvilke kanaler vi bruker for denne bistanden. I enkelte land har vi funnet ut at vi må operere gjennom sivilsamfunnsorganisasjoner som har adgang. Vi bruker Verdensbanken og FN i Afghanistan. Ganske sjelden myndighetene selv, og ikke i vanskelige regimer. Hun understreket at Norge har «mange skreddersydde løsninger som vi bruker mye finesse på å jobbe fram for å utnytte handlingsrommet som er der for å nå fram med bistanden».

På spørsmål fra **Gravdal** om vi fremover vil se mer bruk av nødhjelp for å ivareta geopolitiske strategiske mål, påpekte **Langemyr** at man allerede bruker bistands- og utviklingsmidler for å sikre tilstedeværelse, etablere lytteposter og få informasjon om hva som skjer i verden. Hun viste til at Kina bruker handel, og tiltak som Silkeveien og «Belt and Road»-initiativet, strategisk. Russland har jobbet mindre gjennom slike investeringer, og mer på informasjonssiden og på etablere narrative om kampen mot Vesten, hvor de har fått relativt godt grep i deler av Afrika. Langemyr vurderte at bistands- og utviklingsmidler vil kunne bli brukt mer strategisk fremover «fordi vi kommer til å trenge mer skyts for å posisjonere oss i det globale». Det er også en vekselvirkning her: USA må være mer til stede i Afrika, fordi de ser at Kina og Russland har fått mye innflytelse i afrikanske land.

Tybring-Gjedde var enig i at nødhjelp skal brukes «helt uavhengig» av geopolitiske mål. I bistandspolitikken mente han det er annerledes. Han mente det må være mulig å be land Norge gir bistand til, om å «rekke opp hånden i FN og fordømme Russlands invasjon av Ukraina».

Tvinnereim mente at det å stoppe bistand av politiske grunner, forutsetter at bistanden i utgangspunktet er kanalisert gjennom de aktuelle myndighetene. Slik er det ofte ikke.

Høybråten viste til at Kirkens Nødhjelp har et strategisk partnerskap med UD og Norad, og er betrodd et forvaltningsansvar, men at dette ikke innebærer «at vi dermed er bundet til i enhver sak å ivareta norske interesser». Han omtalte det som «et tillitsfullt samspill», hvor partene informerer og lytter til hverandre.

Gravdal brakte diskusjonen over på «mottakerstyrt» bistand, og spurte om det «er på tide å gjøre noe med og modernisere prinsippene for internasjonal bistand»?

Sending viste til forskningslitteraturen, som underbygger at gode resultater i bistands- og utviklingspolitikken over tid, forutsetter «genuint nasjonalt og lokalt eierskap». Han var opptatt av at veien ikke trenger å gå via regimet - det finnes mange kanaler:

Noe går til myndigheter, andre ting går via frivillige organisasjoner, noe kommer fra Verdensbanken, FN og så videre. Men hovedprinsippet er at hvis ikke begge parter, altså de som gir penger og de som mottar penger, er enige om hva prosjektet er og hva rammene for det er, så er effektene mye dårligere. Det er derfor vi (Sending-utvalget) foreslår dette investeringsrammeverket, hvor man tenker mer som partnerskap, hvor man bruker kunnskap kontinuerlig for å justere det man klarer å få til på bakken, i stedet for at det er ovenfra og ned, og med masse betingelser fra givere, som studier viser at gjør bistanden veldig lite effektiv.

Sending minnet også om det norske oljefondet påvirkes av globale markeder, og at det også av den grunn er «i norsk egeninteresse at det globale systemet fungerer så godt som mulig». Alle kriser – flyktningkriser, matvarekriser og så videre – påvirker disse markedene, og påvirker også direkte verdien på oljefondet. Han oppfordret Norge til å «tenke helt annerledes, mye bredere på hva som er norske interesser, og hvordan det former utviklingspolitikken». Norge burde investere mer i bistand, også fordi det er i vår egeninteresse.

Høybråten var opptatt av at Norge har stor handlefrihet. I tråd med Sending-utvalgets anbefaling, mente han Norge kan få private investorer sterkere på banen. Han var opptatt av «de klimapolitiske korsveiene fremover», og av økende gjeld som «en stadig større klamp om foten for fattige land». Han håpet at regjeringen ville ta lederskap i arbeidet med å få til en global avtale om beskatning, for å hindre at verdier i de fattigste landene blir sluset ut, og at de dermed fratras mulighet til å bygge et fundament for å hjelpe seg selv.

Langemyr observerte at Norge i mange sammenhenger ikke er en stor aktør. Om Norge for eksempel skal bidra mer i Nord-Afrika og Midtøsten, bør det være i dialog med søreuropeiske allierte.

Tybring-Gjedde mente at dersom ledelsen i fattige land velger å bruke penger på våpen fremfor å hjelpe sine fattige, så må lederne ansvarliggjøres. «Hvis de vet at vi i Vesten og andre tar ansvar, så kommer det ikke til å bli noe bedre».

Sending understreket at **Norge bør tenke på utviklingspolitikken i et langsiktig perspektiv**. «Det er veldig fort gjort at man bruker utviklingspolitikken politisk på en dum måte, rett og slett. Selv om det er trøblete i et land nå, og man ikke er helt enig i hva man stemmer i FN, så er dette noe som betaler seg på lengre sikt.» Han fremholdt at tillitskrisen er reell, og minnet om at Norge sitter på store ressurser og tjener mye på olje- og gassproduksjon – produksjon som skaper utfordringer i utviklingslandene. «Hvis ikke vi investerer tungt i å bidra til utvikling i disse landene, så svekkes tilliten, og Norges omdømme svekkes internasjonalt».

Høybråten viste til utspill fra Stortingets talerstol om «å hjelpe folk der de er». Han slo fast at vi kan ikke la være å hjelpe mennesker i nød fordi de har feil regime, og mente det aldri kan være et utgang-

spunkt for et land bygd på de grunnleggende prinsippene som Norge er.

Langemyr slo fast at den strategiske konkurransen mellom USA og Kina vil få konsekvenser for Norge. Hun mente noe av det viktigste Norge kan gjøre fremover, er å tenke helhetlig når det gjelder mat, matsikkerhet, energi, og verdikjeder generelt. Norge må også være tydelige i prioriteringene, der vi tror vi kan gjøre en reell forskjell.

Tvinnerheim avviste påstander fra Tybring-Gjedde tidligere i debatten, om at bistand ikke virker. Hun pekte på «en helt eventyrlig nedgang i både mødre- og barnedødelighet, blant annet gjennom vaksineinvesteringer». En rekke land er langt mindre bistandsavhengige i dag, enn de var for 10-20 år siden. Statsråden sa at hun ikke er så redd for å snakke om egeninteresser i bistanden. «Det er åpenbart i vår egeninteresse å stabilisere nærområdet. Ukraina er vårt nærområde, men det er Midtøsten og store deler av Afrika også.» Hun mente bistand kan betraktes som en investering i global tillit, noe som kan vise seg viktig for Norge fremover.

Appendiks 4:

Norsk freds- og forsoningspolitikk i en urolig og uforutsigbar verden

Rapport fra RESPONS-prosjektets arrangement på Lillehammer, 27.09.2023

Øyvind Svendsen og Kristin Haugevik, NUPI

Dette notatet er et sammendrag av Utenriksdepartementets Respons-konferanse som ble avholdt på Høgskolen i Innlandets campus på Lillehammer. Konferansen hadde et variert program som inneholdt åpningsinnlegg fra utenriksminister Anniken Huitfeldt, spørsmål til utenriksministeren fra lokalbefolkningen via en digital løsning, en lenestolsamtale og innlegg fra Knut Storberget (leder av Forsvarskommisjonen), Kristian Berg Harpviken (Forsker 1 ved PRIO), Gregory Ferguson-Cradler (Førsteamanuensis ved Høgskolen i Innlandet) og Marianne Riddervold (Professor ved Høgskolen i Innlandet).

Del 1 – Utenriksminister Anniken Huitfeldt: En verden i endring – implikasjoner for Norges utenrikspolitiske handlingsrom

Huitfeldt introduserte konferansen ved å stille en rekke spørsmål knyttet til at seminaret fant sted i dialogbyen Lillehammer: Hvordan kan Norge fremme internasjonalt samarbeid og bidra til konfliktløsning innenfor et endret globalt og europeisk landskap? Hvordan vil den nye geopolitiske virkeligheten, inkludert økt stormaktsrivalisering påvirke Norges mulighet til å drive upartisk freds- og forsoningsarbeid? Hvordan skal norsk utenrikspolitikk tilpasses en ny virkelighet?

Utenriksministeren gikk historisk til verks og viste til hvordan opprettelsen av FN var et forsøk på at tvister mellom stater ikke lenger skulle løses gjennom den sterke rett, men gjennom internasjonal lov. FN-pakten innførte et forbud mot krig, noe som har ført til langt færre okkupasjonskriger. FN er grunnsteinen i den internasjonale orden og det er i Norges interesse, sa hun. Huitfeldt påpekte videre at når verdenshistorien skal skrives vil perioden fra 1989 da verden ble åpnet opp til 2022 da Russland invaderte Ukraina vil bli stå igjen som en distinkt periode.

I tillegg til Ukraina, mente Huitfeldt at det er viktig at Norge driver freds- og forsoningsarbeid også i andre deler av verden. Sikkerhetspolitikk og dialog henger sammen, påpekte hun. Hun sa videre at Norge har tradisjon for å bidra når andre parter inviterer oss inn, og trakk frem Colombia, Venezuela og Myanmar som eksempler på prosesser der Norge har spilt en rolle. Norge har gode relasjoner til mange land i verden, men det betyr ikke at vi er nøytrale. Selv om vi er medlemmer av NATO og bidro militært i Afghanistan, hadde vi også dialog med Taliban. Norge vil også bidra i fredsforhandlinger i Ukraina, sa utenriksministeren.

Huitfeldt trakk også frem at verden er blitt mer polarisert, at vi lever i en mer multipolar verden enn før. For mange land er ikke dette negativt: det åpner også muligheter. Land i Afrika ønsker for eksempel å samarbeide både med land i Vesten og med land som Kina og India. Det er viktig at vi har dialog med mange land i verden, også i spørsmålet om Ukraina. Dialog og bredt diplomati er viktig for Norge.

Det er også land Norge er svært uenige med, land som bryter menneskerettighetene, påpekte Huitfeldt. Vi må allikevel snakke med dem. Her trakk utenriksministeren særlig frem Norges arbeid med forhandlinger i Colombia. Hun viste videre til at Norge snakker med aktører som Taliban, Hamas og Hezbollah, og Iran. Det vil ikke føre til endring om vi reiser oss fra bordet og går, og dermed mister all kontakt. Vi kommer lenger hvis vi prater og det er nødvendig å snakke sammen. I kampen for ytringsfrihet er det uklokt å ikke snakke sammen. Vi snakker lite med Russland i dag, men vi har diplomatisk kontakt og vi kan snakke sammen om vi ser behov for det. Ved å isolere land, styrkes 'hardlinerne' og autoritære krefter samles, påpekte Huitfeldt.

Til sist trakk utenriksministeren frem grunnlinjene i Norges fredsarbeid som er (1) eierskap hos de stridende partene, (2) diskresjon og mulighet for hemmelige prosesser, (3) inkludering av mange grupper (kvinner, minoriteter, ofre, etc.), og (4) villighet til å ta risiko ved å snakke med ulike parter.

Innlandet spør utenriksministeren – spørsmål om norsk utenrikspolitikk fra Innlandets befolkning

Det ble spilt av flere videoer der folk stilte spørsmål til utenriksministeren. Hun fikk følgende spørsmål som hun adresserte kort:

Ine Kim: Hvorfor har ikke Norge vært tydeligere i mediebildet knyttet til ulike saker som Ukraina og flyktninger som en rollemodell internasjonalt?

Ragnhild Sæther: Jeg opplevde andre verdenskrig. *Har vi lært noe av andre verdenskrig?*

Stig Motrøen: Norge som fredsnasjon. Vi har deltatt i mange kriger de siste årene: Serbia, Afghanistan, Libya og nå Ukraina. Hva slags fredsinitiativ er det for Norge å delta i disse krigene? Og hvorfor snakker ikke norske myndigheter om fredsinitiativ i Ukraina?

Emil og Even: Er Norge et trygt land og bør vi være redde for fremtiden?

Guri Bordal Steien: Hvordan tenker du at Norge kan bidra med situasjonen i Kongo og hvordan tenker Norge rundt mottak av kvoteflyktninger i fremtiden?

Svein Ørsnes: Har Norge tenkt til å bruke overskuddet fra oljeproduksjonen til å støtte land i det globale sør som må tilpasse seg klimaendringene? Hor mye penger skal Norge bruke for at de skal få en sterkere beredskap?

Det ble også stilt spørsmål fra salen: Hvordan har cybertrusselen fra Russland endret seg, og hva gjør UD for å tilpasse seg denne moderne formen for krigføring? Hva er Norges plan for å unngå at KI kan få alvorlige konsekvenser som å ødelegge internett? Hvorfor presser ikke Norge hardere på for

forhandlinger mellom Ukraina og Russland?

Forsvarskommisjonens anbefalinger: Implikasjoner for norsk utenrikspolitikk

Knut Storberget fortalte om arbeidet med den regjeringsoppnevnte Forsvarskommisjonen og uttrykte tilfredshet med at også Utenriksdepartementets Respons-prosjekt kan trekke vekslers på Forsvarskommisjonens arbeid. Kommisjonen foreslår en nesten dobling av forsvarsbudsjettet. For å oppnå fred må det gjøres store endringer i utenrikspolitikken og også i innenrikspolitiske forhold.

Forsvarskommisjonens rapport legger særlig vekt på Russland, men også Kinas fremvekst. Dette handler ifølge Storberget om å se at andre utviklingstrekk enn krig bidrar til å utfordre statsikkerheten. Dette skaper tvil om hvordan nasjonale og internasjonale strukturer skal formes. Storberget trakk særlig frem forholdet til Russland og paradigmeskiftet svensk og finsk NATO-medlemskapet bidrar til. Spenningene i dette området vil kunne øke og Norge vil kunne bli et transittland.

I den nordiske dimensjonen påpekte Storberget at utviklingen også vil være knyttet til sivil beredskap og at det ligger et stort potensial der. På dette området ligger det mye god historisk utenrikspolitikk og ifølge Storberget kan Nordisk råd og Nordisk ministerråd i større grad bli involvert i utenrikspolitikk enn tidligere. Storberget trakk også frem den norske beroligelsespolitikken fordi det finske og svenske NATO-medlemskapet vil kunne utfordre den.

Issmelting vil også føre til nye utfordringer i Nordområdene. Norge har vitale interesser her som ikke er tilstrekkelig avklart. Videre påpekte Storberget at det er viktig at det militære og sivile krisehåndteringsystemet henger sammen i samarbeid med allierte og her må vi tenke interoperabilitet. Dette må også ta inn over seg utenrikspolitikken og ikke begrenses til forsvaret. De sammensatte truslene som vil møte oss de neste årene inneholder mer utenrikspolitikk enn kun forsvarspolitikk. Jo mer sammensatte truslene er, jo mer relevant blir utenrikspolitikken. Klima, energi, internasjonal rettsorden, beroligelse – alle disse spørsmålene er fragment av usikkerhet og her trengs det en mer aktiv utenrikspolitikk en tidligere.

Forsvarskommisjonens rapport påpeker at **norsk forsvarspolitikk må tilpasses et endret internasjonalt og europeisk sikkerhetspolitisk landskap**. I en todelt og mer usikker verden, med krig i Europa og økt geopolitisk rivalisering, er Norge i større grad enn noen gang tidligere avhengig av tett samarbeid med våre allierte og partnere i Europa og USA. Storberget avsluttet med å reise de store spørsmålene som knytter seg til den samtidige utviklingen: Hvordan påvirkes den bredere norske utenrikspolitikken av endringene vi ser i Norges sikkerhetspolitiske omgivelser? I hvilken grad og hvordan kan det være konflikt mellom **alliansetilørighet og samarbeid på den ene siden og en uavhengig utenrikspolitikk** i på den andre, og hvordan kan Norge best løse slike dilemmaer?

Lenestolsamtale mellom Huitfeldt, Storberget og Harpviken. Spørsmål fra salen. Moderert av Marianne Riddervold

Riddervold åpnet lenestolsamtalen med å spørre Huitfeldt om endringene i den internasjonale ordenen og fremveksten av mindre grupper av stater som samarbeider på tross av globalt samarbeid.

Utenriksministeren vektla at nye arenaer ikke står i motsetning til FN og andre multilaterale arenaer og at særlig USAs initiativer her handler om å støtte oppunder demokratiske verdier. Hun avviste at dette betyr en økende regionalisering av den internasjonale politikken og at disse initiativene kan tjene gode formål.

Storberget fikk spørsmål om forholdet mellom den realpolitiske og idealpolitiske spenningen i freds- og forsoningspolitikken, særlig ved å gå inn i konflikter sammen med USA. Betyr dette at Norge må tenke sikkerhet i større grad enn tidligere i den verden vi lever i nå? Han vektla at de to tilnærmingene ikke er motpoler. Storberget kalte regionaliseringen for internasjonal knoppskyting og vektla at vi må bruke dem bevisst når globalt samarbeid er nedadgående. Her trakk han også frem bevissthet rundt forholdet mellom EU og NATO innenfor sikkerhetspolitikken. Storberget trakk også frem at Europa må ta på alvor signaler fra USA om at Kina er deres første prioritet og ta mer ansvar for egen sikkerhet. Det andre han trakk frem her var USAs innenrikspolitikk og hvordan de kan vende seg bort fra Europa og støtten til Ukraina særlig.

Harpviken ble spurt om hvor mye handlingsrom det er igjen for norsk freds- og forsoningspolitikk. Han svarte at det stadig er et handlingsrom der, men at det er et annerledes handlingsrom. Han pekte på en ny artikkel fra Jo Inge Bekkevold som hevder at multipolariteten er død og at verden nå er bipolar: det er to supermakter, nemlig USA og Kina. Han trakk videre frem at adhoc-allianser ikke nødvendigvis er noen utfordringer for andre, større, allianser, og at de kan utfylle eksisterende allianser og avtaler. Det vil være store muligheter for å knytte seg til adhoc-allianser for å løse utfordringer.

Panelet fikk spørsmål fra salen om hvordan de skal klare å overbevise unge folk om at vi må bruke mer penger på forsvar og om hvorvidt bruken av sivile kapabiliteter innenfor totalforsvaret kan utfordre skillet mellom sivile og militære. Huitfeldt påpekte at de unge støtter en styrkning av forsvaret, og at et sterkere forsvar i Norge bidrar til mindre spenning i våre områder, samt mindre behov for alliert trening nært Russland. Hun trakk også frem at i krisesituasjoner er vi avhengig av både militære og sivile kapabiliteter, og at distinksjonsprinsippet må vurderes i hvert enkelttilfelle.

Storberget supplerte utenriksministeren ved å peke på hvordan dagens trusler ikke passer med en del av de internasjonale reglene og at skillet mellom militære og sivile vil minske. Derfor må vi kanskje tenke helt annerledes om skillet mellom de to. Videre trakk han frem at det er utrolig viktig å nå frem til de unge med debattene om norsk sivil og militær beredskap.

Steinar Bryn fulgte opp sin utfordring til utenriksministeren angående arbeid for en mulig fredsløsning i Ukraina fra tidligere på dagen. Hva vil Norge gjøre om USA snur i spørsmålet om støtte til og fred i Ukraina? Huitfeldt pekte på at det er mye kontakt i NATO og at president Biden har vært klar på at det ikke blir forhandlinger uten at Ukraina er klare for det: de må eie initiativene selv. Hun trakk også frem at forholdet til USA ikke alltid har vært knirkefritt, og at Norge i liten grad er dobbeltmoralistiske. Hun avviste også tesen om at verden er bipolar og grunnet det i det faktum at afrikanske land vil handle med USA, Europa og Kina. De ønsker ikke å velge.

Storberget støttet Huitfeldts historiske refleksjoner rundt forholdet til USA. Han advarte også mot en tenkning der stater ses på utelukkende som stigende eller synkende. Huitfeldt la til at spørsmålet om hvorvidt Kina klarer overgangen til å bli høyinntektsland kan begrenses av den autoritære styringsformen.

Panelet fikk til slutt spørsmål fra salen om Kinas mulige stagnasjon og USAs avtagende vekst. Hvor kaotisk kan det bli? Harpviken sa seg enig i resonnetet og pekte på at dersom Kina går i en lignende retning som Japan har gjort, kan vi gå mot en unipolar verden, særlig fordi den andre kandidaten, India, ser ut til å være langt unna å kunne ta opp kampen.

Kristian Berg Harpviken: Norsk fred- og forsoningsarbeid i en mer usikker verden

Harpviken stilte spørsmålet om hvilke utfordringer og dilemmaer norsk freds- og forsoningspolitikk står overfor i en endret geopolitisk kontekst, med krig i Europa og økt konkurranse mellom USA og Kina. Han startet med å vise hvordan **Norge har blitt sett på som verdens fredsbygger**. Nå er verden i endring, noe som har betydning for fredsdiplomati: økning i antallet væpnede konflikter, større kompleksitet i konflikten, større utbredelse av terror, det militære møter fredsdiplomati (eks. Afghanistan og Ukraina) og krigen har kommet nærmere. Med dette som bakteppe stilte Harpviken tre spørsmål: (1) Hvorfor utøver Norge fredsdiplomati? (2) Hva gjør Norge egnet til å gjøre det? Og (3) bidrar det til en fredeligere verden?

Norge har fått venner og fiender gjennom fredsdiplomati: I Palestina er «Oslo» for mange blitt et skjellsord, mens i Colombia hyller mange Norges fredsarbeid. Harpviken pekte på at Norge allikevel utøver fredsdiplomati for å bygge diplomatisk kapital, av hensyn til egen sikkerhet, for å støtte opp om den internasjonale ordenen, at Norge har en forpliktelse til å dele og at det finnes en særnorsk etos for å bidra i denne typen aktivitet.

Hva gjør Norge egnet? Her svarte Harpviken at det ene skyldes at det i Norge er innenrikspolitisk konsensus. Videre har Norge ressurser en har evne til å bruke, Norge kan snakke med alle, Norge er upartisk men ikke verdinøytral og Norge har et fordelaktig verdigrunnlag.

Bidrar Norge til fred i verden? Harpviken trakk her frem at det er mange risikoer, for eksempel faren for å bli utsatt for internasjonal terrorisme. Det er mange dilemmaer, og en kan bli utsatt for manipulering, for eksempel i møte med Russland i eventuelle fredsforhandlinger. Han trakk også frem at fredsdiplomati kan forhindre fredsløsninger ved at de skaper våpenstillstand heller enn en varig fred. Harpviken avsluttet med å reflektere rundt veien videre. Her trakk han frem at det kommer til å bli tøffere konkurranse med andre land som ønsker en fredspolitisk status, at det kan bli mer motstand mot rollen som fredsaktør, at det kan komme kritikk mot Norges rolle og at en må finne en balanse mellom prinsipper og pragmatismen, og at det vil bli færre blanke seire og heller økt fokus på forebygging og konfliktdemping.

Gregory Ferguson-Cradler: Aggressiv nøytralitet i sør. Hvordan påvirkes norsk utenrikspolitikk?

Mange land i det globale sør har unnlatt å ta et standpunkt til krigen mot Ukraina. Isteden ønsker de balanse i sine utenrikspolitiske relasjoner, og er seg i økende grad bevisst sin egen posisjon i

internasjonal politikk. Hva kjennetegner disse endringene og hva betyr det for norsk utenrikspolitikk? Hvordan påvirker fremveksten av aggressiv nøytralitet i det globale Sør-Norges rolle som konfliktløser og som kompromissfinder i internasjonale organisasjoner? Dette var temaet for Ferguson-Cradlers innlegg.

Ferguson-Cradler snakket om at situasjonen i dag minner mye om det vi så under den kalde krigen. For å vise dette snakket han om konferansen av alliansefrie stater som fant sted i Beograd i 1961 der uavhengige land kom sammen i kjølvannet av Koreakrigen der de to supermaktene nesten kom i konflikt med hverandre. Gradvis ble frihet fra allianser et verktøy for mange land for å styrke sine forhandlingsposisjoner. Ferguson-Cradler kalte dette aggressiv nøytralitet. Disse landene fremmet felles krav om en ny økonomisk verdensorden. Dette handlet om at de ville ha kontroll over egne ressurser, regulering av internasjonale selskaper, gratis teknologioverføring til utviklingsland, rettfærdige handelsavtaler og gjeldsettergivelse. Dette ble mye diskutert i 1970-årene og Norge støttet mye av denne tenkningen for å forene utviklings- og utviklingsland.

Det er i følge Ferguson-Cradler mange likheter mellom de gamle debattene og det som skjer i dag. Vi har en global stormaktsrivalisering mellom USA og Kina og mange land i det globale sør som ikke ønsker å ta side. Her trakk han frem India som et eksempel på noe som ligner på aggressiv nøytralitet. Land som India ønsker ikke at sin politikk skal dikteres av land som USA, og samtidig som de ønsker en regelbasert verdensorden, men en som er reformert og som i større grad tjener interessene til land i det globale sør. Hva er så Norges rolle i dette? Her spiller Norge ifølge Ferguson-Cradler en brobyggerrolle mellom nord og sør. Norge har i følge Ferguson-Cradler en moralsk interesse i å fremme global rettferdighet.

Marianne Riddervold: Europa i en mer usikker verden – implikasjoner for Norge

Krigen mot Ukraina har snudd sikkerhetspolitikken i Europa på hodet, samtidig som USA i sine nye nasjonale sikkerhetsstrategier er tydelig på at den globale rivalen Kina, og ikke Russland, er USAs utenrikspolitiske førsteprioritet. Riddervold tok stilling til følgende spørsmål i sin innledning: Hvordan påvirker økte globale spenninger og krig i Europa muligheten for samarbeid i internasjonale organisasjoner? Hva er EUs og NATOs roller i en endret verden og hvor uavhengig kan norsk politikk være i en slik setting?

Riddervold snakket om hvordan økte spenninger globalt og i Europa endrer forutsetningene for samarbeid i internasjonale organisasjoner og forholdet mellom EU og NATO i sikkerhetspolitikken. Hun trakk frem at rammebetingelsene for internasjonalt samarbeid er i endring og at de økte spenningene fører til stor endring i samarbeidsbetingelsene i Europa. Land som Russland og Kina utfordrer det internasjonale systemet og det skaper utfordringer også for Norge.

Riddervold pekte på at noen anser 24. februar 2022 og Russlands invasjon av Ukraina som Europas 11. september. Det har fått store konsekvenser for hvordan europeiske stater tenker rundt sin sikkerhet.

Videre diskuterte hun hvordan rammebetingelsene preger Europa. Hun fortalte at arbeidsdelingen mellom EU og NATO nå er svært tydelig. Dette skyldes ifølge Riddervold at krigen i Ukraina har endret

Europa fundamentalt. Sikkerhet i dag handler om mye mer enn territoriell sikkerhet, noe som betyr at truslene må løses med andre midler. Her ser EU behov for å ta en rolle. NATO er en ren militæralianse mens EU er en kompleks politisk organisasjon som påvirker land på alle nivåer. Derfor har EU mulighet til å spille på andre strenger. Nå har de også mer vilje og evne til å bidra.

Med krigen i Ukraina har NATO gått tilbake til sine kjerneoppgaver: avskrekking og territorielt forsvar av Europa. EU derimot har vært arenaen for alle andre områder slik som sanksjoner og medlemskap i unionen for Ukraina. Det skjer mye i EU som bygger opp nye mekanismer for å styrke sin motstandskraft og strategiske autonomi. Dette handler også om å øke selvforsyningsgraden i EU. Eksempler på dette er samarbeidsmekanismer om energisikkerhet, tilgang på kritiske råvarer, matvaresikkerhet, tilgang på teknologiske komponenter, og trygge satellitt- og kommunikasjonssystemer.

Riddervold trakk også fram usikkerheten knyttet til utfallet av neste valg i USA for arbeidsdelingen mellom NATO og EU, og antydte at valget i USA kan drive EU til å samles enda mer. Det som er kvalitativt annerledes nå er at EU-landene ikke lenger diskuterer *om* de skal løse felles problemer, men *hvordan*, avsluttet Riddervold.

Appendiks 5:

Det grønne skiftet - vårt felles ansvar

Rapport fra RESPONS-prosjektets arrangement i Trondheim, 15.11.2023

Kristin Haugevik og Øyvind Svendsen, NUPI

NTNU-rektor **Anne Borg** åpnet konferansen. I åpningstalen la hun vekt på at NTNU har et særlig ansvar for forskning på klima, miljø, energi og teknologi fremover. Hun observerte at internasjonalt samarbeid og forskning kanskje aldri har vært viktigere, samtidig som den globale utviklingen gjør samarbeid mer utfordrende enn på lenge.

Utenriksminister **Espen Barth Eide** understreket viktigheten av at beslutningstakere har riktig og oppdatert kunnskap – «fakta må ha makta». Utenrikspolitikken handler overordnet om to spørsmål: På den ene siden, relasjoner mellom land og mennesker. På den andre siden, hvordan vi forholder oss til felles utfordringer på tvers av landegrenser – for eksempel knyttet til klima, natur og fordelingen av felles goder. Disse to aspektene henger nøye sammen – og ingen av dem må få fortrenge den andre. «Allmenningens tragedie» oppstår når alle enkeltforbrukere eller land tenker at det ikke betyr så mye hva «jeg alene» gjør. Da bærer det galt av sted. Utenriksministeren pekte på behovet for kollektiv innsats, kollektive mål og kollektiv gjennomføring. Han viste til at **det internasjonale samarbeidet om natur, klima, forurensning og tilsvarende spørsmål faktisk er det som går best for tiden**. Krisen er på ingen måte løst, men diplomatiet er fortsatt aktivt, og landene fortsatt møtes. Eide fremholdt at det har vært «relativ liten forurensning» fra globale spørsmål over på klima- og natursaken. Faktisk har det vært **viktige gjennombrudd i det internasjonale klimasamarbeidet også etter Russlands invasjon av Ukraina**. Han påpekte at Parisavtalen har hatt stor innvirkning – det er mye mer klimapolitikk i verden enn det ellers ville vært. Utenriksministeren fremhevet også betydningen av EUs grønne giv, og understreket at Norge både er og må være aktivt med i denne prosessen. «Vi skal ikke omstille hver vår økonomi, hver for oss - vi skal omstille hverandres økonomier,» sa han.

Eide identifiserte også andre positive utviklingstrekk: **Verden er blitt mindre fossil og mer fornybar; den er blitt mindre lineær og mer sirkulær, og den er blitt mer «naturpositiv»**. Norge blir dessuten belønnet i ett marked som stadig dyttes mer i retning grønne løsninger. Det grønne skiftet er nå en sentral del av norsk utenrikspolitikk, og det driver også frem nye utenrikspolitiske spørsmål. I en post-fossil verden får vi nye maktforhold, og nye vinnere og tapere. Håndteringen av denne endrede dynamikken blir en viktig del av utenrikspolitikken fremover, sa utenriksministeren.

På spørsmål fra **Mannes** om hva som er den største endringen siden sist Eide var utenriksminister (i 2013), trakk han frem at det nå er krig i Europa – en krig han påpekte at egentlig startet i 2014. Han observerte at globaliseringen på mange områder har «gått i revers» siden den gang. Mens konflikt var noe man før assosierte med overgangstilstander, ser man nå mer varige tilstander der «Vesten» ikke lenger har den samme kontrollen over «resten». Globale fellesgoder er blitt viktigere enn før. Pandemien illustrerte med all tydelighet hvordan alt henger sammen med alt – et lokalt utbrudd i en by i

Kina, spredte seg til hele verden på kort tid.

Panel 1: Den globale klima- og miljøkrisen: Hva er driverne og hva er løsningene?

I sin innledning til dette første panelet, identifiserte statssekretær **Ragnhold Sjoner Syrstad** i Klima- og miljødepartementet (KMD) tre store kriser på klima- og miljøfeltet: (i) Klimakrisen, (ii) tap av natur og biomangfold og (iii) forurensningskrisen. Hun vurderte disse krisene som likeverdige, og også tett sammenkoplede. Syrstad var samtidig opptatt av at det er bevegelse i riktig retning og at globale klimaavtaler hjelper. Vi må bruke de forane som finnes. Norge har vært og er en stor olje- og gassleverandør, og med det følger det også et stort ansvar. Statssekretæren skisserte tre mål for Norge frem mot 2030: (1) 55 % kutt totalt, på verdensbasis, innen 2030, sammenlignet med 1990; (2) 55 % kutt innad i Norge, innen 2030 og (3) klimanøytralitetsmålet, fra og med 2030. Hun fremhevet regjeringens klimastatus og -plan («Grønn bok») som et viktig verktøy for å kutte utslipp fremover. Kuttene reiser også nye dilemmaer. Om Norge skal kutte utslippene med 90-95 % - hvem skal da ha rett på de «siste» prosentene? Syrstad sa også at klimakrisen konkurrerer med andre presserende utfordringer om fokus. Klima er ikke blitt mindre viktig, men andre, store utfordringer må løses samtidig.

Edgar Hertwich, professor i industriell økologi ved NTNU, overrakte statssekretæren en ekspertutredning om klimamålet for EU 2040, som han selv har bidratt til. Han mente at «grønn bok» blir et fint verktøy i arbeidet med klimautfordringer fremover. Hertwich understreket hvor viktig EUs klimapolitikk er for Norge. Selv om Norge er det fremste stedet det gjøres klimapolitikk i dag, har EU kommet langt, sa han. Dette kommer blant annet til uttrykk gjennom EUs klimalov fra 2021.

Ekspertutredningen Hertwich var en del av, adresserer spørsmålet om hva en rettferdig global fordeling er, og hva som er mulig for EU å oppnå på dette feltet. Hertwich påpekte at Norge over tid har gått «litt opp og ned» hva gjelder utslippsreduksjon – det er kun de siste årene at reduksjonen har skutt fart. Det er i EU vi nå ser størst reduksjon i energiforsyningen, spesielt gjennom mindre bruk av kullkraft. Norge er på mange måter et foregangsland i denne sammenhengen – Norge var tidlig ute med f.eks. utfasing av oljefyring i bygninger, innførsel av elbiler, tilgang på fornybar kraft og systematiske utslippskutt fra industrier. I tillegg kommer oljefondets investeringer og det daglige utenrikspolitisk arbeidet.

Syrstad noterte at det er fristende å fokusere på det positive – «det som går bra» – når man skal snakke om omstillingen til fornybar energi i Norge. Men det er «litt flaut» at det går fortere i en del andre land. Samtidig er det også store dilemmaer i denne prosessen. Det er jobb som må gjøres. Vi trenger «mer kraft, mer nett, mer ENØK,» sa hun.

Karoline Andaur, generalsekretær i WWF, observerte at Norge har hatt mye troverdighet i klimapolitikken, «vi er med å heve ambisjonene». Men hun advarte om at denne troverdigheten kan være i spill. «Det handler om at vi ikke konkret følger opp de ambisjonene vi har satt oss». Andaur mente at det er mange gode enkeltinitiativ i Norge, men vi mangler en god, overordnet plan. «En forventer at Norge gjør mer, fordi vi har alle muligheter,» sa hun.

Francesca Verones, professor ved program for industriell økonomi ved NTNU skisserte noen ulike dilemmaer i omstillingsprosessen. Blant annet pekte hun på hvordan noen klimatiltak – for eksempel vindkraft – kan ha uheldig innvirkning på biologisk mangfold. Det er viktig å tenkte helhetlig, slo hun fast.

Espen Moe, professor i statsvitenskap ved NTNU, la i sitt innlegg vekt på de politiske aspektene knyttet til omstilling. «Vi står overfor den største strukturelle endringen i energisystemet på hundre år: Omlegging fra et karbonbasert system til et fornybart energisystem,» påpekte han. Han mente at dersom det grønne skiftet skal lykkes, handler det mer om politikk, enn om teknologi eller økonomi. Moe reiste også spørsmålet om hvordan vi som samfunn skal håndtere endringsmotstand. Omstillingen fører til omfordeling av makt og inntekt; den skaper vinnere og tapere, og taperne blir gjerne ikke kompensert. Det kan oppleves urettferdig. Moe understreket viktigheten av å bruke et språk som flest mulig forstår, sånn at omstillingen oppleves som legitim.

Syrstad sa seg enig i at det er viktig å kommunisere godt rundt disse spørsmålene. «Jo mer konkret, jo lettere å få folk med,» slo hun fast. Hun viste blant annet til en forbruksanalyse nylig utført av Menon Economics, som underbygger dette poenget.

Andaur poengterte at folk har ulike forståelse av hva «rettferdig» betyr. Den type samfunnsendring vi nå skal gjennom, har aldri tidligere skjedd på så kort tid. Opplevelsen av rettferdighet handler om ståsted – hvorvidt omstillingen blir vanskelig for den enkelte. Politikerne må hjelpe folk å ta ansvar, og lede oss trygt gjennom omstillingen.

Verones var opptatt av at næringslivet trenger gode nok verktøy og indikatorer for å måle hvor gode de er til å nå målene de har satt seg. Hun oppfordret politikerne til å konkretisere, og fremhevet viktigheten av å trekke på den forskningen som finnes.

Syrstad mente Norge har kommet et stykke på klima, og fremhevet regjeringens arbeid på naturfeltet. Hun fortalte at regjeringen er i gang med å lage både et «naturregnskap» og «en meny av tiltak for ulike økosystem». Der «klimakur» var en bred katalog for alt Norge kan gjøre på klimafeltet, er tanken at «naturkur» skal gjøre det samme på naturfeltet. Hun var opptatt av at Norge må inkludere natur som en del av styringssystemet. På spørsmål om internasjonalt samarbeid, observerte hun at det kan være utfordringer knyttet til samarbeid med land hvor man ikke også har et sikkerhetspolitisk samarbeid, som Kina, men at Norge har «godt av å samarbeide med Kina, så lenge det er sikkerhetsmessig forsvarlig».

Andaur slo fast at den geopolitiske utviklingen er utrolig viktig. WWF har for eksempel blitt kastet ut av Russland. Også i andre land er det nå mindre handlingsrom for sivilsamfunnet. Det å ha et sterkt sivilsamfunn er helt avgjørende for å lykkes med omstillingen. Hun oppfordret Norge til å bruke forskningen som finnes, og gjøre noe med de dataene som faktisk er tilgjengelige. Hun viste til utenriksministerens utsagn om at «fakta må ha makta», og mente at Norge av og til velger å se bort fra miljøfaglige fakta, for eksempel i spørsmålet om gruvedrift på havbunnen.

Moe påpekte at verden er mer sammenvevd enn før, og **visjonen om en fornybar verden gir ikke**

mening om ikke ulike aspekter sees i sammenheng. Samtidig er det store geopolitiske konflikter, og mange land ønsker å ha mye større kontroll over energitilfanget nå enn tidligere. Dette er en kjempestor utfordring for en fornybar verden, og Norge er ikke noe unntak her. Moe mente at det også i den norske regjeringen finnes en «suverenitetsimpuls». I den tradisjonelle forståelsen om suverenitet handler det om kontroll over økonomi og forsvar. Men kontroll over energitilfanget er en veldig god nr. 3, sa han.

På spørsmål fra **Mannes** om hva som vil være gode råd til politikerne nå, påpekte Moe at Norge har vært veldig gode på økonomifaglig riktige løsninger, men glemte *politikkfaglig* riktige løsninger. **Det er ikke opplagt at de økonomifaglige riktige løsningene, også er de politikkfaglig riktige,** sa han. Vi har styrt etter kostnadseffektivitet og samfunnsøkonomisk lønnsomhet. Men over tid ser vi at det fører til – blant annet på strømprisen – et veldig stort produsentoverskudd, og et tilsvarende konsumentunderskudd. Moe sa at legitimitet handler om å skape nok politisk oppslutning til at løsningene kan gjennomføres.

Andaur advarte mot å fortsette som før – vi kan ikke bare se på økonomisk lønnsomhet for bedriftene. Hun mente det har vært et ønske om å ikke ta omstillingen inn for mye, men at realiteten er at en del prosjekter ikke vil være lønnsomme lengre.

Verones understreket viktigheten av å se klima og natur i sammenheng – ikke bare fokusere på det ene.

Panel 2: Norge i en ny verdensorden – hvordan lykkes som industrinasjon i en de-globalisert verden?

I innledningen til dagens andre panel, viste **Nils Klippenberg**, administrerende direktør i Siemens, til viktigheten av Parisavtalen – som det er tverrpolitisk enighet om at gjelder. Samtidig viste han til at utslippsreduksjonen i Norge er lav relativt sett – 5 % siden 1990. Våre nordiske naboland – og land som Tyskland og Storbritannia – ligger foran. Klippenberg omtalte seg selv som klimaoptimist. Norge kan klare å nå 25-27 % reduksjon innen 2030, «men vi må komme i gir og starte». Siemens har som mål å være klimanøytrale i 2030, «det går an hvis vi vil».

Klippenberg viste til «Grønt Industriløft 2.0», og understreket viktigheten av å omstille næringslivet til et lavutslippssamfunn. Han pekte også på behovet for å ha en mineralstrategi, fordi mineraler er samfunnskritiske. Norge har for eksempel sjeldne jordarter, og må være bevisst på at særlig Kina styrer strategisk på dette feltet. Klippenberg mente «Grønt Industriløft 2.0» ikke treffer de nye verdikjedene i tilstrekkelig grad - det mangler risikoavlastning. Han fremhevet betydningen av EUs Green Deal og USAs Inflation Reduction Act (IRA) for norske forhold. Disse endrer rammebetingelsene og konkurranseforholdene for Norge. Før var for eksempel norsk batteribusiness attraktiv for internasjonale investorer; etter Green Deal og IRA er ikke Norge like attraktivt – internasjonal kapital trekkes isteden mot disse landene. Norge har strategiene og ambisjonene for å få til grønn industriutvikling, men må komme i gang med prosjektene. Ofte starter prosjektene med høy kost, men i neste fase følger innovasjon og da vil kostkurven gå ned. Klippenberg poengterte at vi bygger kompetansesamfunn gjennom nye prosjekter, som gir anledning til å løse de vanskelige problemene. Han pekte på havvind som den aller viktigste enkeltkomponenten for Norge fremover, deretter batterier og hydrogen.

Det handler om forsyningssikkerhet, verdikjeder og å bygge norske leverandørkjeder for et globale marked. Europa trenger norsk energi også i fremtiden, men vi må finne nye løsninger, en ny energimiks som bygger ny norsk industri. «Det frie markedet går i riktig retning, men det går ikke raskt nok,» advarte Klippenberg. Norske politikerne må ikke bare *ville* bygge grønn industri, de må også evne å gjøre det.

Ronny Lie, Chief Communications Officer i Kongsberg Gruppen, snakket om hvordan tillit legger føringer både for næringslivet og utenrikspolitikken. Med Berlinmurens fall fikk vi et stort skifte i verdenspolitikken. Mange nye avtaler ble inngått i denne tiden, og tillit var en fellesnevner. Men særlig etter Covid-19 og Russlands angrep på Ukraina er tilliten generelt blitt lavere i det internasjonale samfunn. Lie mente «vi ser en verden som er mer region-drevet og ideologisk styrt». Kongsberg Gruppen har diversifisert sine strategier og innsatsområder. I dagens situasjon, må man være beredt på å ri flere hester – og eksempelvis balansere forholdet til USA og Kina.

Alexandra Bech Gjørsv, konsernsjef i SINTEF, pekte på endrede konkurranseforutsetninger for Norge når det kommer sterk stimulans andre steder, men understreket også at Norge har sterk konkurransekraft. Det grønne industriløftet og Green Deal er perfekt for norske styrkeområder – her har vi virkelig verdensledende kompetanse. Gjørsv beskrev det grønne industriløftet som fantastisk, men påpekte samtidig at det ikke er sammenheng mellom forskning og hvordan vi allokterer ressurser til løftet. SINTEF er for eksempel tungt engasjert i Europa gjennom EUs forsknings samarbeid, på akkurat de områdene som det grønne industriløftet og Green Deal treffer. Instituttet ønsker å være tungt engasjert på de viktige sikkerhetspolitiske områdene, hvor for eksempel CHIPS Act åpner for store muligheter. Gjørsv påpekte at Norge er et fremragende land for f.eks. sensorer, datafangst, som er en forutsetning for det for eksempel Kongsberg Gruppen og andre gjør. Hun fremhevet at SINTEF har mange gode nettverk i Europa, deltar i mange EU-program, og «henter hjem» mye forskningsmidler. Norge har en veldig høy suksessrate. Utfordringen er at vi i mange tilfeller ikke deltar i De videre programmene». Dersom Norge skal ha slagkraft i utenrikspolitikken på dette, så er det det å delta fullt ut i de europeiske programmene veldig viktig, fastslo Gjørsv.

Lie fremhevet viktigheten av trekantsamarbeidet mellom myndigheter, forskning og industri. Politikk og teknologi henger helt sammen.

Klippenberg var opptatt av digitalisering og datafangst er sentralt i det grønne skiftet. Han var opptatt av at optimal utnyttelse er «bærekraft i praksis». Det ligger store krefter og muligheter i digitalisering. Kanskje kan vi doble kapasiteten i nettet, bare ved å digitalisere, resonerte han.

Jannik Lindbæk, konserndirektør i Equinor, erkjente at selskapet har hatt ekstraordinære store inntekter som følge av Ukrainakrigen. Norge har markert seg som en sikker kilde til energi for Europa, og dette er en påminnelse om hvilke muligheter Norge har fremover. «Vi skal utvikle, ikke avvikle norsk sokkel,» fastslo han. Han sa videre at Norge har sikre reserver for 10-12 år, men er nødt til å fortsette å lete for å opprettholde Norges rolle som sikker leverandør. Av olje og gass, men også inn i en lavkarbonfremtid. Han fremhevet karbonfangstlagring, hydrogen og havvind som viktige byggesteiner i å «avkarbonisere Europa». Karbonfangst og lagring gir flere muligheter. «Northern Lights» og Langskip er viktige byggesteiner. Norske myndigheter har vært foroverlente, men innhentes nå av konkurranse fra andre, for eksempel Storbritannia og Danmark. Equinor ønsker å åpne opp på en måte som gir skala, men det handler om infrastruktur – de er interesserte i å bygge et rør. «Northern

Lights» er på skip, hvilket begrenser kapasiteten. Men dette er ment som et første skritt, vi lærer underveis og kan skalere opp. Lindbæk sa også at vi er i gang med havvind i Norge. Klokskapen som gikk inn i å skape den norske olje- og gassnæringen i Norge – forutsigbarhet og runder med tildelinger – har gjort det mulig for selskapene å engasjere seg mer langsiktig. Havvind er en kilde til fornybar energi, ikke bare for Norge, men for hele Europa «Vi kan forsyne Europa med fornybar kraft!», sa Lindbæk.

Asgeir Thomasgaard, professor i operasjonsanalyse ved Institutt for industriell økonomi og teknologiledelse ved NTNU, var opptatt av Europas situasjon. Han påpekte at Europa må kompenseres for tapet av Russlands kraft. Norge har vært vant til å gå i overskudd. Om Norge skal opprettholde konkurransefortrinnet, må vi fortsatt ha et overskudd av kraft. Samtidig Europa Norges største handelspartner, hele 70 % av norsk eksport går til Europa. Norge er derfor avhengig av at Europa lykkes med sin grønne omstilling. Norge må bygge mer fornybar energi, men også få på plass infrastrukturen. Løsningen kan ligge i å se det europeiske systemet under ett, og i mindre grad se bare på Norge

Gjørvi viste til at det er krevende balanse ganger mellom hensynet til Europa og Norge. Regjeringen må ta stilling om de vil være med på de europeiske møteplassene eller ikke. Hun påpekte også at Norge er gode på mye, men institutter som SINTEF importerer mye talent utenfra - også «fra land som vi ikke har sikkerhetspolitisk samarbeid med». Her er det viktig å avbyråkratisere prosessene.

Klippenberg viste til Tyskland, hvor omstillingen til hydrogen har vært en stor utfordring. «De har ikke selv egenskaper til å gjøre det på egen kjøp, de må importere 50-70 %». Han mente Norge i dette markedet har store muligheter, både innenfor blått og etter hvert grønt hydrogen. I Tyskland har oppvarming med gass vært normen, det kan ikke uten videre erstattes med hydrogen. Tyskland vil ha behov for gass inntil de har fått endret infrastrukturen. Dette gjelder ikke bare Tyskland, men mange europeiske land.

Lindbæk viste til at Tyskland gjort kuvending, til blå hydrogen og CCS. Her ligger det muligheter eksport til Tyskland, for norsk industri og norske verdikjeder. Blått hydrogen fra Mongstad, grønt hydrogen fra Korsø. Equinor har gode kontakter med tyske myndigheter og tysk industri.

Thomasgaard pekte på at Norge er sentralt plassert, med Nordsjøen som nabo. Men det er et behov for eskalering rundt utdanning og forskning på fornybar energi. Det er mye usikkerhet i forhold til marked og volum. Næringslivsaktørene er i stand til å håndtere dette, men den politiske usikkerhet er verre - europeisk samarbeid blir viktigere fremover:

Det er behov for å utvikle en mer helhetlig strategi, en langsiktig strategi, som er koplet tyngre på næringspolitikken, som er koplet tyngre på miljøpolitikken, og som er koplet på utdannings- og forskningspolitikken. Først når en har den helhetlige strategien, og kople den på en felles europeisk ambisjon om disse infrastrukturene vi har snakket om, så får vi satt den farten som vi trenger hvis Europa skal komme i land med sine målsetninger.

Klippenberg understreket at det er viktig å forstå helheten av energisystemer. Norge har mange med spisskompetanse på enkelte ting, men vi mangler det holistiske perspektivet, om hvordan ting henger sammen.

Lie slo fast at Kongsberg Gruppen har «jaktet studenter» fra NTNU i veldig mange år. Gruppen legger mer vekt på mangfold i teamene enn før – de som kommer høyt opp på ønskelisten i rekrutteringsprosesser har ofte en god miks av bakgrunner. Det skaper en god dynamikk i team. Man trenger den konseptuelle tilnærmingen i tillegg til det tekniske, sa han. Etter pandemien, har man begynt å tenke annerledes rundt forsyningslinjer. Et avansert luftvernsystem tar to år å bygge. Da er det en stor utfordring å finne gode og stabile forsyningskjeder.

Klippenberg observerte at under pandemien var effekten på forsyningskjedene åpenbar. Det kunne ta ni måneder å få noe fra Kina som normalt kunne leveres på ni dager. Dette var dramatisk for kundene, men en forsmak på hvilke utfordringer som ligger der. Samarbeidet med f.eks. Kina settes ikke til null, men vi må tenke annerledes.

Lindbæk påpekte at flaskehalsene i utbyggingen av fornybar, preger industrien nå. Det har skapt stor inflasjon, og det gjør at lønnsomheten i prosjektene forsvinner. Men dette er syklisk og vil gå over. Samtidig er det det geopolitiske aspektet rundt menneskerettigheter. Veldig mange av komponentene kommer i dag fra Kina. Det er ulike leverandører på norsk sokkel som er kinesisk-eid. Dette representerer en ny kompleksitet, som det kan være vanskelig å navigere i. Men norsk næringsliv og myndigheter må navigere på en god måte

Thomasgaard fremhevet at vi må ha en felles politikk på sentrale områder, og en god nok infrastruktur.

Lie var opptatt av at vi må verne om den norske trekantmodellen. Vi må eksportere det beste fra Norge ut i verden, samtidig som vi sørger for gode, stabile rammebetingelser for norske leverandører.

Gjørsv etterlyste en forsterket politikk for forskning og teknologi

Lindbæk pekte på at det er viktig å ha kontroll på energiforsyningen nasjonalt – men også å være en del av energiforsyningen i europeisk sammenheng.

Klippenberg observerte at Norge er veldig komfortable i dag. Men nå er det en «sense of urgency». Omstillingen koster. Han ønsket ikke subsidier, men «hjelp til å komme i gang».

Panel 3: Norge og det globale sør: Sterke partnerskap i det grønne skifte

Rolee Aranya, Professor ved NTNU, ga i innledning to anbefalinger: (1) Økt satsing på byer og byutvikling i det globale sør, og (2) sterke og gjensidige partnerskap, og finansieringsstrukturer som tar høyde for sammensatte problemstillinger. Det er viktig at Europa lykkes, men det er også viktig at resten av verden lykkes.

Byer og byutvikling er viktig. Byer bidrar til klimaendring, og påvirkes av klimaendringer. Verdensbanken har gjort analyser av dette. Byer bidrar til 70 % av CO₂-utslippene. De største byene er konsentrert i Sør-Asia (Kina) og Afrika Sør for Sahara. Men byer i høyinntektsland og høyere mellominntektsland har høyeste CO₂-utslipp per innbygger, og de bidrar mest til urbane CO₂ utslipp globalt. Men de andre byene blir viktigere fremover, viser prognosene. Forbruksnivået er generelt fire ganger høyere enn det trenger å være. Vi må redusere forbruket, i tillegg til å finne nye teknologiløsninger for energi. Dette er like viktig for alle land.

Byene med størst befolkningsvekst – dette er de samme regionene hvor det også vil være størst effekt av klimaendringene. Utvikling, fred og konflikt – internt fordrevne personer er også i de samme regionene. Sårbarhet fra før – mulidimensjonal fattigdom i de største byene.

Byene står overfor komplekse dilemmaer. **Dersom urbanisering ikke går hånd i hånd med økonomisk vekst, så også andre piler nedover. Da blir det mer konflikt.**

NTNU og SINTEFs erfaringer med partnerskapsmodeller. Positivt med partnerskap med fokus på teknologidrevet innovasjon og lavkostnad, men utviklet sammen med brukerne og sett i sammenheng med konteksten hvor det skal brukes. Lavkostnad trenger ikke betyr lav kvalitet.

EU har en ganske helhetlig strategi i det globale sør – satser både på grønn omstilling og menneskelig utvikling. Hun fremhevet vekselvirkningen mellom Horisont Europa, Global Europe/bistand, Erasmus. Om vi skal lykkes trenger vi både EU-finansiering og nasjonale ordninger. Partnerskapsmodellen NTNU-Sintef: Flere samfunnsaktører i det globale sør, inkludert sivilsamfunnet. Se på verdikjeder i sin helhet – det er behov for en «avsektorisering». I tiden som kommer må vi fokusere på kapasitetsbygging, anvendt forskning og kommersialisering rundt de innovasjonene som skapes.

Utenriksminister Espen Barth Eide sa seg enig i at de fleste mennesker i verden bor i byer, og det er her den videre veksten skjer. **Det er i byene av de største utfordringene er, men også mange av løsningene.** I store byer som New Dehli, Mumbai og Dhaka har man transport på to og trehjuls kjøretøy. De er lette og elektrifiserte, og de er ikke spesielt dyre. Man kan raskt få ned utslippene. I tillegg produserer lokalt, så omstillingen kan også stimulere lokal produksjon. Da må man ha elektrisitet. På grunn av innovasjonen som har skjedd i vår type land, så har jeg prisen på fornybar energi gått kraftig ned. Når man først har et fornybart energisystem, så er strømmen ofte billigere enn den var da det var fossilt. Men det krever investering å komme tid, og omstillingen tar tid. Hvordan kan man få gode finansieringsordninger? Ikke nødvendigvis gaver eller «grants», men risikoreduserende tiltak, hjelp til å overføre regulatorisk kompetanse til et nytt system osv.

Aranya Norge har mye partnerskap med India. Også behov for lavkostnad innovasjon også i Nord. En gjensidig interesse av partnerskap og innovasjon – behov for en endring.

Eide Transport og kullproduksjon i byene skaper dårlig luftkvalitet, «smog». Gjør man dette, vil det være stor lokal aksept. Innovasjonen og utviklingen i industrialiserte land, vil komme fremvoksende økonomier til gode. Viktig å kunne eksportere teknologien og løsningene rundt, til fremvoksende økonomier. Samspillet mellom teknologi og samfunnplanlegging er viktig. Tilpasse til den lokale kon-

teksten.

Aranya Med endringene som Kunnskapsdepartementet har implementert, er det blitt enda vanskeligere å få tak i fagfolk fra Det globale sør. Vi trenger dem, ikke bare fordi vi skal bygge kompetanse der, eller trenger arbeidskraft her, men norske arbeidstakere trenger kunnskap om deres kontekst.

Aurora Kolstad, student og president ISFIT, arrangerer neste år en konferanse som samler 500 internasjonale studenter. Vil gjerne ha med det globale sør, men en utfordring av studieavgift for internasjonale studenter har gjort jobben vanskeligere. Ikke like mange internasjonale studenter, og hvilket mangfold vi har å plukke av.

Aranya bekreftet at andelen internasjonale studenter har gått ned, særlig fra Det globale sør.

Eide mente tilbakegangen var påregnelig. Norge har hatt en unikt raus ordning som har vært gunstig for mange flere studenter enn bare de fra Det globale sør. Regjeringen ønsker mer skreddersydde tiltak, og ser på målrettede studentstipend.

Johan Hustad, Direktør for NTNU Energi, observerte at Afrika som kontinent vil passere India og Kina i befolkning før 2050. Det er en stor utfordring. Han påpekte at mange av disse landene har lav GDP, med svak eller til og med nedadgående vekst. Mange har mottatt mye bistand, så vi må tenke annerledes, gjøre noe annet for å få til den veksten. Videre observerte han at noen land har lyktes med å få til vekst, uten å gjøre seg avhengige av bistand. Bistand uten betingelser skaper avhengighet, advarte han. Hustad fremhevet at NTNU har utdannet mange ingeniører fra afrikanske land de siste 40-50 årene. Disse alumnene er en ressurs som kan aktiveres – mange av dem er stolte av å ha studert ved NTNU. Han oppfordret til å utvide eksisterende utdanningsprogram, som en del av Norads aktiviteter, slik at studenter fra afrikanske land enklere kan jobbe med innovasjon og entreprenørskap. Vi ønsker at unge folk fra afrikanske land skal få muligheter til å jobbe med disse spørsmålene, sa han. Han viste til Nepal, hvor NTNU energi har jobbet med vannkraft i mange år og hatt et utvidet mandat for også jobbe med næringslivssamarbeid. Han understreket viktigheten av å ha med seg næringslivet og samfunnet ellers for å skape nye industrier og satsinger.

Eide påpekte at når land i Det globale sør går fra å se for seg en fremtid som fossileksportør til å bli eksportør av fornybar energi, så er det ikke energien i seg selv som er poenget, men det man bruker energien til å lage. Energien blir billigere, som er bra, men da blir det ikke jo heller ikke økte inntekter fra energi. Det er en viktig del av dialogen med Sør, at grønn omstilling er et insentiv for å gå mer inn i produksjon. Budskapet må være at det på sikt vil lønne seg for land i Sør å bli grønne – de vil betale mindre for å komme inn på de europeiske markedene.

Panel 4: Europeisk samarbeid for å møte energibehovene

Nils Røkke, bærekraftsdirektør i SINTEF, var første taler i det fjerde panelet. Han åpnet med å slå fast at vi nettopp har lagt bak oss de tolv varmeste månedene i historien. Det åpner for refleksjon: Hvordan kommer vi tilbake til en normalsituasjon? Røkke understreket at Europa er en viktig energipartner for Norge, og Norge er en viktig energipartner for Europa. De siste årene har Norge overtatt Russlands rolle som den viktigste leverandøren av gass til Europa, men det følger store ekstrakostnader ved

dette for mottakerlandene i form av utslipp. En utgift med utslipp er noe man på sikt vil ønske å bli kvitt, poengterte han. Det må Norge ha i bakhodet i energisamarbeidet med Europa – hvordan kan Norge bli en sikker leverandør av utslippsfri energi til Europa? Røkke påpekte at EU nå har den mest fremoverlente strategien og politikken for fornybar energi i verden. EU tilbyr sterke incentiver til å sette i gang med vind- og solenergi, biogass, samtidig som EU også har fått på plass lovgivning som regulerer og mekanismer som stimulerer. Selv i en tid med krig og store utfordringer, har man klart å holde på målsetningen om utslippsreduksjon og, innen 2050, klimanøytralitet. Norge må lytte til kundens behov.

Han reflekterte rundt muligheten for å gjenvinne noe av den eksisterende infrastrukturen, for eksempel ved at det går rørledninger begge veier. Vi kan ta imot CO₂, etter å ha eksportert fossil energi. Røkke påpekte at med krig og forsyningsikkerhetsspøkelset som bakteppe, går utviklingen raskere – aldri har det vært så stort driv for å få til energiomstillingen i Europa. Han understreket at det er kort tid til 2050, og mente Norge burde satse på å fylle opp rørene med hydrogen. Hvis vi bare lener oss på elektrifisering som løsningen for alt, da blir vi rett og slett for sene. «Vi ønsker ikke å ha disse tolv siste månedene konstant». CCS fordrer troverdighet, og man må sette i gang. Vi må både lagre CO₂ og fjerne CO₂ fra atmosfæren. Norge og NTNU var i sin tid tidlig ute med å tenke på CCS av hensyn til klima og miljø, allerede på 1970-tallet. Offshorevind er et annet spennende samarbeidsområde mellom Norge og Europa.

Røkke poengterte at dersom man produserer elektrisitet, så må man også kunne frakte det bort. Hvor mye skal man bygge ut? Norge er ikke en øy i Europa, men en integrert del. Norge må ta del i leverandørutviklingen. Med referanse til behovet for en utenrikspolitikk tilpasset en ny tid, viste han til et samarbeidsprosjekt med de norske ambassadene i København, Haag, Brussel og Berlin som SINTEF har vært med på. Prosjektet, som blant annet bringer inn industrien i de aktuelle landene, viser hvordan utenrikspolitikk, forskningspolitikk og utdanningspolitikk er koplet sammen. Han fremhevet også betydningen av europeisk forskningssamarbeid. Norge må jobbe sammen med EU på energi og klima, og forskning og utdanning burde være en større del av fremtidige avtaler med EU, oppfordret han.

Magnus Korpås, professor ved NTNU, slo fast at det vil være både dyrt og dumt å ikke samarbeide med Europa på energifronten. Han advarte imidlertid mot at det er et gap mellom det forsknings-siden ser som nyttige og bærekraftige gode løsninger for Europa, og debatten i Norge, som ofte vil bli veldig fokusert på oss selv. Han oppfordret til å få den norske diskusjonen over i et mer internasjonalt spor, tenke mer «Norge i verden». Det er ikke lenge siden fornybar energi var et spennende felt, men nå ser man at det er mer skepsis fra noen. Men Norge har veldig gode fornybare energiresurser – men vi har mer å gå på. Samtidig er det en kamp å finne de gode og mest akseptable løsningene. Korpås mente det er nødvendig å bygge ut noe fornybar energi som vil ha noen konsekvenser for andre områder, som vindkraft på land. Dette må imidlertid gjøres etter strengere retningslinjer enn det har vært gjort hittil – vi må bygge ut på lag med naturen. Han fremhevet solkraft på eksisterende bygg som et område i full vekst, og en effektiv «quick fix».

Rune Bredesen, forskningssjef i SINTEF, viste til verdien av det store volumet på forskningen man kan få når samarbeid med EU og EUs rammeverk kombineres med norske virkemidler. Norge trenger den europeiske kompetansen og infrastrukturen, og vi trenger volum.

Annemie Wyckmans, professor ved NTNU, snakket «Smart Sustainable Cities» som er et europeisk fyrtårnprosjekt over fem år, finansiert gjennom forskningsmidler fra EU. Trondheim har vært demoby i prosjektet, sammen med seks andre byer. Målet har vært å skape såkalte plussbydeler – bydeler som genererer mer energi enn de forbruker. Forskerne har blant annet jobbet med å få næringslivet om bord, samarbeide og se muligheter, og med kommunen på lag. Wyckmans slo fast at regelverket kan oppleves litt utdatert av og til – om norske byer skal bli klimanøytrale må det endringer til – for eksempel i plan- og bygningsloven. Men nå er det noe på gang. Demobyprosjektet har vist at teknologi kun fungerer hvis det er i samspill med omgivelsene. Wuckmans fremhevet at kreativitet og samarbeidsvilje er det viktigste for å lykkes – de konkrete teknologiske løsningene kan være ulike fra by til by.

På spørsmål om hvor mye Norges relasjon til EU betyr på energifeltet, svarte **Korpås** at energi er en viktig del av Norges samarbeid med EU, men mye kan gjøres gjennom EØS-avtalen. Medlemskap er ikke nødvendigvis en forutsetning. Han uttrykte derimot mer bekymring for politiske ønsker om å reforhandle EØS-avtalen i retning mindre energisamarbeid.

Wyckmans erfarte at norske institusjoner noen ganger må «ut på gangen» i forskningssammenheng, fordi Norge ikke er en del av visse program osv. Selv om man har fått på plass noen unntak og praktiske løsninger, er det store begrensninger.

Bredesen fremhevet at det er uheldig med usikkerhet knyttet til Forskningsrådets «RES-EU»-ordning, som skal kompensere for noe av gapet mellom EUs finansiering og faktiske kostnader for norske institusjoner.

Wyckmans slo fast at de forskningsprosjektene NTNU nå leder nå med finansiering fra europeiske forskningsmidler, ikke ville vært mulige i Norge med norske midler. Europa har satset på de store samfunnsoppdragene, i mye større omfang. Prosjektene går på tvers av sektorer, forskning, innovasjon, frivillige. Vi må søke europeiske midler for å få denne typen prosjekt; i Norge ville vi falt mellom mange stoler, sa hun. Samtidig understreket hun at det hadde vært bra om det fantes tilsvarende norske midler. Hun observerte at det ofte er enklere å være profet i andre land: Da demoby-prosjektet fikk oppmerksomhet i Europa og i Brussel, fikk også norske myndigheter øynene opp for prosjektet.

Korpås fremhevet FME-modellen med forskningssentre for miljøvennlig energi, med mulighet for langsiktig forskning rettet mot fornybar energi, energieffektivisering, CO₂-håndtering og samfunnsvitenskap for inntil åtte år. Han slo fast at dette er en veldig god ordning for å gjøre norsk forskning relevant, og en ordning som kunne vært tatt ut i Europa. EU gjør mye bra i sitt Horizon-program, men det er ofte litt travle og strenge prosjekter. FME er en plattform vi kan eksportere ut, sa han.

Bredesen påpekte at EU nå er i gang med å bygge sitt tiende rammeprogram.. I det arbeidet må Norge være med å påvirke.

Mari Sundli Tveit, direktør i Forskningsrådet, takket for innspillene. **Hun var opptatt av at** politikken må henge sammen innenfor de ulike områdene, og mente systemgjennomgangen i Forskningsrådet skal forløse noe i den helheten i forskningssystemet, og hvordan de ulike departementene spiller inn. Hun erkjente at Forskningsrådet kan bli enda bedre på å legge opp til samspill mellom. Hun sa seg enig i at senter-ordninger kan bidra positivt til å bringe miljøer sammen, og få det nasjonale og

internasjonale, det regionale og det globale til å henge enda bedre sammen. Hun sa se enig i med Bredeesen i at «RES-EU» er avgjørende for norske institusjoners evne til å delta i Europa, og at både Forskningsrådet og Kunnskapsdepartementet er klar over dette og vil jobbe med en løsning.

Avslutning: Klima, miljø, energi og teknologi: Norge som leverandør av kunnskap og teknologier for et bærekraftig verdenssamfunn: Hvordan går vi videre herfra?

Programmet ble avsluttet med en sluttsamtale mellom **Edgar Hertwich** (NTNU), **Nils Røkke** (SINTEF) og **Nils Klippenberg** (Siemens).

Ordstyrer **Mannes** spurte deltakerne om hvilke forventninger de hadde til klimatoppmøtet i Dubai (COP28).

Røkke beskrev toppmøtet som en mulighet til en statusoppdatering – hva har man oppnådd hittil, og hvilke videre mål skal man sette seg? Han påpekte at tap- og skadefond var en viktig sak på COP28-agendaen. Han var opptatt av at hydrogen og CCS skal brukes på de «riktige» tingene fremover, og ikke blir brukt som argument for å fortsette med aktiviteter som ikke er bærekraftige på sikt. Han sa at SINTEF drar Dubai for å legge frem den kunnskapen vi har, og hvordan det kan brukes.

Hertwich uttrykte bekymring for «det klimapolitiske sirkuset», og at fremdriften kan «gå i vasken». På den ene siden er det en forventning fra utviklingsland at de skal få støtte, men Biden har sagt at det ikke er aktuelt. Spørsmål om urettferdighet – fra kolonial fortid og lignende – bringes inn i det globale dialogforumet som COP er. Klima er i utgangspunktet et snevert felt, men utviklingsspørsmål trekkes inn i det. Samtidig. Skal man ha strøm i India, er solceller den billigste energikilden. Det er et stort behovet for å tilpasse seg klimaendringene og håndtere de utfordringene og krisene som nå oppstår med jevne mellomrom. Den gode nyheten er at når det skjer en katastrofe, så er verdenssamfunnet ganske gode til å stå opp.

Klippenberg trodde ikke utfallet fra COP ville ha stor praktisk påvirkning på det Norge og Europa skal gjøre fremover, men COP er viktig for det globale bildet. Klippenberg fremhevet at Norge har et ansvar for å levere på Paris-avtalen. «Om vi gjør det, så bidrar vi!» Han uttrykte imidlertid bekymring for at «i Norge er vi ikke der». Norge har «levd godt på olje og gass», og Norges befolkning er «i nyte-modus, ikke yte-modus». Vi må produsere veldig mye mer fornybar energi. Dette er ikke noe nytt, men vi har ikke gjort nok så langt. Norge er en av de største energileverandørene til Europa, og har et stort ansvar. Norge tjener masse penger. I utgangspunktet har Norge et bra omdømme på dette feltet, men vi profiterer på Ukraina-krigen, og gjør ikke nok på fornybar. Det er det vi hører. Det store spørsmålet fremover blir hvordan vi kan dreie den gassleveransen vi har nå, mot å bli en fornybar leveranse.

På spørsmål fra **Mannes** om hvor realistisk det er med en tredobling av fornybar energi innen 2030, påpekte Røkke at det er en enorm økning på dette området i EU, men det er ikke så sannsynlig eller realistisk at Norge kan nå det målet – «men vi må gjøre alt vi kan». **Hertwich** slo fast at utfordringen er å få opp kapasiteten, og bygge ut. «Hele systemet må på plass», sa han..

NTNU-rector **Anne Borg** slo i sin oppsummering fast at det er lett å miste motet, men mente innleggene og samtalene fra dagens paneler, viste at mye også går i riktig retning. Hun vurderte det som gode nyheter fra utenriksministeren at internasjonalt samarbeid fungerer i klimaspørsmål – tross

deglobalisering og konflikt. Hun fremhevet **behovet for nye verdikjeder, og bevissthet rundt at energiomstillingen vil skape nye vinnere og tapere. Både Det globale sør, og verdens byer vil bli avgjørende fremover.** Vi trenger kunnskaps- og kompetanseutveksling ikke fra nord til sør, med *mellom* nord og sør. Norge må også fortsette å samarbeide med Europa og med EU. Det er også behov for å lage politikk på tvers av sektorer og departementer. Frem til 2050 så er det ikke bare behov for teknologiske og økonomiske løsninger, men også politiske løsninger som oppfattes som legitime i befolkningen. I sum trengs kunnskapsbaserte løsninger, politikere med mot og internasjonalt samarbeid – også for å kjempe konspirasjonsteorier, sa Borg.

Appendiks 6:

Global orden og demokratiske verdier i en tid med maktforskyvning og stormaktrivalisering

Rapport fra RESPONS-prosjektets arrangement i Bergen, 13.02.2024

Øyvind Svendsen og Kristin Haugevik, NUPI

Dette notatet er et sammendrag av Utenriksdepartementets Respons-konferanse som ble avholdt i Universitetsaulaen ved Universitetet i Bergen den 13. februar 2024. Konferansen hadde et program som inneholdt åpningsinnlegg fra UiB-rector Margareth Hagen og utenriksminister Espen Barth Eide og tre påfølgende programposter. I den første ga Kyle Marquardt, Jonas Linde og Sirianne Dahlum en forskningsbasert innføring i status for demokratiet som styreform nasjonalt og internasjonalt. Deretter deltok fem UiB-forskere i et panel som diskuterte hvilke utviklingstrekk som legger press på demokratiet og den rettstyrte globale ordenen, samt hvordan utfordringene kan imøtekommes. Disse forskerne var Rune Jansen-Hagen, Marry-Anne Karlsen, Esperanza Diaz, Liliia Oprysk og Eirik Holmøyvik. Dagens siste panel var også et forskertungt panel som satt Norges mulige rolle i å støtte opp om demokratiet globalt i sentrum. Der deltok Berkay Alica, Leiv Marsteintredet, Carlo Koos, Julia Christine Marinaccio og Gunnar Grendstad. Siri Kleiven Strøm var moderator gjennom hele dagen.

UiBs rektor Margareth Hagen ønsket velkommen ved å trekke frem hvordan optimismen og fremtidstroen som tidligere har preget vår tenkning om verden, særlig på 1990-tallet, nå er under press. Hun trakk frem begrepet *permakrise* og sa at det er viktig å lære av historien i disse tilfellene, å ta kunnskapen i bruk for å utvikle ny politikk. En forutsetning for å lykkes med dette, mente hun, er kort avstand mellom forskning og politikktutvikling, og ikke minst de unge menneskene som utdannes ved universitetene. Hun mente at det er uhyre viktig at kunnskapen får fritt leie. Hennes klare oppfordring var at det i en mer polarisert verden er enda viktigere at forskningen er grenseløs og basert på prinsipper om akademisk frihet. Hagen ga til slutt ordet til utenriksministeren med en lovnad om at UiBs fremste fagfolk i løpet av dagen skulle gi gode og viktige bidrag til utformingen av norsk utenrikspolitikk.

Espen Barth Eide vektla at han først og fremst var til stede for å lytte til forskerne fra UiB. Hans introduksjon gikk analytisk til verks og presenterte to typer spørsmål som utenrikspolitikken kan deles inn i. Det ene er forhold mellom land, og hvordan land forholder seg til hverandre både der det er konflikt og der det ikke er konflikt. Det andre er menneskehetens forhold til felles utfordringer, for eksempel klimaspørsmål, ulikhet, demokratifremme, fattigdom. Vår evne til å forholde oss til disse andre spørsmålene, henger sammen med de første, mente Eide. Han mente videre at for å gjøre det vi kan i verden må vi holde orden med våre nærmeste og også holde fokus på de globale spørsmålene. Barth

Eide trakk videre frem at dagens tema – global orden og demokrati – er avgjørende for den videre evnen til å løse de felles utfordringene som menneskeheten står overfor. Den viktigste grunnen til at moderne demokratier forvitrer er at de forvitrer litt etter litt, også fra innsiden av ledere som Orbán og Trump. Dette er ifølge Eide vel så bekymringsfullt som utfordringer som kommer fra autoritære stater. Et poeng Eide trakk frem her er at hva som skjer innad i land også påvirker hva som skjer mellom land. Derfor har vi et motiv for demokratifremme i andre land fordi det påvirker den internasjonale orden, sa utenriksministeren. Eide trakk til sist frem betydningen av ordsiftet og en fri presse basert på redaktørstyrte medier som bidrar til en opplyst diskusjon som helt sentralt for forsvaret av og den videre utviklingen av demokratiet.

Del 1: Demokratisk statusoppdatering – globalt og lokalt

Den første delen av konferansen tok utgangspunkt i at det er gjengs hevde at demokratiet er i tilbakegang i verden, og at stadig flere mister troen på demokratiet som styresett. Men stemmer dette? Med dette som bakgrunn tok deltakerne for seg spørsmålet om hva forskningen viser oss om demokratiets status både nasjonalt og internasjonalt.

Kyle Marquardt som var ført ute tok utgangspunkt i følgende spørsmål: Har det vært en global tilbakegang i demokrati i det siste tiåret? Han påpekte at svaret på dette spørsmålet krever svar på flere delspørsmål: Hva er demokrati? Hva er tilbakegang? Og hva er en global trend? Marquardt startet med å vise at dersom en måler hvorvidt sittende ledere mister makten ved valg, virker det ikke å være en trend at demokratiet er i retrett. Men Marquardt mente at en måtte ha et noe bredere mål på demokrati enn kun at sittende ledere mister makten ved valg. Her gikk han inn på polyarki – politiske systemer der makten springer ut fra flere kilder – og viste at de siste ti årene har det vært noe nedgang i polyarki globalt. Det betyr at det har vært noe tilbakegang i demokratiet de siste ti årene, men bevisene er ikke entydige. Her kom Marquardt til sitt siste spørsmål: hva er globalt? Problemet med målene på demokrati er at de undervurderer vekten av store land der det ikke er demokrati. Fasit i dag er at polyarki er i tilbakegang i store land og at de mindre landene som stadig har polyarki ikke utjevner dette.

Jonas Linde svarte ut spørsmålet om hvorvidt folk fortsatt slutter opp om demokratiet. Det korte svaret var ja, selv om det har vært noe tilbakegang i oppslutningen om demokratiet rundt om i verden. Dette har særlig blitt begrunnet med manglende tillitt i befolkningen og deres syn på hvordan demokratiet fungerer i praksis. Linde viste til at de siste årene har det kommet studier som peker på tilbakegang, særlig blant yngre deler av befolkningen. Denne forskningen har bidratt til økt interesse rundt folks oppslutning om demokratiet. Linde trakk videre frem to dimensjoner ved demokratistøtte: støtte for det politiske systemets grunnleggende prinsipper og evalueringer av hvordan demokratiet fungerer i praksis. Her sa Linde at stor oppslutning om demokratiet er avgjørende for dets legitimitet og stabilitet, og at forskningen viser at også i land som ikke er demokratiske er innbyggerne positive til demokrati.

Ved å vise frem tall fra World Value Survey og European Value Survey, viste Linde at oppslutningen om demokrati som system er høy og har vært det lenge. Men hva betyr det egentlig å si at demokrati er bra når en deltar i en spørreundersøkelse? For å unngå faren for at å være positiv til demokrati er det «rette» svaret på spørsmålet, trakk Linde frem alternative spørsmål en kan stille. Det gjøres ved å se på hvorvidt folk også synes militærstyre, ekspertstyre og en sterk en sterk leder er dårlig eller

ikke. Her er det noe større variasjon, som kan tyde på at demokratiet er under press. Linde trakk også frem at det stadig er mye vi ikke vet om oppslutningen til demokratiet, særlig oppslutningen om demokratiske normer. Til sist behandlet han spørsmålet om politisk tillitt i Norge, og konkluderte med at den politiske tilliten i Norge faktisk har økt over tid. Slik er det i hele Vest-Europa – tilfredsheten med demokratiet er høy og har økt over tid. Linde konkluderte derfor med at det ikke er støtte i forskningen til påstanden om at støtten til demokratiet er i noen vesentlig nedgang.

Sirianne Dahlum deltok digitalt med et forhåndsinnspilt foredrag og presenterte noen funn fra hennes og flere kollegers tilstandsanalyse av det norske demokratiet som ble laget på bestilling fra Kommunal- og distriktsdepartementet. Rapporten svarer på spørsmål om hva som er styrkene og svakhetene ved det norske demokratiet, og hvor det norske demokratiet kan forbedres. Dahlum påpekte at Norge ofte topper internasjonale rangeringer og at dette har vært konstant siden 1945. Hun påpekte videre at disse rangeringene ikke gir mye nyanser rundt hva som er styrker og svakheter ved det norske demokratiet, og det er dette hun og kollegaene har gjort i sitt rapportarbeid. Dahlum presenterte videre noen av hovedfunnene fra forskningsprosjektet. Det første funnet er at den demokratiske kvaliteten i Norge er høy, både lokalt, regionalt og nasjonalt. Denne kvaliteten er også svært stabil, sa Dahlum. Samtidig er ikke Norge et perfekt demokrati og forskerne fant tegn til demokratisk underskudd på noen områder. Områder for forbedring var befolkningens oppfatninger av korrupsjon og maktmisbruk, mektige gruppers innflytelse på politikktutforming, opplevd variert politisk innflytelse basert på etnisk bakgrunn, lite bruk av direkte demokrati, og trusler og hets av politikere.

Basert på en meningsmåling blant eksperter, fant forskerne også at den gjennomsnittlige ekspert anser det som 10 prosent sannsynlig med demokratisk sammenbrudd i Norge de neste ti årene. Dahlum konkluderte med at ingen demokratier er perfekte og opprettholdelse av demokratiet er avhengig av at både folket og elitene er dedikert til å opprettholde demokratiet.

I panelsamtalen etter innleggene startet Eide med å problematisere den demokratiske tilbakegangen som har preget USA etter Donald Trumps inntog i politikken. Han vektla særlig hvordan internasjonale demokratiske institusjoner blir underminert fra innsiden i samspill med andre krefter som ønsker å underminere dem fra utsiden, men at dette kan løses ved godt internasjonalt samarbeid. Eide kalte det for kulturelt demokrati når land som er opptatt av demokratiets status snakker sammen, og understreket at det er viktig å ha den samtalen for å fremme fortsatt demokrati i verden.

Linde ble utfordret på om regjeringen overvurderer den globale trusselen mot demokratiet, og avviste dette. Han mente at det slett ikke er noen overdrivelse fra myndighetenes side fordi det er mange problemer rundt om i verden, og at det er viktig at befolkninger står opp for demokratiet og mot krefter som ikke aksepterer demokratiets spilleregler. Han mente allikevel at det er viktig å sette søkelys på det som fungerer godt. Marquardt sluttet seg til Eides pessimisme og understreket at det er store utfordringer for demokratiet globalt. Han nevnte blant annet at mange ledere nå støtter seg til valgresultater alene og at enkelte ledere mener at de leder demokratier kun fordi de har vunnet et valg. Et eksempel på valg som alene ikke er demokratisk er det kommende russiske valget, mente Marquardt. Linde fikk det vanskelige spørsmålet om vi kan reversere demokratisk tilbakegang. Han understreket at dette var et vanskelig spørsmål, men trakk frem Polen som et eksempel på at det går an å snu trenden. Marquardt supplerte med viktigheten av å forstå at alle land er ulike og har ulike forutsetninger for å bygge et sterkt demokrati. Eide var sterkt enig i at forsøk på å bygge demokrati

må være mer kulturelt sensitivt til den sosiale og historiske konteksten der det skal bygges.

Del 2: Panelsamtale: Hvilke globale utviklingstrekk legger press på demokratiet og den rettstyrte globale ordenen – og hva kan vi gjøre med det?

En endret geopolitisk maktbalanse og en serie av kriser og sjokk skaper demokratiske utfordringer, og setter den globale ordenen under press. Multilateralisme har skapt store normative fremskritt, men viljen og evnen til å gjennomføre, mangler i dag. Dagens andre programpost tok dette med som bakteppe for seg hvilken forskjell Norge kan utgjøre for å motvirke demokratisk og menneskerettslig tilbakegang i verden, samt hindre svekkelse av det folkerettslige fundamentet for en regelbasert internasjonal orden.

Lilii Oprysk fikk spørsmål fra moderator om Norge og Europa gjør nok for å stå opp mot Russlands krig mot Ukraina. Hun startet med å påpeke at krigen startet i 2014, og ikke i 2022. For mange var det ifølge henne en overraskelse da Russland angrep Ukraina i 2022, men gitt at krigen startet i 2014 burde det ikke ha vært det. Oprysk trakk videre frem hvor viktige media er i denne krigen, særlig hvordan russiske medier sprer falske narrativer og forsøker å skape polarisering og splittelse i den europeiske befolkningen. Hun påpekte at EU har vedtatt Digital Services Act og innført sanksjoner mot russiske medier for å motvirke russisk disinformasjon, og at Norge henger etter på dette området. Derfor mente hun at Norge må tenke like mye på hvordan man styrker demokratiet i verden på den ene siden og hvordan man i samarbeid med europeiske land blir oppmerksomme på truslene som russiske desinformasjonskampanjer har i våre egne samfunn på den andre.

Marry-Anne Karlsen snakket om flyktning- og asylpolitikk og fulgte opp med å påpeke at behandlingen av ukrainske flyktninger viser hvordan Norge kan håndtere kriser og migrasjon effektivt. Samtidig er utfordringer knyttet til migrasjon med på å styrke frykt og populistiske krefter i Europa. Det å imøtekomme disse kreftene løser ikke nødvendigvis utfordringene, mente Karlsen. Hun viste til at innstramningene i asylpolitikken og grensekontrollen som fulgte migrasjonsbølgen i 2015 har negative konsekvenser for integrering, menneskerettigheter og demokratisering. Karlsen trakk videre frem to aspekter ved norsk flyktning- og asylpolitikk som hun mente at er problematiske. For det første, ved å hindre at asylsøkere kommer til Europa forhindrer europeiske land å imøtekomme sine internasjonale forpliktelser. Dette kan virke destabiliserende og bidra til nye flyktningstrømmer. Det andre punktet hun trakk frem handlet om en såkalt indirekte avskrekkingspolitikk, der en gjør det lite fristende å søke asyl, for eksempel ved å gjøre det vanskeligere å få permanent statsborgerskap eller familiegjenforening. Hun stilte spørsmålet om hvordan Norge kan bidra til respekt for flyktninger i andre deler av verden når vi selv handler i strid med FNs høykommissær for flyktninger sine anbefalinger?

Rune Jansen-Hagen fikk spørsmål om hvorvidt norsk bistandspolitikk er utenrikspolitikk. Svaret var ja, og Jansen-Hagen påpekte at slik er det i alle giverland. Norge har alltid sett på seg selv som en humanitær stormakt og har hatt innflytelse på dette feltet, mente han. Han pekte på at han har kritisert at sammenflettingen mellom de to har gjort at bistanden har blitt mindre effektiv. De fleste gode formål får ifølge Jansen-Hagen penger, og når regjeringene skifter, skifter gjerne prioriteringene også. Disse skiftene har lite å gjøre med behovene i mottakerlandene, men hva som er politisk gangbart i Norge, mente Jansen-Hagen. Han var allikevel positiv til tonene fra Norad om at «fakta skal ha

makta» i forbindelse med omstillingen av den norske bistanden.

Eirik Holmøyvik er Norges medlem i Veneziakommisjonen og hans innlegg tok utgangspunkt i arbeidet som foregår der. Han startet med å påpeke at stater ikke nødvendigvis liker å bli sett i kortene fordi de anser seg selv som suverene. Allikevel påpekte han at mange land ønsker råd om hvordan de skal sikre gode demokratiske institusjoner. Holmøyvik påpekte at Veneziakommisjonen dessverre aldri har hatt så mye å gjøre som den har nå. Han var dog noe optimistisk på Europas vegne fordi de fleste land følger Veneziakommisjonens oppfordringer. Særlig EU gjør kostandene ved å bryte demokratiske verdier høye, mente Holmøyvik. Han la her til at om ikke de rettslige konsekvensene alltid er store, så er de økonomiske det. På dette området er også kostanden høy for land utenfor EU som vil inn i unionen, det han kalte for EUs randstater. Holmøyvik vektet at fordi vi har bygd overnasjonale institusjoner for å ivareta demokratiet i Europa, er det grunn til å være optimistisk. Land slutter seg ikke til rådene fra Veneziakommisjonen fordi de vil, mente han, men fordi EU krever det og de opplever at de må. Da han ble utfordret på status for den globale orden påpekte Holmøyvik at vi må ha et litt lengre blikk på utviklingen, og sammenlignet med før 1990 har vi stadig flere institusjoner enn tidligere. Jobben til et lite land som Norge er ifølge Holmøyvik å få andre land til å skjønne verdien av slike institusjoner.

Esperanza Diaz snakket om koronapandemien som et eksempel på de prosessene som trengs for å komme godt ut av komplekse og langvarige kriser. Kriser kan få det beste og verste ut av personer, samfunn og regjeringer, påpekte hun. Derfor kan ikke håndtering av pandemier kun bygge på kort-siktige løsninger, men også langsiktig tenkning som sikrer oss for fremtiden. Her trakk Diaz frem vaksiner mot COVID-19 som eksempel: Prosessen startet med global innsats gjennom COVAX-samarbeidet, men det ble konkurranse mellom land. Deretter ble det en plikt å vaksinere seg, noe som kan bli farlig på sikt forbi befolkningen kan slutte å ha tillitt til hverandre og til systemet. Hun snakket også om overlappende kriser som en stor utfordring, og at politikk må ledes basert på ydmykhet, transparens, dyrkning av bredt og inkluderende samarbeid, og det å ta ansvar for konsekvenser av egne handlinger. Hun la særlig vekt på hvor viktig samspillet mellom akademia og forvaltningen er i å effektivt kunne håndtere kriser der kunnskapsgrunnet er begrenset.

Strøm fulgte opp og spurte om politikere kan bevege seg i randsonen av hva som er demokratisk akseptabelt når krisen er så stor. Diaz mente det er mulig, og at vi må lære av det vi har gått gjennom med COVID-19. Strøm spurte videre Holmøyvik om det hjelper å gi politikere som Orbán råd. Han vet vel hva Europa står for, og hva han bryter med? Holmøyvik påpekte at det ikke hjelper i seg selv, men at det må starte der. Analysene som gjøres av Veneziakommisjonen blottlegger det som faktisk skjer, for eksempel at en undergraver rettstaten ved å vedta lover som undergraver demokratiet. En må gå grundig til verks og ned i detaljene og konteksten for å se hva lovgivningen betyr i praksis, mente Holmøyvik. Han mente at ved å gjøre det kan en blottlegge maktmisbruk. Samtidig la han vekt på at Europa må ha rettslige institusjoner som kan håndheve dette, noe som kan ta lang tid å gjennomføre i samspillet mellom råd, institusjoner og politisk vilje.

Oprysk fikk oppfølgingsspørsmål om hvorfor Norge bør støtte opp om et spesialtribunal for å straffeforfølge aggresjonsforbrytelser mot Ukraina. Hun mente det er viktig for det internasjonale samfunnet å vise at det ikke aksepterer den type krig som Russland fører. Hun påpekte videre at gitt Norges idé om at «folkeretten er førstelinjen i vårt forsvar», så bør Norge støtte opp om det Ukrainske initiativet. Hun mente også at Norge bør gå i front fordi Norge kan få med seg flere land.

Jansen-Hagen fikk spørsmål om hvorvidt norsk bistand til UNRWA har bidratt til krigen vi nå ser i Gaza, noe han nylig har indikert i en kronikk i Dagens Næringsliv. Jansen-Hagen mente at mye tyder på nettopp det fordi ved at Norge har bidratt til velferdstjenestene på Gaza, så har Hamas heller kunne fokusere på tunneller og raketter. Han mente videre at så lenge «do no harm» er førende for norsk bistandspolitikk, så bør vi tenke gjennom hvordan vi innordner bistanden gitt hans argument om at Norge indirekte har bidratt til Hamas' opprustning og autoritære styre. Karlsen påpekte at UNRWA slett ikke er problemet på Gaza, men palestinerne tilværelse under okkupasjon og blokade. Derfor oppfordret hun Eide til å legge press på Israel for å en slutt på den folkerettsstridige okkupasjonen og få på plass en rettferdig løsning for de palestinske flyktningene.

Eide ble etter dette invitert på scenen og svarte ut flere av punktene til de ulike forskerne som deltok i panelsamtalen. Summert var spørsmålene og utfordringene fra forskerne og som utenriksministeren svarte ut i tur og orden følgende:

- Oprysk: Hvorfor slutter ikke Norge opp om Ukrainas initiativ for et spesialtribunal for å straffe- forfølge aggresjonsforbrytelser mot Ukraina?
- Karlsen: Hvordan kan Norge ta reelle skritt mot å utvikle en menneskerettighetsbasert og menneskesentrert tilnærming til migrasjon i tråd med FNs plattform om migrasjon?
- Jansen-Hagen: Er det mulig å lage en type internasjonal, privat arbeidsformidling, et system for ren økonomisk motivert arbeidsmigrasjon, der det finnes legale og trygge måter å komme til Norge for å jobbe på, som også inkluderer retur etter noen år?
- Holmøyvik: Kan Norge bruke EØS-midlene mer fremoverlent for å styrke sivilsamfunn og demokrati heller enn næringsliv i de landene som mottar støtte? Kan Norge føre en tydeligere politikk som også involverer støtteordninger overfor EUs randstater? Og kan Norge investere mer penger i Europarådet, en viktig institusjon som har behov for midler?
- Diaz: Hvilken rolle skal akademia ha som del av kunnskapsberedskapen når neste (helse)krise inntreffer?

Del 3: Panelsamtale: Verden er stor, og Norge lite. Hvor kan vi utgjøre en forskjell?

Gjennom historien har Norge vært utenrikspolitisk, utviklingspolitisk og økonomisk aktive i store deler av verden, og har sammenlignet med mange små land en bred global kontaktflate. På bakgrunn av dette handlet det siste panelet om hvilke områder Norge har best forutsetninger for å oppnå mest i kampen for demokratiske verdier og en folkerettsbasert orden.

Ordstyrer **Strøm** startet panelsamtalen med å spørre **Gunnar Grendstad** om hvordan det står til med Norges forhold til USA og hva som skjer i USA, inkludert faren for at Trump kommer tilbake til makten. Grendstad gikk historisk til verks og viste til hvor viktig geografi er for å forstå amerikansk utenrikspolitikk. Med to verdenshav på hver kyst har landet historisk ikke vært særlig investert i hva som foregår rundt omkring i verden. Etter angrepet på Pearl Harbor endret dette seg og USAs mobilisering under andre verdenskrig tok på mange måter aldri slutt. Grendstad bemerket at USA ble invitert til

Europa som imperium, slik Geir Lundestad har sagt det. Grendstad trakk videre frem at USA tapte sitt «unipolare øyeblikk» etter Sovjetunionens sammenbrudd og at krigen i Irak fra 2003 viser at USA ikke håndterte sin hegemoniske rolle godt nok. USA har nå blitt et mindre europeisk og mer multikulturelt samfunn som også har et dysfunksjonelt politisk system. Nå USA nå reorienterer seg, må Norge finne ut av hvordan vi skal tilpasse oss til det, advarte Grendstad.

Marinaccio fikk spørsmål om Kinas rolle nasjonalt og i verden. Hun startet med å takke for at Eide nylig besøkte Kina og hans innledende bemerkninger om at vi må snakke med alle land, også de vi ikke er enige med. Vi kan ikke bare se på hva Kina er nå, fortsatte hun, men hva landet har gått gjennom. Hun trakk også fram at de siste ti årene har moderate stemmer i Kina blitt tilsidesatt og landet har blitt mer autoritært. De moderate kreftene er stille, men de er der og de venter på muligheter, derfor er det ifølge Marinaccio viktig å ha dialog med kinesiske aktører, særlig universitetsmiljøer. Dette må skje til tross for at deres syn på demokrati ikke er helt likt vårt eget. Marinaccio snakket også om Kinas tilnærming til krigen i Ukraina. Hun påpekte at Kinas posisjon ikke er svart-hvit, men grå og komplisert. Mange i Kina ønsker at landet skal ha samme globale status som USA, og Kina ser på USA som en eksistensiell trussel, sa hun. Hun mente også at Norge er i en særlig vanskelig situasjon som et lite land med en sårbar økonomi. I tillegg har Norge en viktig historisk rolle i NATO og med Jens Stoltenberg som generalsekretær i NATO, mente hun at Kinas oppfatning av Norge kan by på problemer.

Marsteintredet fikk spørsmål om hva den manglende støtten til Ukraina i det globale sør og Latin-Amerika spesielt sier om status for den internasjonale orden. Han påpekte at mange i Latin-Amerika ser positivt på mindre avhengighet av vesten, og at det å ikke støtte Ukraina økonomisk ikke bare handler om Ukraina i seg selv, men en anti-amerikanisme som står sterkt i Latin-Amerika. Marsteintredet påpekte også at demokratiet har stått sterkt i Latin-Amerika og at regionen burde være en lavhengende frukt for å samle støtte oppunder demokrati globalt. Samtidig trakk han frem at ulike regjeringers politikk, slik som i Brasil, varierer mellom valg på en måte som gjør at partnerskap med land i regionen blir vanskeligere.

Alica er ekspert på Tyrkia og fikk spørsmål om hvordan Tyrkia kjemper med sitt eget syn på forholdet til Vesten. Alica mente det er klart at siden Tyrkia ble etablert som republikk i 1923, så har landet vært orientert mot Vesten, men at det har endret seg radikalt under Erdogans ledelse. Samtidig har statusen for demokratiet i Tyrkia vært problematisk hele landets livstid, i følge Alica. Det som er spesielt med perioden under Erdogan, sa Alicia, er nedbyggingen av nasjonale demokratiske institusjoner og det gode forholdet til Vesten. Den tyrkiske identiteten med å se mot Vesten har derfor blitt ødelagt i de siste ti årene under Erdogan slik Alicia ser det.

Koos fikk til sist spørsmål om hvordan de to krigene som pågår nå preger evnen vår til å se på konflikt i et bredere bilde. Han trakk frem at mellomstatlige kriger som den mellom Ukraina og Russland er svært sjeldne og at borgerkriger er langt mer vanlige. Krigen i Ukraina øker bevisstheten i Europa, det samme med krigen mellom Hamas og Israel. Det vi ser nå er et paradigmeskifte som tar oss fra en liberalt orientert utenrikspolitikk til en mer realistisk utenrikspolitikk. Vi får en ny retorikk om sikkerhet, forsvar, atomvåpen og opprustning, sa han, samtidig som han minnet om en rekke andre konflikter som pågår.

Som i panel nummer to hadde deltakerne med seg noen utfordringer til utenriksministeren. Oppsummert lød oppfordringene fra ekspertene som Eide svarte ut slik:

- Grendstad: Hvilke konsekvenser har det for det norsk-amerikanske forholdet at artikkel 5 i Washington-traktaten aldri har blitt brukt? Hvorfor har Norge aldri nådd 2%-målet som alle medlemslandene i NATO har forpliktet seg til?
- Alica: Hvordan kan Norge balansere mellom å beholde Tyrkia som en nær alliert i NATO og samtidig utfordre Tyrkia på den stadige demokratiske tilbakegangen i landet?
- Marinaccio: Norway must evaluate the consequences of having a value-oriented foreign policy together with European partners because it excludes many countries. Norway should evaluate the economic and political consequences of a weak Russia that is completely dependent on Russia. And Norway needs to be more daring in recalibrating its one-China policy stand and support moderate voices in both China and Russia.
- Marsteintredet: Hvordan kan Norge jobbe strategisk for å styrke relasjoner med Latinamerikanske land til felles forsvar for demokratiske verdier?
- Koos: Norge burde satse på å utdanne mennesker fra autoritære stater i det globale sør ved norske universiteter.

Appendiks 7:

Utenrikspolitikk for et konkurransedyktig norsk næringsliv

Rapport fra RESPONS-prosjektets arrangement i Stavanger, 20.03.2024

Kristin Haugevik og Øyvind Svendsen, NUPI

Dette notatet er et sammendrag av RESPONS-prosjektets konferanse i Stavanger den 20. mars 2024. Vertskapet var Universitetet i Stavanger (UiS), i samarbeid med Næringsforeningen i Stavanger-regionen, NHO Rogaland, Innovasjon Norge, Offshore Northern Seas (ONS), Norsk Utenrikspolitisk Institutt (NUPI) og Utenriksdepartementet.

UiS-rector **Klaus Mohn** åpnet konferansen, og pekte på samspillet mellom norsk utenriks- og handelspolitikk og norsk næringsliv. Vi lever i en mer komplisert handels- og sikkerhetspolitisk hverdag. Norge er et lite land i verden, og det kan gjøre oss sårbare i møte med omverdenen. Det gjelder spesielt på handelsfeltet, men også i sikkerhetspolitikken og energipolitikken. Grønn omstilling blir et hovedtema fremover.

Utenriksminister **Espen Barth Eide** presenterte RESPONS-prosjektet, og reflekterte rundt hva som er utenrikspolitikken formål. Eide påpekte at vi lever i en annen tid nå enn vi gjorde for bare kort tid siden. Det å opprettholde frihet, selvstendighet og suverenitet er nå blitt et hovedfokus. Gode internasjonale kjøreregler er spesielt viktig for små og mellomstore land. Land som Norge må kunne stole på rettslige prinsipper. Norge eksporterer det meste av det vi produserer til utlandet, og importerer veldig mye av det vi selv forbruker. Alt henger sammen med alt, og det er derfor viktig at verden «virker». Når disse tingene fungerer godt, så er det bra også for norsk innenrikspolitikk. Utenrikspolitikken gjør innenrikspolitikken mulig.

Eide sa videre at **det grønne skiftet er blitt vekstmotoren i økonomien**, det er også blitt en tung industripolitisk satsing. Klima og Kina er to store faktorer som driver frem en aktiv og tung næringspolitikk. Vi ser karbonprising og regulatoriske grep fra Europa, og en omfattende støttepakke fra USA. Dette er i stor grad inspirert av konkurransen med Kina. Under den kalde krigen var det relativt lite interaksjon mellom Vesten og Sovjetunionen. Det var adskilte økonomier. Så kom «det lange 90-tallet», hvor verden beveget seg mot mer åpning. Med Kina er det annerledes: Kina ble med i WTO i 2001, og Kinas økonomiske vekst har særlig kommet etter at landet koplet seg på den opprinnelige vestlige økonomien. Under den kalde krigen var det bekymring for Sovjetunionens militære kapasitet og atomvåpen, men ingen bekymring for at Sovjetunionen skulle gå forbi Vesten teknologisk. Til sammenligning konkurrerer Kina med USA, men har et veldig annerledes system bak, sa Eide.

En parallell trend er at flere land henter mer produksjon hjem. Eide viste til **at homeshoring og**

friendshoring er nye strømninger. Man handler fremdeles internasjonalt, men legger mer vekt på politisk system og nærhet til dem man handler med enn tidligere. Både for EU-kommisjonen og G7 er risikoreduksjon blitt et hovedfokus. Dette er også Norges linje, sa Eide. Fra norsk side kan man identifisere tre tilnæringer til Kinas vekst: For det første er Kina en *naturlig partner* i viktige globale spørsmål, for eksempel i møte med klimakrisen. Her gjør Kina også mye bra, f.eks. investeringer i fornybar teknologi. For det andre er Kina en *stor konkurrent*, for eksempel som produsent av elbiler. Endelig er Kina også en *systemisk utfordrer* – det handler om et annet system, med ulikt syn på menneskerettigheter, markedsøkonomi mm.

Eide la vekt på at man i utenrikspolitikken må ha alle disse aspektene med seg, og balansere dem mot hverandre. USA har også landet på denne tilnærmingen – etter flere år med «frakopling» som hovedstrategi. Det er for sent å koble seg av, vi er allerede for integrert. iPhone er et produkt som er funnet opp i USA, men produseres i Kina. Brekker du en iPhone i to, vil ingen av delene fungere. Samtidig, etter tiår med reell globalisering er sikkerhetspolitikken tilbake i høysetet. Den trumfer i mange henseende handelspolitikken. Som en åpen økonomi har Norge tjent mer enn de fleste på den globaliserte perioden. Eide pekte på «den doble Kina-effekten», i den perioden hvor alt Norge eksporterte ble dyrere på grunn økt etterspørsel, mens alt vi importerte ble billigere. Denne rene perioden er nå over, og Norge må navigere i et annet landskap. WTO er fortsatt en viktig arena, men lider under at USA er blitt mer skeptisk innstilt. USA har sabotert utnevnelser av nye medlemmer til ankeorganet i WTO. Biden-administrasjonen har en annen retorikk og vinkling enn Trump-administrasjonen, men det er den samme politikken vi ser. Norge har forsøkt å overbevise USA om at dette ikke er klok politikk – det organiserte, regelbaserte handelssystemet er ute å kjøre. Systemet er i stor krise. Det er alvorlig, ikke minst for Norge, sa Eide.

Eide understreket at EØS-avtalen fungerer, og «gjør jobben» all den tid Norge ikke er medlem av EU. EØS omfatter cirka 100 avtaler til («and counting»). Norges samarbeid med EU har utvidet seg mye utover EØS-avtalen. Norge kopler seg nå på via avtaler per sektor. EØS-avtalen ble til mot bakteppet av en generell utvikling mot mer åpenhet og samhandling. I dagens kontekst er EØS blitt viktigere. Siden medlemskap ikke er aktuelt nå, må Norge ha et omfattende, solid partnerskap med EU. Eide påpekte at EØS er et regelbasert system som er bedre enn noe vi kunne fremforhandlet i dag – avtalen ble fremforhandlet av et sterkere EFTA mot et langt mindre EU. Nå er maktforholdene annerledes, og etter brexit er EU mer opptatt av forskjellen mellom innenfor/utenfor. Norge merker effekten. Vi har fått en krig oppå dette, og en omfattende sanksjonspolitik. Norge har sluttet seg til EUs sanksjonspakker mot Russland. EU har klart å gjøre seg uavhengig av russisk energi, og det gikk raskere enn de fleste trodde på forhånd. Her har Norge vært en av redningsmennene for EU. Ukraina-krigen har akselerert EUs grønne omstilling. Det vil bli mer interesse for norske fossile varer på kort sikt, men på lengre sikt vil det være motsatt tendens. Det må vi være forberedt på, sa Eide. Forventningene til næringslivet – og sette seg inn i og respektere sanksjonslovverket – dette er et større tema. Det krever større politisk bevissthet om handelspolitikk og Europapolitikk enn det som har vært tilfelle en tid. Eide poengterte at vi står overfor et geopolitisk og handelspolitisk lappeteppe, men at det i det ligger det også noen muligheter.

Mohn stilte spørsmål om akademisk boikott mot bakteppet av Israels krig i Gaza. **Eide** uttrykte at man bør være forsiktig med handel med bosetterevarer og -tjenester, men problematiserte en generell boikott av Israel. Han pekte også på at akademisk boikott også kan bety at man kutter samarbeidet

med kritisk tenkende mennesker i det aktuelle landet.

Mohn lurte også på utenriksministeren så for seg en ny EU-debatt. **Eide** svarte at han så behovet for en dyptgående debatt om Norges forhold til EU, men så ikke for seg at dette nødvendigvis ville lede til en ny norsk EU-søknad eller avstemning. Derimot etterlyste han mer norsk interesse for oppmerksomhet rundt hva som skjer i EU. Alle er opptatt av valget i USA. Snart kommer Europaparlamentsvalget, hvor det skal velges nytt parlament og etter hvert en ny kommisjon. Europakommisjonen lager lover for Norge hele tiden, og vi burde interessere oss mer for det, fastslo han.

Panel 1: Sikkerhetspolitikk

Ole Andreas Engen, Professor i samfunnssikkerhet, UiS

Karoline Myklebust Linde, Laerdal Global Health

Fride Solbakken, Daglig leder, Maritimt Forum

Ordstyrer: **Harald Minge**, Næringsforeningen i Stavanger-regionen

Ole Andreas Engen åpnet panelet om sikkerhetspolitikk med å observere at det nye geopolitiske lappeteppet har gjort begrepet samfunnssikkerhet høyaktuelt. Vi står overfor en innenrikspolitisk sikkerhetssituasjon som speiler den utenrikspolitiske situasjonen, påpekte han. Dette ser vi også i arbeidet til Totalberedskapskommisjonen og Forsvarskommisjonen – altså at samfunnssikkerhet og statssikkerhet smelter nå i større grad sammen. Her blir det viktig å holde orden på eget hus – å utvikle lovverk og risikovurderinger. I Norge er vi verdensledende på helse, miljø og sikkerhet i petroleumssektoren – i betydningen *safety*, sa Engen. Spørsmålet er om vi er like gode på sikring i betydningen *security*? Security handler i større grad om intenderte handlinger. Og hva skjer i og med organisasjoner når «security» og «safety» møtes? Etter Nord Stream-hendelsen ble hele petroleumssindustrien – over natten – lagt inn under Sikkerhetsloven. Petroleumssindustrien er en grunnleggende samfunnskritisk funksjon. Dette utfordrer mange næringsvirksomheter, fordi ulike profesjoner har ulike logikker hva gjelder risikoanalyse, sa Engen.

Karoline Myklebust Linde fremhevet viktigheten av forebygging. Med henvisning til Sending-utvalget – som hun selv var en del av – oppfordret hun regjeringen til å ha tydeligere mål for bistanden. Målet må være langsiktig, samfunnsmessig avkastning, og vi må få med næringslivet og privat sektor, oppfordret hun. Norge bør mobilisere tilsvarende 0,7 % av BNI i private investeringer i utviklingsland. Staten kan være med å legge til rette for dette. Hun påpekte at det er store muligheter for å investere på det afrikanske kontinentet: Afrika har mye udyrket, dyrkbar jord, uutnyttede solenergiressurser, men også en stor del av den fremtidige, globale arbeidsstyrken.

Fride Solbakken slo fast at når Russland stenger av gasstilførselen til Europa, eller når USA trenger å frakte forsvarsmateriell til Europa – da stiller norsk olje- og gassindustri og norsk skipsfart opp. Vi klarer å snu oss veldig raskt, sa hun. 90 % av verdenshandelen i dag foregår og fraktes via sjøen, på skip. Skipsfarten er en viktig del av totalberedskapen. Den maritime næringen i Norge bidrar med over 200 milliarder i verdiskapning og eksporterer for 320 milliarder i året. At det er en norskeid flåte, betyr mye for totalberedskapen. Å sikre gode rammebetingelser for skipsfarten og den maritime næringen, er derfor viktige utenrikspolitiske tiltak for Norge, sa Solbakken. Videre påpekte hun at det er viktig å få til det grønne skiftet også i skipsfarten. Langtidsplanen for forsvaret bør også innbefat-

te standardfartøy. Vi må ha kompetanse til å bygge og vedlikeholde skip. Solbakken ønsker seg en nasjonal, maritim sikkerhetsstrategi. Hun mente at vi ikke øver og trener nok i fredstid til å utnytte potensialet som ligger i den maritime næringen.

Engen viste til Totalberedskapskommisjonen, og hvordan denne ser næringslivet som en del av totalberedskapet. Akademia har et ansvar for å ta pulsen på samfunnsutviklingen, og UiS har vært opptatt av risikoanalyser og risikomodeller, og hvordan næringslivet bruker disse for å utvikle organisasjoner. Det dreier seg om å kartlegge og forstå alle mulige risikoer som enkeltbedrifter står overfor. Men vi trenger bedre analyser, og mer kompetanse på risikoanalysemetodikk, fastslo Engen. Norge må ha oppdatert kunnskap om samfunnssikkerhet, for eksempel hybride trusler. Akademia må dessuten utvikle folk som kan gå inn i næringslivet. Det er viktig å ha et godt samspill mellom akademia og bedriftene. Det er også viktig å fortsette og utvikle samfunnssikkerhetsfaget, sa han.

Linde slo fast at Lærdal Global Health merker de internasjonale endringene på forskjellige nivåer, da de jobber mye i afrikanske land og i Sørøst-Asia. Et hovedtrekk er at de store aktørene – som Kina og Russland – i større grad er til stede i ulike prosjekter på alle nivå – for eksempel mor-barn prosjekter. Da blir også disse en slags politisk slagmark. Også er det mer praktiske spørsmål og utfordringer, for eksempel knyttet til internasjonale sanksjoner, som man må forstå og forholde seg til. Av og til er det vanskelig å få klare svar fra juridisk bistand, om helt konkrete, praktiske forhold, sa hun. Lærdal-produkter finnes i alle verdens land. Linde var opptatt av hvordan hele produksjons- og verdikjeden kan sikres, og hva som er konsekvensene dersom dette ikke gjøres.

Solbakken pekte på at det i disse spørsmålene ofte også er en omdømmerisiko involvert. Det er ikke alltid lov og rett som er styrende. Det kan komme kritikk selv om du følger regelverket og «gjør det du skal». Et eksempel er når du har skip med både russere og ukrainere om bord. Eller når du ikke har mulighet til å betale russerne om bord. Vi ønsker ikke å ha «skyggeskip», vi vil ha dette riktig og opp- tre redelig, sa hun. Skipsfarten er global, og det er vanskelig når man har aktører som ikke forholder seg til regelverk. Solbakken mente at man trenger interne felleskap for å dele erfaringer, slik at det enkelte rederi kan få råd og veiledning.

Engen slo fast at klimaendringene er den største trusselen akkurat nå. Vi har ikke oversikt over klimautviklingen og de geopolitiske konsekvensene, advarte han. Vi må tenke totalberedskap – hvordan vi skal rigge oss i et landskap hvor «security» og «safety» griper inn i hverandre, og hvor vi må finne balansegangen mellom sikkerhet og frihet. Går vi for langt i retning sikkerhetsreducerende tiltak kan vi risikere å kaste babyen ut med badevannet – det liberale demokratiet som vi er så glade i. Det er en innenrikspolitisk sikkerhetsutfordring, som vi må tenke på samtidig som vi forholder oss til det endrede geopolitiske sikkerhetsbildet, fastslo Engen. Blir vi for naive kan det gå veldig galt. Men det er også problematisk å bli for sikkerhetsorientert –at alle blir redde for alt mulig. Tillit handler også om beredskap, og om robusthet. Vi så det under pandemien – tillitsrelasjonen mellom myndighetene og befolkningen var et av de viktigste redskapene i håndteringen. Folk hadde tillit til at regjeringen drev en god og ryddig politikk, og det å formidle usikkerhet, tvil, ble sett på som en verdi, observerte Engen.

Linde var opptatt av at vi må ta den økende fattigdommen i verden mye mer på alvor. Lærdal jobber i mange av disse de markedene, og ser hvordan fattigdom også påvirker den geopolitiske situasjonen. Økende fattigdom og folk som mangler arbeid – da kan det oppstå flere konflikter, oppblomstring av

ekstremistgrupper osv. Det blir vanskeligere å jobbe der vi allerede er, og det avskrekker kanskje de som ellers kunne tenkt seg å investere i de markedene, sa Linde.

Solbakken mente at klima og fattigdom er de to klart største utfordringene, men observerte at det også ligger muligheter i dette. Hun fremhevet behovet for grønne løsninger, og globale avtaler som kan gi gode vilkår for handel og videre utvikling av det grønne skiftet. Videre understreket hun viktigheten av å få bukt med fattigdommen i verden. Kanskje skulle Oljefondet gå i bresjen for et grønt skifte i Afrika, eller å få bukt med den globale fattigdommen? En bedre verden betyr et bedre Norge, poengterte hun.

Linde uttrykte at Lærdal ikke ønsker å være en politisk aktør. Man må være bevisst på hvem man er når man er ute og jobber i ulike land, observerte hun. Vi ser nå på muligheter i Nigeria, som har en helt annen sikkerhetspolitisk situasjon enn Tanzania og Nepal – som vi lenge har jobbet i. Den norske ambassaden og delegasjonen i Nigeria har mye lokal kunnskap, og de hjelper bedrifter som Lærdal så vi kan gå inn der og være til stede, forklarte hun.

Engen sa at i en ideell verden skal kunnskap flyte fritt, men dessverre er ikke verden ideell. Også academia må ta visse forhåndsregler. Han sa at i spørsmål om boikott og samarbeidsrelasjoner, så er UiS veldig på linje med de rådene utenriksministeren ga.

Solbakken fremholdt at vi må ha en god rederiskatteordning, og en god tilskuddsordning for norske sjøfolk. Vi trenger rammebetingelser som gjør at vi kan lykkes i konkurranse ute i verden, sa hun. Videre trenger vi en nasjonal maritim sikkerhetsstrategi, og gode tiltak for å få til det grønne skiftet. Vi trenger også kompetanse og kunnskap som vil kunne gi aktivitet i Norge. Og det er viktig å ha et stort fokus på globale avtaler. God norsk maritim politikk er god norsk utenrikspolitikk, sa Solbakken.

Linde sa at det noen steder er veldig god støtte og informasjon til bedrifter fra norske myndigheters side, mens det andre steder er vanskeligere. Noen ganger er det litt for personavhengig om den man kontakter kan bistå. Norske myndigheter er gode til å dele informasjon. De kan gjerne også invitere næringslivet med på flere konferanser som denne, sa hun.

Engen mente at academia i større grad må ta innover seg de behovene næringslivet har. Myndighetene må bli bedre på å tenke totalberedskap, med vekt på «total». For eksempel spørsmålet om tilfluktsrom – vi må tenke helhetlig, og vi må tenkte nasjonalt, globalt og lokal samtidig, sa han.

Panel 2: Handel- og handelsavtaler

Tore Onshuus Sandvik, statssekretær i Nærings- og fiskeridepartementet.

Torfinn Harding, UiS

Marianne Olsnes, Norske Shell

Lars Rotseth, Kverneland Group

Andreas Kvame, Grieg Seafood

Moderator: **Kari Holmefjord Vervik**, Innovasjon Norge

Tore Onshuus Sandvik åpnet med å reflektere rundt at utenriksministeren i sitt innlegg hadde vært innom et stort spekter av tema – som er betegnende for hvor bredt utenrikspolitikken favner. Han observerte at FNs bærekraftsmål på mange måter er verdens største markedsanalyse. I 2008 er det flere mennesker som bor i byer enn utenfor. Urbanisering skaper utfordringer og muligheter. Andre viktige stikkord er pandemier, ressurser, smart bygging, infrastruktur, bærekraft og helsetjenester. Mange byer ligger nært god matjord. Det øker presset på landjorda, og det øker behovet for ressurser i havet. Men endringene skaper også muligheter for Norge, sa Sandvik. For eksempel kan Norge – med sitt offentlige helsevesen og begrensede befolkning – teste ut og utvikle løsninger som større byer kan ha behov for.

Sandvik fastslo at Norge hittil har vært usedvanlig godt posisjonert når det gjelder det maritime og energi. All moderne utvikling er drevet av energi. Men vi er avhengige av kull, olje og gass. Nå må vi erstatte og rense dette energiforbruket, sa han. Det er en formidabel oppgave. Han påpekte at vi mangler overskuddselektrisitet. Vi sirkulerer mer, men parallelt øker forbruket og etterspørselen. Det er vanskelig å finne alternativer til betong, stål og plast – og vi er også avhengig av det for å bygge mer fornybar energi. Med Russlands invasjon av Ukraina har energiproduksjon også blitt realpolitikk. Det har også ført til satsing på fornybar energi. Sol og vind har tatt fullstendig av, men gass dominerer fortsatt. Skal vi øke takten mer, trenger vi andre typer råvarer, sa Sandvik. I mineralmarkedet dominerer Kina totalt, de kontrollerer tilgangen til råvarer og prosesserer. Land som Norge har store muligheter, men vi må få kontroll på egne verdikjeder. Vi må greie å forsyne europeiske energimarkeder, fastslo Sandvik.

Den største utfordringen her hjemme er nok folk, mente Sandvik. Norge har rekordlav arbeidsledighet, men trenger flere praktikere for å drive det grønne skiftet. Norge må produsere ting igjen, ta ansvar for tilgangen til mineraler og metaller, og for verdikjedene. Her har norsk næringsliv gode muligheter til å bidra. Regjeringen har startet arbeidet med den første stortingsmeldingen noensinne om gründere og oppstartsbedrifter, og i fjor holdt næringsministeren den første handelspolitiske redegjørelsen på 30 år. Nye frihandelsavtaler kan gi Norge nye muligheter i spennende markeder, men store geopolitiske bevegelser påvirker handelspolitikken direkte. Her ønsker regjeringen innspill fra næringslivet, sa Sandvik.

Ordstyrer **Kari Holmefjord Vervik** viste til at gullalderen i norsk eksport så langt har handlet om petroleum og sjømat. Hva er mulighetsbildet nå? Vi må se sammenhengene. Vervik poengterte at Rogaland er «Norge på speed», her er det høyere oppturer og dypere nedturer. Også Vervik la vekt på «friendshoring», men advarte mot å tenke at fordi Europa er vennene våre, så kan de automatisk gi oss store markedsmuligheter. I praksis er det ikke helt slik – på mange nye satsingsområder stiller Norge bak i køen, sa hun.

Marianne Olsnes påpekte at Norge historisk har praktisert en kombinasjon av selvberging og handel. De siste 30 årene har Norge nytt godt av å være en netto eksportør – hovedsakelig av olje, gass og fisk. Men dette må endre seg de neste 30 årene. Petroleumsalderen vil ta slutt på sikt. Norge har forvaltet ressursene godt, nå har vi mulighet til omstilling og diversifisering. Men vi må ha mot til å prøve og feile, og vi må ha vilje til samhandling: Når EU nå skal «supercharge» sin satsing på CCS, så står Norge utenfor. Vi må få innpass, ellers vil kunder på kontinentet velge andre partnere, advarte hun. Men energiomstilling koster og Norge må bli bedre til å lytte til EUs perspektiv – hva trenger de? I Europa er det mange som mener at Norge driver med kirsebærplukking, sa Olsnes. Det er ikke nød-

vendigvis riktig, men vi må huske på at «perception is reality». Vi liker historien om Espen Askeladd – han lyktes mot alle odds. Olsnes minnet om at Askeladden klarte oppgavene han sto overfor fordi han skaffet seg venner, og hjalp dem han traff på veien.

Lars Rotseth uttrykte at han er glad for å bo i Norge. Norge har kjempegode regler, rutiner og utdanningsinstitusjoner, og mange dyktige folk. Men, vi står noen ganger med nisselua i hånda. Vi må bli flinkere til å fremheve Norges komparative fortrinn, mente han. To sentrale stikkord er stabilitet og attraktivitet: Norge har vært dyktige på å få frem gründere og innovasjonsbedrifter, men feiler ofte i neste steg – når det kommer til skalering og eksport. Norske gründere venter enten på at utenlandske eiere skal kjøpe dem opp, eller man flytter produksjonen til Kina for å gjøre den billigere. For stabilitetens del må vi gjøre mer i Norge, og vi må «lure» folk til Norge, fastslo han. Handelsavtaler er grunnsteinen, men valutaen vår er som en jojo i forhold til mange andre. Det skaper utfordringer. I tillegg skaper det utfordringer med politiske retningsskifter for arbeidslivet. Vi har et flatt hierarki i Norge, og det gjør at vi ikke kan adoptere alt. Det andre stikkordet er attraktivitet. Når utenlandske eiere og nye initiativ kommer til, velger man ofte å etablere seg sentralt i Europa. Det er der tilgangen til kundene og markedet er, og det er mer tilgjengelig kompetanse og ressurser, sa Rotseth. Unntaket er oljeindustrien – den suger til seg den kompetansen som finnes i Norge.

Andreas Kvame pekte på at Norge har verdens største eksport av sjømat, men vi trenger konkurransedyktig markedsadgang. Dette ansvaret ligger hos myndighetene. Vi må støtte opp om internasjonale regler. Det handler ikke bare om toll, men også om f.eks. veterinærkrav, sa han. Eksporten går godt, eksportverdien øker og valutakursen går i positiv retning, men vi har et mye større potensial. Vi er blitt en råvareleverandør. Vi eksporterer også arbeidskraft, og taper skatteinntekter. Vi har en konkurransedyktig industri i Norge, men vi taper arbeidsplasser. Vi må øke eksporten, og satse på næringer der vi allerede er gode internasjonalt, sa han. Det vil kunne ha ringvirkninger for hele landet. EØS-avtalen er viktig, men sannsynligvis ikke tilstrekkelig slik den er i dag. Vi begynner å bli få land i EØS-klubben. EU er Norges største marked, men mye i EU er drevet av landbruksinteresser. Etter at Storbritannia gikk ut av EU, er det ingen som snakker sjømatens sak. Norge trenger venner for å utvikle næringen videre.

Torfinn Harding trakk frem betydningen av åpenhet – vi må tørre å måle oss med våre utenlandske konkurrenter. Politikken må ikke stå i veien for næringslivet – politikere må ikke mene for mye om hva som blir fremtidens marked, sa han. Hva verden trenger, og hva Norge skal produsere – det bør ikke være politikerne som bestemmer dette. Norge må utnytte sine komparative fortrinn, for eksempel innenfor olje, gass og oppdrett. Politikken skal sørge for at dette fortsetter, men politikken skal ikke ta næringslivet i noen spesifikke retninger – basert på egne markedsanalyser, sa han.

Kvame påpekte at Norge ofte kommer for sent inn i EUs beslutningsprosesser – rammebetingelsene blir lagt før vi har mulighet til å være med å påvirke. Det er viktig at vi vet hva som foregår, så vi ikke får det tredd ned over ørene, sa han.

Olsnes observerte at også for petroleumsbransjen er mye blitt annerledes etter brexit. Generelt går det fortere enn før – prosesser som tidligere tok mange år, går nå gjennom på under et år. Det er en utfordring for Norge at de som lager reglene, ofte gjør det på bakgrunn av ekspertise fra landbasert europeisk industri, sa Olsnes. Da er ikke reglene godt nok tilpasset hav og sjø. Norge må komme tidlig inn i disse prosessene.

Rotseth påpekte at det er krevende å måtte tilpasse seg til plutselige endringer. Et eksempel er om man det jobbes med et EU-direktiv for å redusere utslipp. 14 dager før beslutningen skal tas, utsettes arbeidet med direktivet i ti år. Da har kanskje en liten norsk bedrift gjort en fånyttets jobb med å tilpasse seg dette kommende direktivet.

Harding fastslo at Norge må sørge for å være med, sørge for å gi noen retningslinjer til næringslivet – «sånn gjør vi det». Verden er blitt tøffere, og Norge må være mer nøkterne og forutsigbare.

Olsnes fremhevet at politikken ikke skal plukke vinnerne – hvilke industrier og teknologier som blir ledende. Men næringene trenger hjelp til å utvikle infrastrukturen – grid, rør, reguleringer for forbruk, osv. Slike beslutninger bestemmer hvor markedet vil utvikle seg.

Panel 3: Mulighetene i grønn omstilling

Ragnar Tveterås, UiS

Ingvild Meland, Nysnø

Kristin Skofteland, Beyonder

Arve Rettedal, Equinor

Moderator, **Anne Blomberg**, ONS

Kristin Skoftedal åpnet med å poengtere at batterier er viktig i det grønne skiftet. Elektrifisering trengs – el-biler og stasjonærlager – dette er et enormt marked. Vi trenger mer fornybar energi, og Beyonder ønsker å ha en ledende rolle i dette markedet, sa hun. Beyonder har blant annet fått midler til å utvikle natriumbatterier, og jobber nå med teknologien for å få spisskompetanse i et internasjonalt marked. Erfaringene er at pris og egenskaper er det som teller i markedet – «vi vil ut». Det er utfordrende å hente investorer til Norge. Nå leier Beyonder produksjonskapasitet i Asia. Utnytter dette i en periode for å få kunder, prosjekter og investorer.

Arve Rettedal slo fast at Equinor er på vei til å bli et bredt energiselskap. Equinor er til stede i mange land og deler av verden, men Norge vil fremdeles være et viktig område. Equinor kjøper opp selskaper innenfor sol og landvind, for eksempel i Brasil og Tyskland. Dette er områder man ser på og satser på.

Ragnar Tveterås påpekte at matsektoren står for 1/3 av klima- og gassutslippene. Matsektoren må levere proteiner som har et lavere klimagassavtrykk. Vi har problemer med havbruk. På den positive siden, bidrar det også til å skape innovasjon på miljøteknologi. Store deler av aquakulturbransjen globalt er relativt lite kompetanse- og kapitalintensive, sa han.

Ingvild Meland poengterte at Norge har levert energi til Europa i lang tid. I den krevende sikkerhetspolitiske situasjonen kunne Norge vært opptatt bare av krise og krise, men har klart å holde fokus på grønn omstilling. På dette feltet har det skjedd mye – for eksempel Norges grønne allianse med EU og samarbeidsavtale med Frankrike. Vi er på vei fra intensjon og ambisjon, til innhold og leveranse, mente hun. Samtidig slo hun fast at få muligheter til å vokse i Norge, bedrifter må ut i verden – bruke norsk næringspolitikk og norsk utenrikspolitikk for å finne nye muligheter.

Skoftedal mente at IRA – USAs største klima- og energisatsing noensinne – gjør at investorene trek-

kes dit. Det har gjort det vanskeligere for bedrifter å satse i Norge.

Også **Meland** mente at IRA har hatt stor innflytelse, og kanskje forstår vi ikke helt effekten. Når det kommer et tilbud som IRA på bordet, så har mange av aksjonærene ikke råd til å si nei til det. Men EU er i gang med å respondere.

Rettedal påpekte at USA står for læring. Det er ikke lett å investere og bygge ut i USA, men Equinor har fått hjelp fra norske myndigheter til å investere der og er i gang med som kan bli et eventyr i USA, sa han.

Meland sa at EUs Grønne Giv fører med seg mye positivt for havbruksnæringen. Man får synliggjort de selskapene som har reell «performance». Norske lakseoppdrettsselskap er ledende selskap i verden – det har vært mer utfordrende med reguleringer innenlands. Meland sa hun var imponert over EUs tempo i gjennomføringen av den Grønne Given. Norge må ta springskoene på og prøve å henge med – vi må passe på at byråkratiet er på og at man fanger mulighetene, sa hun.

Skoftedal pekte på at det finnes fantastiske muligheter i EU. Du får internasjonale og europeiske partnere. Beyonder sitter med store partnere som ønsker å prøve ut ny teknologi. EU ønsker å ta opp konkurransen med USA på batterier. Norge kan bli enda bedre og være enda mer med. Men for selskapene i Norge er det viktig at rammevilkårene er likest mulig det de er for selskaper i Europa, sa Skoftedal. Kina er en konkurrent i det lange løp, og batteriprisene dumpes fordi Kina ikke får solgt. Vi må gjøre noe med det, ellers blir vi fullstendig avhengig av Kina, advarte Skoftedal. Hun observerte at norske politikere er engasjert i det grønne skiftet, men det blir ofte mye ord – og ikke alltid like konkret.

Rettedal sa han var enig med utenriksministeren i at man ikke kommer utenom Kina, og vi må følge nøye med på hva som skjer i Kina. Å ha god dialog med den norske utenriksministeren – det er viktigere jo lengre under man kommer, påpekte han. Ambassadene og utestasjonene kan være døråpnere – de har lokal tilstedeværelse og de kan være med å tilrettelegge. Norske bedrifter må utnytte de kontaktene som utenriksministeren har.

Meland mente at gode møteplasser er undervurdert – det er viktig at utestasjoner og norske myndigheter tar med norsk næringsliv ut i verden. Men møtene må være målrettet – vi må ikke møtes ikke bare for å møtes, men for business. Videre må vi omstille det vi har og bygge nye selskaper. Norge er dårligst i klassen hva gjelder tilgang til utenlandskapital – da går vi glipp av nettverk og kompetanse, sa hun. Hvis Norge skal bli en klimanasjon, må vi investere for å bygge marked som norske climateknologiselskaper kan levere inn til. Basisen for eksport er et velfungerende hjemmemarked. Men Norge står overfor to utfordringer: Manglende miljøreguleringer og grunnrenteskatten. Hun oppfordret utenriksministeren til å be finansministeren og fiskeriministeren bli enige om et gode miljøreguleringer og et forutsigbart skatteregime.

Oppsummering

Espen Barth-Eide oppsummerte til sist i konferansen innspillene fra dagens paneler: Tidligfasekapital er viktig og Norge kan bli bedre på skalering. Dette er en utfordring for staten, men det er også en utfordring for privat sektor. Forutsigbarhet er viktig i en verden som endres raskt.

- Klimapolitikken vil bli strengere fremover særlig i Europa. EUs Grønne Giv gir en forutsigbar ramme. Utslippene skal ned og etter hvert bort. Produksjonen må være bærekraftig i alle ledd. Dette er krevende og ambisiøst, men mulig.
- Innovasjon og investering. Ja, politikken må passe seg for å plukke vinnere. Men vi må få skipsfarten over på utslippsfrie drivstoff, og noen må utvikle de verdikjedene. Det må skje noe på produksjonssiden, distribusjonssiden og på brukssiden. Dette klarer ikke markedet alene, da markedet ikke tilpasser seg raskt nok. Det trengs regler, og tydelige signaler og handlinger fra regjeringen. Stoltenberg I drev mye deregulering – f.eks. Statoil på børse. Da var det et poeng for staten å tre litt mer tilbake. Men forutsetningen for denne politikken var at fremtiden lignet på fortiden – og det gjør den ikke nå.
- Regjeringen har en aktiv næringspolitikk, i likhet med store aktører som EU og USA. Alle som ligner på oss økonomisk har tro på at man må ha en tydelig retning. Det må være et partnerskap mellom stat og marked.
- Det er viktig å ha noen overordnede mål som skal nås: Plastavtale, mer sirkulær plastøkonomi. På COP28 ble man enige om å akselerere utfasingen av fossile utslipp. Vi gjør også massive investeringer i fornybar energi, noe som skaper rom for blå hydrogen.
- Det beste verktøyet vi har er Europas Grønne Giv. Det er et forsøk på å få økonomien til å henge sammen med de øvrige målene, og sier noe om hva vi skal mer og mindre av.
- Frihandelsavtaler var alltid viktig, men det blir enda viktigere fremover. Nå knaker det i sammenføyningene i WTO. Den norske regjeringen vil helst ha et WTO som virker.
- EØS er verdens største marked, og større enn Kina og USA når man ser det som en helhet. Utover det er det mange bilaterale avtaler. India er verdens største land, og her er Norge foran på avtalesiden. I tillegg – ref. den nye norske Afrika-strategien – er Afrika mye mer en et nødhjelpsområde eller et område for humanitær krise. Her ligger det et enormt potensial, og et stort mulighetsrom.
- Norge må utnytte den rene energien, og bruke denne til å produsere varer og tjenester. Nord Stream-ødeleggelsene – skapte oppmerksomhet og aktivitet på norsk side.
- Utenrikstjenestene må jobbe for å bli best mulige rådgivere i handelspolitikken, og ha en «Team Norway»-tilnærming. Det er ikke bare i «Langtvekkistan» det er nyttig å ha ambassaden ved sin side – det kan også være behov for det i København og Stockholm.
- Samspillet mellom næringsliv, myndigheter og akademia er viktig – og her ønsker utenriksministeren mest mulig dialog fremover.

Appendiks 8:

«Verden vil til Arktis – hva vil vi?»

Rapport fra RESPONS-prosjektets arrangement i Tromsø, 13.05.2024

Øyvind Svendsen og Kristin Haugevik, NUPI

Denne rapporten er et sammendrag av Utenriksdepartementets Respons-konferanse som ble avholdt i samarbeid med UiT den 13. mai 2024. Konferansen startet med åpningsinnlegg fra UiT-rector Dag Rune Olsen og Tromsøs ordfører Gunnar Wilhelmsen, samt en tale fra Utenriksminister Espen Barth Eide. Etter dette fulgte tre bolker med talere som ga ulike analyser av og innspill til norsk utenrikspolitikk. I del 1 – *Arktis møter verden* – deltok Camilla Brekke, Stian Bones, Morten Høglund, Gunn-Britt Retter, Luna Drecker, Gøril Johansen og Odd Emil Ingebrigtsen. I del 2 – *Russland i ny arktisk sikkerhetspolitisk kontekst* – innledet statssekretær Eivind Vad Petersson fra Utenriksdepartementet. Deretter bidro Kari Aga Myklebost, Arild Moe, Julie Wilhelmsen, Hans-Jacob Bønå og Terje Aunevik med analyser. Siste bolke – *Samarbeid i nord – militært og sivilt* – ble åpnet med innlegg fra statssekretær i kommunal- og distriktsdepartementet Sigrun Wiggen Prestbakmo og Sjef Hæren, Generalmajor Lars S. Lervik. Deretter deltok Carina Sammeli, Dan Koivulaasko, Gunnhild Hoogensen Gjorv, Nils-Ole Foshaug, Njord Wegge og Petter Bjørkli i debatt, før Utenriksministeren avrundet seminaret med å svare på spørsmål fra publikum. Moderator for dagen var Jan-Gunnar Winther. Resten av denne rapporten er en sammenstilling av de viktigste budskapene som ble fremført i seminarets ulike bolker.

DEL I – Arktis møter verden – hva nå?

Dagens første bolke tok for seg det faktum at «Norge i en urolig tid med økt interesse for nordområdene fra stadig flere stater, må ha evne til å forstå, påvirke og forme utviklingen i regionen», slik det fremkommer i den nye Langtidsplanen for Forsvaret. Denne bolken ga respons på hvordan forskningssmiljøer, institusjoner, kommuner, bedrifter og enkeltmennesker opplever den økte interessen for nord – og hva de trenger for å håndtere den.

UiT-rector Dag Rune Olsen ønsket velkommen og la vekt på at Russlands krig i Ukraina har satt sikkerheten i Europa under press. Han pekte også på at mens USA og Kina konkurrerer om globalt hegemoni, snakker EU om *de-risking* snarere enn *de-coupling* i forholdet til Kina. Lenge har den nordlige sjøruten handlet om isfri seiling, påpekte Olsen, men nå handler det også om hvem russiske myndigheter lar passere. Vi har lenge snakket om «High North, no tension», men kan dette vare?

Videre påpekte Olsen myndighetenes ambisjon om at Norge skal være fremst blant alle allierte på situasjonsforståelse i Nord, og sa seg fornøyd med dette all den tid den målsetningen også er på linje med UiTs visjon. Derfor mente Olsen at UiT ville snakke mye og ofte med myndighetene fremover,

som en kompetent rådgiver i spørsmål knyttet til Arktis.

Olsen understreket at Norge må ha en svært god situasjonsforståelse når det gjelder Russland, og at dette må handle om mer enn kun militærmakt og militære trusler. Norge må ha svært god situasjonsforståelse også når det gjelder klimaendringene og deres konsekvenser; de påvirker bosetting og næringsliv i Nord. Et destabilisert Russland vil også føre til usikkerhet for Norge, og her må vi også samarbeide med nordiske kolleger. Som naboland i Norden må vi dele situasjonsforståelse for å håndtere trusler fra Russland fremover, sa Olsen. Han avsluttet med å vise til at UiT anbefaler at Svalbardmeldingen legger til rette for forskning og tilstedeværelse i og rundt Svalbard, og takket for at regjeringen vil flytte deler av Forsvarets Forskningsinstitutt (FFI) til Tromsø.

Tromsø-ordfører Gunnar Wilhelmsen ønsket velkommen til den arktiske hovedstaden og takket for at UD og UiT samarbeider om konferansen. Tromsø ser alltid annerledes ut fra Oslo og Brussel enn det gjør i Tromsø, sa han, og derfor er det viktig og bra at aktivitet og arrangementer om regionen faktisk skjer i Arktis. Wilhelmsen sa også at han er svært glad for at Tromsø pekes på som et sted for FFI i langtidsplanen for Forsvaret. Han mente at samfunnsutvikling i Nord-Norge er sikkerhetspolitikk for Norge og at disse derfor må sees i sammenheng. Og derfor er det også viktig å bygge Nord-Norgebanen, sa han.

Utenriksminister Espen Barth Eide startet med å påpeke at han har vært mange ganger i Tromsø, også i arbeidet med nordområdesatsingen. Vi har lang tradisjon med å tenke sammenheng mellom utenrikspolitikk, sikkerhetspolitikk og regional utvikling, sa han. Eide påpekte deretter at verden er veldig annerledes i dag enn den var for få år siden. Derfor må vi lage en nordområdepolitikk som tar inn over seg de nye realitetene. Vi må ha en samtale om hva vi nå mener med politikken i Nord, og den må vi ha her, sa han. Eide sa at debatten om Nord-Norge alltid har hatt en sikkerhetspolitisk undertone, også under den kalde krigen.

Etter Den kalde krigen startet en rekke initiativer i Nordområdene. Det endte med Kirkenes-erklæringen, som inngikk i en serie av tiltak verden rundt i møte med Russland etter Sovjetunionens fall. Mye av dette var ifølge Eide forsøk på å «låse inn» en positiv utvikling og høste mulighetene som fulgte. Her fikk vi også etter hvert Arktisk Råd, og vi hadde mange år der disse institusjonene ble bygget, og målet var å bygge broer med potensiale for mer fred, samarbeid og næringsutvikling. Det vi gjorde den gangen var riktig tenkt, sa Eide, men det ble ikke som vi hadde trodd. Russland utviklet seg i en helt annen, mer negativ, retning. Nå er det krig i Europa der en stor stat har invadert en annen stat, det har ikke skjedd siden 1945, og med det er vi nå et helt annet sted. Derfor er den regionen vi er i nok en gang med på å definere at vi er en del av NATOs nordflanke, og vi må ta innover oss at det som er igjen av russiske kapasiteter befinner seg i våre nærrområder. Det er lite som tyder på økt økonomisk samkvem i årene som kommer, og ingen merker alt dette mer enn de som bor i Nord, og særlig i Øst-Finnmark, sa utenriksministeren.

I tillegg tok Eide opp at Finland og Sverige har gått inn i NATO. Her nevnte han også at mer og mer av samarbeidet nå skjer i NB8 – den nordisk-baltiske gruppen. Sist de møttes innså vi at Norden blir mer NATO, og at vi slipper å ha flere ulike samtaler gående på disse møtene, sa Eide. Denne regionen samles nå om alt, sa utenriksministeren, og derfor får også det nordiske samarbeidet en helt ny sikkerhetspolitisk dimensjon. Et eksempel på det var ifølge utenriksministeren behovet for å styrke øst-vest-aksen for logistikk, noe som vil bety store satsninger på samferdsel. Vi blir også Nord i Norden,

sa Eide, og vi må bygge institusjoner som støtter opp under det. Norge får en helt annen strategisk dybde med Finland og Sverige i NATO og det har samfunnsmessige sidevirkninger.

Den bredere geopolitiske konteksten er også noe vi må ta innover oss, mente Eide. Globaliseringen som vi kjente den på 1990-tallet er over, og nå ser vi en tydelig trend mot regionalisering, eller handel «mellom venner». Da får vi ord som “friendshoring”, at vi bryr oss om *hvem* som lager ingrediensene til for eksempel batteriene og vindmøllene. Dette er ikke bra for Norge; Vi har tjent stort på globaliseringen. Men den nye virkeligheten gir også noen muligheter, også for Nord-Norge, fordi den fennoskandinaviske halvøya har viktige råvarer, sa Eide.

En annen viktig dimensjon utenriksministeren trakk frem var klimaendringene. Fossil energi er ikke fremtiden, men det dukker opp et nytt sett av muligheter med fornybaromstillingen. Vi er ulike Finland og Sverige på noen områder, særlig hva gjelder deres vilje til å sentralisere næringsliv, sa Eide. Han avsluttet sitt innlegg med å si at han har enormt stor tro på Nord-Norge. Trendene vi ser er kommet for å bli, mente han, og han mente at vi sammen skal klare å flytte fokuset til at Nord-Norge blir en verdiskapings- og tilflyttingsregion – en region som vil vokse mens oljealderen er på hell. Det krever ifølge utenriksministeren nytenkning om Nordområdene og Arktis, og hvordan beholde lavspenning i en sikkerhetspolitisk vanskelig situasjon?

I dagens første panel startet **Morten Høglund** med å påpeke at Arktis Råd er et helt unikt forum, og derfor har stor gjennomslagskraft når aktørene klarer å bli enige. Ambisjonsnivået er tatt noe ned nå, men en har klart å opprettholde kontakten med Russland på noen områder. Høglund ville allikevel ikke legge skjul på at det er krevende å få til samarbeid i disse tider. Samtidig ønsker mange land også å bli observatører i Arktisk Råd, selv om det er en krevende tid. Det er naturlig at land ser til Arktis, mente han og brukte som eksempel at det at havnivået kan stige tre meter i Singapore selvsagt er interessant for land utenfor Arktis. Og interaksjonen går begge veier, sa han, for eksempel i forbindelse med hvordan utslipp av svart karbon fra ikke-Arktiske aktører påvirker Arktis. Arktisk. Det er stor interesse, avsluttet han, og klarer vi å strukturere det og kanalisere det riktig så kan vi få en god del igjen for det. Og da må alle ta et ansvar – også aktører utenfor Arktis.

Camilla Brekke påpekte at det er viktig at verden forstår Arktis, for eksempel knyttet til polsmelting og havforsuring. Det betyr at vi har verdens oppmerksomhet nå, sa hun, og det må vi bruke. Vi er små, men vi må tenke stort. Hun formånet om at hun skulle gjerne sett nasjonale satsninger på forskning, fordi det ville gjort oss synlige og viktige internasjonalt. Mange stater er nå interessert og kommer inn med større styrke, og det er interesse for et Polar-tiår i FN, nevnte hun. Men ressursene vi har kan bli spredt for tynt utover, og derfor må det være kvalitet i de arenaene vi ønsker å gå inn i, avsluttet hun

Stian Bones startet med å påpeke at noen svar er enkle: Norge er en arktisk stat og må kjempe for de verdiene vi står for, og det er også enighet om behovet for å bevare stabilitet i Nord. Men hvordan sikrer vi det? Før Arktisk Råd fantes det ikke arenaer for ha de diskusjonene vi kan ha nå, sa han, og i dag kan vi få tilbake blokktenkning i diskusjonene om arktiske problemstillinger. Norge bør unngå en slik utvikling. **Arktis er preget av mer spenning, også fra Russland** og det er ikke til å komme ifra at Russland forsøker å påvirke gjennom desinformasjon, sa han. Norge må stå opp imot dette samtidig som vi skal opprettholde stabiliteten. Dette er vanskelig, og spørsmålet er hvordan en skal gå frem. Bones avsluttet med å påpeke at attraktive lokalsamfunn gir større motstandskraft.

Da panelet gikk over i en mer dialogisk form, spurte ordstyrer Winther Høglund om han nå ser konturene av at vi kan få en alternativ klubb til Arktisk Råd. Han svarte at det ikke er aktuelt på kort sikt, fordi flere av observatørene viser mer og mer interesse for Arktisk Råd. Også interessen fra Asia og Europa viser at det er interesse for rådet. Men en blokkdeling der vi ikke klarer å jobbe sammen om viktige miljømessige utfordringer vil alltid være en bekymring, mente han. Derfor ser vi på arbeidet fra et faglig og ekspertnivå, tross det ekstremt krevende politiske bakteppet, og foreløpig ser det ut som at det er mulig å finne noen former for samarbeid.

Bones kommenterte at det internasjonale polaråret vil gi et bredt fokus, men at vi i Norge har særlige nasjonale interesser knyttet til forskning på Polhavet. Russland er opptatt av å presentere seg selv på en særlig måte som den mest kompetente arktiske staten. Vi bør ikke utfordre dette, mente han, men vise et godt bilde også av oss selv, særlig vår særlig kompetanse innenfor å bevare økosystemer og havforvaltning. Brekke vendte tilbake til alle statene som nå viser interesse. Her mente hun at vi må trekke på Norges komparative fortrinn for å kunne være en ledestjerne på dette området. Winther tok opp spørsmålet om kapasiteten til å ta lederskap og satse. Brekke sa at det er mulig, men det må prioriteres for å få til slagkraftige initiativ. Høglund la til sist til at det er viktig å koble på næringsliv, myndigheter og universitetene i et Team Norway for å få mest mulig ut av ressursene.

Dagens andre panel tok inn lokale perspektiver fra Nord-Norge med særlig fokus på det grønne skiftet. Gøril Johansen startet med å utfordre hva vi mener med «vi». Norge står midt i en rekke institusjoner, så kommer egentlig verden til «oss»? Nei, mente hun – verden er oss. Og Nord-Norge er ikke Nord-Norge, sa hun, det er Norge i Nord og hun påpekte at myndighetene må huske på dette slik at vi kan stå sammen i Norge. Hun formantet også til å styrke konferansen Arctic Frontiers fordi om vi ikke gjør det kan noen andre komme inn og ta over. Hun sa også at vi må løse kraftspørsmålet, at de grønne brillene må på, og at reindriftsnæringa og kraftnæringa må finne gode løsninger. Og til sist at vi må vise Nord-Norge til de unge slik at de vil bli her.

Ingebrigtsen understreket i sitt innlegg at vi i Nord-Norge må ha evne til å håndtere flere kriser samtidig. Nord-Norge har videre størst andel eldre i landet, noe som forsterker utfordringene. Her kan byene være en løsning, mente han og vektla at vi må fokusere på å bli mer attraktive. De minste kommunene vil få store utfordringer og vi merker det til og med i byene. Han minnet om at vi er en region med et enormt kraftoverskudd og vi må bygge ut nett for å utnytte det til det fulle, også for å støtte næringsliv og verdiskaping. En attraktiv jobb er hovedgrunnen til at folk flytter på seg og det må vi derfor sikre gjennom utvikling av nye, lønnsomme arbeidsplasser, sa han. Et eksempel han brukte i denne sammenheng her var elektrifisering av godstransporten i Nord-Norge gjennom et utslippsfritt containerskip som er på vei.

Retter startet med å slå fast at samer er et folk, verken mer eller mindre enn andre folk i verden, og at det er noe myndigheter må ta hensyn til. Vi står overfor en kombinasjon av kriser inkludert klimakrise og naturkrise, sa hun, og Arktis står ikke utenfor. Hun reiste videre spørsmål om hvordan vi skal klare å redusere utslipp av klimagasser og omstille oss til et lavutslippssamfunn uten at det går på bekostning av natur, etablerte økosystemer og samisk kultur? Det er arbeidsplasser i samiske næringsinteresser, minnet hun om og påpekte at vi ikke kan løse utfordringene ved å erstatte noen arbeidsplasser med andre. Samiske industrier må være en del av løsningen og avveininger lokalt og nasjonalt må ha representasjon av samiske interesser, sa hun. I en geopolitisk utfordrende tid mente hun at reindrift

og lokalt fiskeri representerer en tilstedeværelse som er viktig. Urfolks tilstedeværelse er derfor en faktor som burde stå sterkere enn gruvedrift og vindkraftutbygging – som ofte er basert på utenlandske investeringer.

Drecker påpekte at klimakrisen er den viktigste saken for unge. Hun påpekte også at de unge ønsker seg Nord-Norgebanen fordi de trenger en klimavennlig reisemåte i sin egen region. Med den sikkerhetspolitiske situasjonen som er nå skulle en tro at banen ble bygd, men det har ikke skjedd og det skuffer ungdommene, sa hun. Hun sa også at forhåpentligvis vil det at Tromsø er den europeiske ungdomshovedstaden i 2026 gjøre at Tromsø blir en mer klimavennlig og bærekraftig by. Hun oppfordret også politikerne til å opprette et nasjonalt ungdomsråd – som også kunne mene noe om tema som fraværgrensa og sikkerhetspolitikk. Når det gjelder klimakrisa mente hun at ungdommen må inviteres inn for å hjelpe politikerne med å gjøre gode vedtak. Vi er smarte, flinke, gode og klare – alt vi trenger er en plattform, avsluttet hun.

I panelsamtalen utfordret Winther først Drecker på sin egen generasjons fokus på økonomisk vekst for å skaffe seg et godt liv. Hun svarte at det handler om hvordan vi definerer det gode liv. Det kan ikke handle om stort hus og kjøttmiddag hver dag, sa hun, vi må omdefinere hva det gode liv vil si. Vi må gjøre endringer som mennesker kan venne seg til og tenke nytt om hva som gir glede. Johansen ble spurt om de mange små- og mellomstore bedriftene i Nord-Norge er en utfordring for å lykkes med det grønne skiftet. Hun bekreftet at det er krevende for små bedrifter å omstille seg, men det å være små kan også åpne for nye samarbeid og styrke evnen til å stå sammen, mente hun. Ingebrigtsen la til at vi må bli bedre til å hente inn forskningsmidler fra EU og koble oss på den Grønne Given – der har vi ifølge Ingebrigtsen gått glipp av en del muligheter. Retter sa seg enig med Drecker i at vi er langt forbi behovet for vekst. Vi må tenke nytt, sa hun, og ikke bare omstille til grønn energi, men til et lavere forbruk. Det samiske folk har lavt forbruk i sin kultur og ved å bevare samisk kultur og bruk kan vi få ned forbruket, avsluttet hun.

DEL II – Russland i ny arktisk sikkerhetspolitisk kontekst

Del to av konferansen tok utgangspunkt i at forholdet til Russland er krevende og vil i lang tid framover være definerende for norsk sikkerhets- og utenrikspolitikk. Samtidig tilhører halvparten av Arktis Russland, og klimaendringene er bare én av utfordringene Norge og Russland deler. Derfor var et redefinert forhold og redefinerte mål for den norske nordområdepolitikken tema for den andre bolken av konferansen.

Bolken startet med innlegg fra statssekretær Petersson. Han startet med å fortelle om oppveksten i Kirkenes og sin russiske venn Anton som han og familien besøkte jevnlig. Familiene holdt kontakt frem til 2022, men etter det har det ikke vært lyd å få fra Antons familie. Petersson knyttet dette til at mange kjenner på en sorg for at alt som er bygget opp nå er ødelagt. Han påpekte videre at forholdet vårt til Russland har endret seg mange ganger, og at det kommer til å endre seg igjen. Russland har gått igjennom store omveltninger som revolusjonen i 1917 og Sovjetunionens fall – de har endret seg før og vi må ha med oss at de kommer til å endre seg igjen, sa han.

Han påpekte også at tidligere brukte vi vår felles historie for å bygge noe mellom landene våre. Nå er

måten det russiske regimet fremstiller historien en helt annen. Derfor må vi være mye mer forsiktig med det vi gjør enn det vi gjorde på 1990-tallet, selv om Den røde armé frigjorde Finnmark og at vi ikke skal glemme det. Det Russland vi har på andre siden av grensen nå er mer farlig, sa Petersson. Regjeringen har lagt frem en ny Langtidsplan for Forsvaret og det norske Nansenprogrammet er et uttrykk for vår russlandspolitikk nå. Det er viktig for oss at Ukraina vinner krigen – det er nå en del av vår russlandspolitikk, fastslo Petersson. Han påpekte at vi ikke kan rømme fra vår egen geografi, og vi har en lang grense både på land og til havs. At vi har en grense betyr at vi må snakke sammen og at vi må ha fungerende ambassader, sa han avslutningsvis.

Petersson innlegg ble avløst av en lenestolsamtale mellom ordstyrer Winther og professor Kari Aga Myklebost. Hun påpekte at hun er del av en generasjon forskere som har samarbeidet mye med russiske forskere tidligere, men Russland har forandret seg mye de siste tiårene og særlig de siste to årene. Krigen i Ukraina destabiliserer Russland og Russland er i en grunnleggende ustabil situasjon, sa hun. Vi ser det i demografien, i mangel på arbeidskraft, etnisk uro, økt vold og kriminalitet, i våpenstrømmer inn i Russland, og i opprettingen av regionale militære enheter som bidrar til en militarisering av det russiske samfunnet. Og det kanskje mest foruroligende, mente hun, er maktpolitikken på toppen i Moskva og Kreml, en maktpolitikk vi kun ser glimtvis. Det er all grunn til å tro at den russiske eliten er veldig misfornøyd, men vi vet lite om det, sa Myklebost.

Hun påpekte at sett fra nord så er Russland en aktiv pådriver for blokkdeling i Arktis. Russland har store interesser i Arktis og derfor behov for samarbeid. Samtidig er Arktis svært viktig militærstrategisk. Kanskje må man ta på større alvor at Russland aktivt inviterer inn til et BRICS+, inkludert oljesatene i Midtøsten, og det er tydelig at Russland trekker inn nye partnere i Arktis etter at de har mistet sine partnere i Arktisk Råd, mente hun. Russlands nye arktisstrategi har også en retorikk som er mer fiendtlig enn den har vært tidligere, fordi de er bekymret. Myklebost avsluttet med å ta til orde for økt samarbeid med russiske aktører som er i eksil i Norge, Europe, USA eller andre steder.

I panelsamtalen åpnet Wilhelmsen med å påpeke at russisk utenrikspolitikk påvirker Norge og norsk nordområdepolitikk på helt fundamentalt vis. Før 2014 var russlandspolitikken langt mindre drevet av sikkerhetslinsen, og den ble gradvis styrket. Etter 2022 er sikkerhetslinsen naturligvis løftet enda mer opp, sa hun. Wilhelmsen fortsatte med å påpeke at i russisk retorikk er Norge en del av det Vesten som Russland kriger mot. Balansepolitikken mellom avskrekking og beroligelse kommer under press. Kanskje særlig fordi Finland og Sverige kom inn i NATO ettersom det viser seg at de ikke er spesielt opptatt av beroligelse, sa hun. Det er viktig å holde øynene på at vi er i en situasjon der Kreml leser våre signaler. Hun mente også at det er viktig å ikke gi slipp på diplomatiet selv om sikkerhetspolitikken løftes frem. Til sist oppfordret hun til å unngå at saker som ikke trenger å bli symbolsaker ikke blir gjort til det. Her er det også viktig at selv i dagens situasjon må Norge huske å tenke selv, ettersom partnere som EU ikke alltid opptrer på en klok måte overfor Russland.

Moe minnet om at det en gang var et mål å maksimere felles prosjekter mellom Norge og Russland, og at delvis skyltes dette en manglende forståelse for hva som skjedde i Russland. Han stilte videre spørsmål om hvilke kontaktflater en bør beholde, og på hvilke områder det bør være samarbeid med Russland i dag? Her mente han at vi må fokusere på norske interesser, og at det ikke er så mange områder der vi har like sterke interesser. Et opplagt område mente Moe er fiskerisamarbeidet som har vist seg å være levedyktig. Et annet område der det bør opprettholdes noe kontakt er atomsikkerhetssamarbeidet som er særlig viktig for Norge. Klima og miljø er også et område der det er viktig

å opprettholde kontakt, sa han, men at det er problematisk hvis partene har ulike innstillinger til samarbeidet. Den russiske interessen for forskningssamarbeid på klimaområdet er betydelige lavere enn i Norge, men det bør ses på mulighetene for samarbeid på noen viktige områder. Samtidig må en være skeptisk til politiske føringer og manipulasjon av samarbeidet. Dette samarbeidet bør helst løses multilateralt, særlig via Arktisk Råd. Som Wilhelmsen påpekte også Moe at det er viktig å opprettholde kontakt på diplomatisk nivå.

Bønå understreket hvor viktig Finnmarks rolle er i den nye situasjonen: Finnmark er bufferen og Finnmark blir forsøkt påvirket. Allikevel pågår det i dag ingen store infrastrukturprosjekter i Finnmark. Det mente Bønå at er problematisk. Han formanet til å få fart på samferdselsprosjekter i fylket. Her viste han til Finland og påpekte hvordan NATOs oppgaver i nord ikke kan løses uten god infrastruktur. Bønå understreket også hvor viktig Forsvaret er, og at Forsvaret og lokalsamfunnet må utvikles i sammenheng. Finnmark er en del av internasjonalt samarbeid og Finnmark jobber med Sverige og Finland, selv om Russland har ekskludert seg selv, sa han.

Aunevik påpekte at beredskapstanken har endret seg radikalt de siste to-tre årene og at viktigheten av Longyearbyen handler om mye mer enn tidligere. Omstilling knyttet til kritisk infrastruktur som energi kan ikke overlates til befolkningen på Svalbard alene – det er et nasjonalt ansvar, fastslo han. Svalbard er omstillingsdyktig, men må legges den siste graven ned. Det er et større problem enn at en historie og identitet legges død. Aunevik var bekymret for hvorvidt man er bevisst hva en taper i en bredere forstand. Til sist sa han at Norge har en enestående mulighet til å vise verden hvordan vi kan lykkes med energiomstilling i Arktis.

DEL III – Samarbeid i nord – militært og sivilt

Del tre av konferansen handlet om at med Finland og Sverige som nye medlemmer av NATO er forsvarssamarbeidet på tvers av grensene nord i Norden allerede på vei fra tegnebrettet til terrenget. Her utforsket deltakerne hvordan dette åpner nye muligheter for samarbeid også på andre felt, i en region med svært mange like muligheter og utfordringer.

Statssekretær Sigrun Wiggen Prestbakmo startet sitt innlegg med å spørre hvordan lokalsamfunnene i nord skal være med på å legge til rette for sikkerhetspolitikken? Prestbakmo påpekte at for å lykkes i nordområdene må vi samarbeide på tvers av utenrikspolitiske og innenrikspolitiske spørsmål. Det grensekryssende samarbeidet på lokalt og regionalt nivå er viktigere enn noen gang, mente hun, og det gjelder også over landegrensene. Hun sa også at det er viktig med dialog om bærekraftig utvikling og at vi må også styrke regionsamarbeid mellom Norge, Finland og Sverige. Det skal være mulig å leve og bo i Nord-Norge og det skal gå an med de naturressursene som er her, formanet hun. Med den endrete geopolitiske situasjonen er det enda viktigere med aktivitet i Nord og hun påpekte at mye av regjeringens satsning på Forsvaret vil øke mulighetene for bosetting og andre ringvirkninger, særlig i Nord-Norge. Også samiske næringer vil bidra til å opprettholde et levende Nord-Norge, og regjeringen vil jobbe for dette, lovet hun. Hun sa også at regjeringen har særlig oppmerksomhet mot Øst-Finnmark grunnet den geopolitiske situasjonen. Til sist snakket hun om ungdommen som ikke bare er fremtiden, men også nåtiden, noe som kanskje er særlig viktig i Nord-Norge.

Sjef Hæren, Lars S. Lervik, bidro med et militært perspektiv. Han mente at vi lever i det som om noen

år vil huskes som historiske tider grunnet krigen som raser, og det at Norden nå er samlet i samme sikkerhetspolitiske allianse. Norge må ta innover seg at det forventes mer av oss i NATO i dagens situasjon, sa han. Svensk og finsk NATO-medlemskap styrker avskrekkingen i nord, og samtidig kommer Russland til å styrke sin militære tilstedeværelse i Nord; på Kola og langs den russisk-finske grensen. Dette har ikke materialisert seg enda grunnet krigen i Ukraina. Norge sin rolle som mottaksområde for allierte forsterkningen har styrket seg med NATO-medlemskapene til Finland og Sverige, sa Lervik. Han fortalte også at med Norden samlet i NATO blir det økt fokus særlig på det landmilitære, luftmilitære og logistikkmessige. Lervik fortalte at hans erfaringer, blant annet fra Afghanistan, allerede har involvert samarbeid med Finland og Sverige. Nå øves det mye sammen og det finnes også eksisterende samarbeid innenfor trening med kampfly. Videre spurte han om hva slags muligheter som finnes for økt Nordisk samarbeid? Lervik påpekte at det åpnes opp nye muligheter både nord mot sør og vest mot øst. Hoveddelen av Norges landstyrker er i nord, mens det ikke er tilfelle i Finland og Sverige. Det blir et utgangspunkt for videre samarbeid og felles planer, sa han. Han sa også at i Norge må være forberedt på å ta et stort ansvar i Nord-Norge, men også Nord-Sverige og Nord-Finland. Vi må ha en felles plan, og samarbeid der vi kan på utstyr og logistikk. Et annet område er at vi representerer en spisskompetanse innenfor operasjoner i Arktis. Andre kommer til oss – også fra steder som Alaska. Her ligger det et stort potensial også i å tenke totalforsvar, mente hær sjefen. Samarbeid innenfor vei, jernbane, flyplasser og havner trekkes særlig frem som viktig, samt grensefrie passeringer for militære avdelinger. Til sist nevnte Lervik to andre områder som det ikke snakkes så mye om. Det første er innenfor politi, lov og orden. Her kan det samarbeides godt på tvers av de nordiske landene, mente han. Det andre er innenfor akademia, både innenfor forskning på klima og miljø, sikkerhetspolitikk og teknologi. Innenfor det siste nevnte Lervik særlig autonome luftfartøy som har helt andre vilkår i nord enn lenger ned på kontinentet.

I panelsamtalen i del tre av konferansen startet ordfører i Luleå, Carina Sammeli, med å påpeke at Sverige er i en ny situasjon som NATO-medlem og med krav om tettere forsvarssamarbeid i Nord. Derfor må både Forsvaret og sivilforsvaret oppgraderes. Særlig i sivilforsvaret står det ikke spesielt godt til og derfor presser nasjonale myndigheter på for å styrke sivilforsvaret. Hvordan skal vi få til alt dette i nord, spurte hun. En av de største utfordringene vi har er infrastruktur, der all planlegging har fulgt en nord-sør-logikk. Nå må vi planlegge på en annen måte for å kunne transportere ting mellom Norge og Sverige, og dette jobber Luleå også med.

Bjørkli påpekte at samarbeid i nord må handle om mer enn bare forsvar, og at regionen kan bli verdensledende innenfor energi og energiomstilling. Dette krever kunnskap og den kunnskapen bør komme fra nord. Kompetanseområder må ikke monopoliseres i dette arbeidet, mente han, derfor det må satses bredt. Han uttrykte et ønske om å etablere 'Arctic 5 Extended', der vi skaper arenaer for samarbeid på tvers av grenser. Men det mangler et samordnet virkemiddelapparat på tvers av landegrensene, noe som bør på plass, ifølge Bjørkli.

Foshaug slo fast at vi nå må se helt annerledes på hvordan vi skal rigge oss. Han påpekte at forsvarsevnen er sentral, og at det som skal fungere i krig må bygges i fred. Vi må gjøre det nå gjennom planer og samarbeid, mente han. Vi må se over landegrensen i arbeidet som tidligere er gjort mellom statsforvalter, fylkeskommuner og kommuner. Han sa at vi må se på logistikk og beredskap sammen, på tvers av grensene og at mange ting er viktige her: slik som logistikk og infrastruktur, helseberedskap og næringsliv.

Gjørvi oppfordret til å tenke litt rundt begrepet geopolitikk. Geopolitikk har endret seg fordi geopolitikken skjærer seg gjennom stater knyttet til tillit og verdier og ikke bare territorier, sa hun. Hva skal vi gjøre med denne kompleksiteten? Det sivile domenet spiller en større rolle nå enn noensinne og alle aktører må kunne jobbe sammen. Det handler om å være motstandsdyktig mot virkemidler som ligger under det militære domenet. Dette forsøkes løst sivil-militært ved å bygge opp totalforsvaret, minnet hun om. Hun sa videre at nordområdene er kjernen i norsk sikkerhetspolitikk, men vi mangler fortsatt mye: kritisk infrastruktur og bosetting er eksempler, og Nord-Norge er frontlinjen. Koivulaakso påpekte om at utenriks- og sikkerhetspolitikk ikke er et ansvar Nordisk ministerråd har per i dag, men at det er fremmet forslag om at det kan bli det. Men rådet jobber med mange andre områder som omhandler beredskap. Viktigheten av nordisk samarbeidet er tydelig, mente han, noe som eksemplifiseres ved at regjeringssjefene alltid snakker om saker som formelt er eksklusivt nasjonale områder når de møtes. Han nevnte også at Nordisk ministerråd har bidratt med forskningsfinansiering på Arktis på 400 millioner kroner.

Wegge påpekte at perioden med dyp fred er over. Det å bruke lover og regler og være bevisst knyttet til forsyningsikkerhet er viktig, sa han. Her må en tenke langsiktig selv om frihandel egentlig er et gode. Han mente også at Heimevernet og de vernepliktige kan utnyttes bedre, for eksempel slik USA gjør med sine reservister. Kanskje vi trenger et frivillig dronevesen, spekulerte han i. Vi må uansett se på og tenke på teknologi og de mulighetene som ligger i det.

Diskusjonsrunden handlet spesifikt om infrastruktur. Wegge påpekte at det er lite folk i Nord og begrenset elektrisitetskapasitet. Derfor er det viktig å tenke robusthet sammen med de nordiske landene nå. Det er et stort potensial for å utvikle samarbeid, men det er også mange kritiske områder. Et eksempel på et nisjeområde hvor en må tenke nytt er drivstoff. Sammeli la til at Sverige har lite infrastruktur langs øst-vekst-aksen. Et eksempel på hvor vanskelig det er, har vært i vinter når malm ikke har kunnet fraktes på jernbanen. Vi må ha fungerende systemer i fredstid slik at vi har dem på plass dersom det blir krig eller krise, sa hun. Og da må vi få på plass transportårer som kan gå mellom landene.

Foshaug påpekte at Norge er nokså smalt i nord og jo mindre vi har på lager, jo mer kritiske blir samferdselsårene. Dersom jernbanen og E6 i Nordland tas ut, har vi ikke forsyningslinjer nordover. Både samfunnet og forsvaret trenger et spekter med etterforsyninger – ‘fra dassrull til ammunisjon’, sa han. Det er for sent å bygge disse kapasitetene i krigstid og derfor må vi ha dem på plass i fredstid. Koivulaakso påpekte at Nordisk ministerråd jobber for å tilrettelegge for at det meste skal være lettere når en rører seg over grensen, noe som favner bredt og også inkluderer skatteavtaler.

Gjørvi mente at en stor utfordring vi står overfor er mangelen på en mental beredskap i den situasjonen vi står i. Hva om hele vår digitale infrastruktur går ned, spurte hun retorisk. Er vi klare for å handle i møte med dette, vet for eksempel folk at de ikke skal sette seg i bilen og kjøre av sted? Vi må øve for å få til dette i samfunnet, sa hun.

Bjørkli påpekte at det er etablerte strømsamarbeid i Nord, men at infrastrukturen er sårbar. De forskjellene som er på robustheten i nettet er viktig å planlegge ut ifra. Og samtidig må en finne ut av hvordan hydrogeninfrastrukturen nord i Norden se ut i fremtiden, sa han. Sammeli avsluttet panel-samtalen med å si at det er viktig å involvere mennesker som påvirkes av dette og sluttet seg til at det må øves.

Innspill og spørsmål fra salen

Mot slutten av konferansen fikk publikum mulighet til å komme med innspill og spørsmål til utenriksministere. Eide fikk følgende spørsmål og svarte dem ut i tur og orden:

-

- Jonas Toft, Studentparlamentet UiT: I dag har vi har diskutert Arktis mest med et blikk østover, og lite vestover. Er vi for dårlige til å se helheten i Arktis? Det virker som at vi diskuterer Arktis østover eller hele Arktis. Går det egentlig an å diskutere Arktis østover og ikke ta inn over oss hele området?
- Emil Vestlien, Statsvitenskap UiT: Hvordan bør Norge håndtere den økende interessen i Arktis fra andre land utenfor Arktis? Er det i norsk og nordisk interesse å begrense tilgangen for andre land?
- Rasmus Bertelsen, Professor UiT: Vi har ikke snakket om atomvåpen i dag. Hva er regjeringens syn på atomvåpen i vurderingen av sikkerhetspolitikk i nordområdene?
- Anonym: Er det noen sikkerhetspolitiske betenknninger mot å ta Olavsværn i bruk for anløp av atomdrevne fartøy?
- Sylvi Jensen: Hvordan mobiliseres utdanningsinstitusjoner fra grunnskole til universitet i beredskapsarbeidet?
- Kari Helene Skog, Tromsø Kommune: Hvor står støtte til kultur i den sikkerhetspolitiske situasjonen vi befinner oss nå?
- Anonym: Fokuserer vi nok på fredelig infrastruktur?

Oppsummering og avslutning ved Espen Barth Eide

Eide avsluttet konferansen med å påpeke at Respons-prosjektet er svært viktig for regjeringen, og han mente at Tromsø-utgaven hadde vært 'spot on' for å hjelpe til med videreutvikling av nordområdepolitikken. Han formånet til at vi må huske det nordiske kartet uten grensene slik hærsjefen hadde vist det frem tidligere på dagen. Dette bringer store muligheter tross det dystre bakteppet, mente utenriksministeren som understreket at vi nå er mer som for eksempel BeNeLux-landene; helt tette med sine nærmeste.

Videre trakk han på ideen om sikkerhetsfelleskap og understreket at Norden er et sikkerhetsfelleskap der voldelig konflikt er helt utenkelig. Han påpekte at selv de mest entusiastiske – som han selv – ikke har tatt helt innover seg hvor stort det nordiske samarbeidet kan bli nå. Videre sa han at Norge er det eneste landet som var naboen til Sovjetunionen da den ble opprettet og som er nabo med Russland i dag. Vi skal ikke kimse av den akkumulerte erfaringen med samarbeid i dårlige og bedre tider, mente han. Finland har lignende erfaringer som nabo, og det er en styrke å få det inn i NATO, sa Eide. Han mente også at den tilliten som preger nordiske samfunn kan bli nyttig i den tiden vi befinner oss i.

Avslutningsvis reflekterte Eide rundt hvor Norge kan samarbeide i fremtiden, og mente særlig at klima, miljø og natur er et slikt område. Her er multilateralismen fortsatt på, mente han, og derfor er det muligheter. Derfor både kan og bør Norge snakke med land som en ellers er dypt uenig med om disse temaene.

Norsk Utenrikspolitisk Institutt

C.J. Hambros plass 2d
PO box 7024 St. Olavs Plass
0130 Oslo, Norway

post@nupi.no

nupi.no

